

STATISZTIKAI SZEMLE

A KÖZPONTI
STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BELYÓ PÁL, ÉLTETŐ ÖDÖN, DR. HARCSA ISTVÁN,
DR. HUNYADI LÁSZLÓ (főszerkesztő), DR. HÜTTL ANTÓNIA, DR. KÖRÖSI GÁBOR,
DR. MÁTYÁS LÁSZLÓ, DR. MELLÁR TAMÁS (a Szerkesztőbizottság elnöke), NYITRAI FERENCNÉ DR.,
OROS IVÁN, DR. RAPPAI GÁBOR, DR. SIPOS BÉLA, DR. SZILÁGYI GYÖRGY,
DR. TÓTH ISTVÁN GYÖRGY, DR. VITA LÁSZLÓ, DR. VUKOVICH GABRIELLA

78. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

2000. JANUÁR

E SZÁM SZERZŐI:

Dr. Bánszegi Katalin, a KSH főosztályvezető-helyettese; *Dr. Csahók István* kandidátus, a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat főigazgatója; *Éltető Ödön*, a KSH ny. főosztályvezető-helyettese; *Farkas E. János*, a KSH főosztályvezető-helyettese; *Friss Péter*, a KSH főosztályvezető-helyettese; *Dr. Jordán Gyula* kandidátus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem docense; *Kígyósi Attila*, a KSH titkára; *Molnár Györgyné*, a KSH Baranya Megyei Igazgatóság főtanácsosa; *Németh Eszter*, a KSH fogalmazója; *Dr. Szilágyi György* állami díjas, a közgazdaság-tudomány doktora, a KSH ny. főosztályvezető-helyettese; *Tűz Lászlóné dr.* statisztikai főtanácsos, a KSH ny. osztályvezetője; *Dr. Vavró István*, az állam- és jogtudomány doktora, az Igazságügyi Minisztérium főosztályvezetője.

*

Baghy Eleonóra, a KSH tanácsosa, *Korányi László*, a KSH titkára; *Nádudvari Zoltán*, a KSH főtanácsosa; *Perjés Zoltánné*, a KSH osztályvezetője; *Waffenschmidt Jánosné*, a KSH Budapesti és Pest Megyei Igazgatóság főigazgatója.

ISSN 0039 0690

Megjelenik havonta egyszer
Főszerkesztő: dr. Hunyadi László
Osztályvezető: Dobokayné Szabó Orsolya
Kiadja: a Központi Statisztikai Hivatal
A kiadásért felel: dr. Mellár Tamás
2483 – Akadémiai Nyomda
Martonvásár, 2000
Felelős vezető: Reisenleitner Lajos

Szerkesztők: Dr. Domokos Attila, Szűcsné Bruckner Mariann, Visi Lakatos Mária
Tördelőszerkesztők: Bálinthné Bartha Éva, Simonné Káli Ágnes

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly utca 5–7. Postacím: Budapest, 1525. Postafiók 51.

Telefon: 345-6528, Telefax: 345-6783

E-mail: statszemle@ksh.gov.hu

Kiadóhivatal: Központi Statisztikai Hivatal, Budapest II., Keleti Károly utca 5–7.

Postacím: Postafiók 51. Budapest, 1525. Telefon: 345-6000

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál és a Hírlap-előfizetési és Elektronikus Posta Igazgatóság Hírlapelőfizetési Irodájánál (Budapest VIII., Orczy tér 1., Telefax: 303-3440)

közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással Postabank Rt. 219-98636, 021-42795 pénzforgalmi jelzőszámra.

Előfizetési díj: fél évre 2100 Ft, egy évre 4200 Ft

Beszerezhető a KSH Könyvesboltban. Budapest II., Keleti Károly u. 10. Telefon: 212-4348

TARTALOM

MÓDSZERTANI TANULMÁNYOK

Érteni a számok nyelvén... – <i>Dr. Szilágyi György</i>	5
A Központi Statisztikai Hivatal helye a közigazgatásban. – <i>Dr. Bánszegi Katalin</i>	13

STATISZTIKAI ELEMZÉSEK

A bűnözés és a büntetés-végrehajtás helyzete. – <i>Dr. Vavró István</i>	21
A nagy kínai éhínség, 1959–1961. – <i>Dr. Jordán Gyula</i>	33

TÖRTÉNETI DOLGOZATOK

A nagy összeírás Hódító Vilmos korában. – <i>Németh Eszter</i>	47
--	----

SZEMLE

A Nemzetközi Statisztikai Intézet helsinki ülészaka. – <i>Tűű Lászlóné dr.</i>	53
Konferencia a hazai információigényekről és a nemzetközi elvárásokról. – <i>Molnár Györgyné</i>	58
Szatellit konferencia Varsóban a statisztikai publikálásról. – <i>Friss Péter</i>	65
Szatellit konferencia Rigában a kistérségi becslésekről. – <i>Éltető Ödön</i>	66
Az MTA Statisztikai Bizottságának 1999. október 27-ei ülése. – <i>Dr. Csahók István</i>	67
Vajda Ágnes emlékére. – <i>F. E. J.</i>	68
Magyar szakirodalom Alkotás a társadalomtudományok határán. – <i>Kígyósi Attila</i>	69

STATISZTIKAI HÍRADÓ

Személyi hírek	72
Szervezeti hírek – Közlemények	72

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

Külföldi statisztikai irodalom

Martin Podehl, M.: Adatbázisok publikálása az Interneten. (Perjés Zoltánné)	74
Fasching, M.: Az Európai Unió munkaerőfelvétele, 1998. (Waffenschmidt Jánosné).....	77
Barcikowski, B. – Dítman, M. – Fronk, M.: A lengyel szolgáltatásstatisztika európai szabványokhoz igazítása. (Korányi László)	79
Koufen, S.: Németország külkereskedelmi forgalma 1998-ban. (Nádudvari Zoltán)	81
Allafi, S.: Az 1998. évi mikrocenzus első eredményei. (Baghy Eleonóra)	83
Bibliográfia	86

*A Statisztikai Szemlében megjelenő tanulmányok
kutatói véleményeket tükröznek,
amelyek nem esnek szükségképp egybe
a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.*

Utánnymás csak a forrás megjelölésével!

MÓDSZERTANI TANULMÁNYOK

ÉRTENI A SZÁMOK NYELVÉN ...

DR. SZILÁGYI GYÖRGY

A statisztika számára létkérdés, hogy közlései – adatok, táblák, grafikonok, elemzések – milyen fogadtatásra találnak ezek „címzettjei”, a felhasználók körében; milyen mértékű érdeklődést keltenek, mennyire értik meg őket a felhasználók, mennyire fogják fel és hogyan értelmezik a számokban rejlő „üzenetet”. Ezt a nagy horderejű kérdéskomplexumot két oldalról, a küldő (statisztika) és a fogadó (felhasználó) oldaláról vizsgálhatjuk. E kettő közül most csak a másodikkal foglalkozom, mert a statisztikai kutatások új – a hazai irodalomban eddig nem vagy alig tárgyalt – irányzatát szeretném bemutatni, amely a statisztika fogadóinak, a felhasználóknak statisztikaértésével és ennek növelési lehetőségeivel foglalkozik.

Egyfajta statisztikai műveltségről, statisztikai kultúráról van tehát szó, méghozzá ezúttal nem a statisztikusok, hanem éppen a nem statisztikusok ilyen irányú ismereteiről és készségéről. A téma szakértői általában statisztikai írni-olvasni tudásnak nevezik ezt az irányzatot (az elnevezés eredetéről és alternatíváiról bővebben is szó lesz), ami arra utal, hogy nemcsak a passzív értés, hanem az aktív kifejezés, a statisztika nyelvén való beszéd és írás is ide tartozik.

A statisztikus szakma a kilencvenes évtized közepén ismerte fel a felhasználók körében végzett felvilágosító és oktató munka szükségességét, azt, hogy a legjobb statisztika is falakba, érdektelenségbe vagy félreértésekbe ütközik, ha nem aktivizálja magát a nem statisztikusok irányában. A kezdeményezés a Nemzetközi Statisztikai Intézet (International Statistical Institute – ISI) akciója, amelynek nyomán néhány országban máris sokoldalú tevékenység alakult ki.

TERMINOLÓGIAI NEHÉZSÉGEK, FOGALOM, TARTALOM

Mint oly sokszor, amikor nemzetközileg kialakult kifejezést akarunk magyarra átültetni, szembe találjuk magunkat az elnevezés problémáival. A már említett statisztikai írni-olvasni tudás szó szerint megfelel az angol „statistical literacy” elnevezésnek, amit a nemzetközi irodalom és gyakorlat is használ. Magyarul azonban kissé hosszú,¹ ezért a már bevezetett „statisztikai műveltség” felváltva, annak szinonímájaként használom.

¹ Sajátos paradoxon, hogy a „literacy” ellentétére („illiteracy”) egyszavas kifejezésünk van – analfabetizmus –, a pozitív oldalra azonban nincs.

Ez azonban csak egyik oldala a terminológiai megfontolásoknak. A nemzetközi irodalom egy másik kifejezést is kitermelt a fogalom megjelölésére: „numeracy”. E szó jelentését hiába keressük a szótárakban, mesterséges képződménnyel van dolgunk, amely azonban elismerésre méltó nyelvi leleményességről tanúskodik. A „numeracy” szó a „litteracy” analógiájaként jött létre, vagyis ugyanazt jelenti a számok ismeretére, mint „litteracy” a betűkére – írás-olvasásra – vonatkozóan. Nem annyira számolni tudást, mint inkább a számok nyelvén való értést, a számokkal való bánni tudást jelenti. Az ISI például a kilencvenes évtized elején elindította az ún. „World Numeracy Programme”-ot, amely elsősorban a fejlődő világban kívánta elterjeszteni és fejleszteni a szóban forgó ismeretegyüttest és számkészséget.²

A terminológiai tisztázás után közelebb léphetünk a tartalmi vonatkozásokhoz. Az eddig elmondottak nagy vonásokban megvilágították ugyan a „statistical literacy” alapgondolatát és jellegét, ha azonban ennél pontosabb körülhatárolásra törekszünk, akkor kiderül, hogy valamiféle kikristályosodott gondolatrendszerrel ma még távol vagyunk. A felfogások épp úgy eltérnek a fogalomba tartozó és abból kimaradó elemek tekintetében, mint ezek egymáshoz való viszonyát, hangsúlyos és kevésbé hangsúlyos voltát illetően.

A téma egyik úttörője az olasz *Luigi Biggeri*, a Firenzei Egyetem professzora és *Alberto Zuliani* szerint ide tartozik a számok és kvantitatív problémák iránti készség, a statisztikai módszerekkel való érvelés és a valószínűség szellemében való gondolkodás képessége, továbbá az adatelőállítás és bemutatás készsége, valamint a változékonyság és a bizonytalanság (variabilitás) állandó jelenlétének megértése. Alkalmassint Biggeri is érzi, hogy ez a lista már több mint az írni-olvasni tudás, ezért (Alberto Zulianival, az Olasz Statisztikai Intézet elnökével írt tanulmányában) azonnal megadja az említettek egy olyan részahalmazát, amely közelebb visz a fogalomhoz: „Lényeg az információ jelentésének megértése. Ide tartozik a statisztikai információ természetének és korlátainak felismerése, a ’jó’ és a ’rossz’ adat megkülönböztetése, a különböző mintavételes eljárások és az eredmények megbízhatósága közötti összefüggés megértése is” [3].

Némileg másként közelít *Anne Hawkins*, a Nottinghami Egyetem tanára, aki szintén sokat foglalkozott a statisztikai műveltség kérdéseivel. Hawkins nemcsak azt állítja, hogy e műveltségre mindenkinek szüksége van, hanem azt is, hogy ez fontosabb, mint a szorosan vett statisztikai szaktudás. Egyik állítása szerint például nem a „Statisztikát mindenkinek”, hanem a „Statisztikai műveltséget mindenkinek” jelszó megvalósítására kell törekedni. „Ez az a szelet kenyér, amire ki-ki kedve szerint kenhet magának lekvárt vagy akár kaviárt. A kenyér nélkül azonban nincs, ami tartsa a rátenni való finomságokat” [5]. E szemléletes képek után azonban Hawkins is közelebb lép a statisztikai fogalmakhoz, és úgy véli, hogy a statisztikai írni-olvasni tudás nem más, mint eligazodás egy bizonytalan, nemdeterminisztikus környezetben. Aki statisztikailag „literátus”, annak meg kell értenie az adatgyűjtés és -elemzés stratégiáját, a véletlen folyamatok természetét és hatását az adatgyűjtésre, valamint a statisztikai gondolatok mögött meghúzódó feltételezéseket.

Az információtechnológia ma már szerves része a statisztikai írni-olvasni tudásnak, már csak azért is, mert a matematikai háttér ismerete nélkül is képessé tesz statisztikai műveletekre, statisztikai mutatószámok előállítására, általában az eszköztár bővítésére. A

² A nemzetközi irodalom jó részében „statistical literacy” és „numeracy” szinonimaként szerepel. Néhány szerző ugyan külön-külön használja őket, de nem tesz közöttük éles fogalmi elhatárolást [1], [5].

statisztikai írni-olvasni tudás jelentősége, tartalma és elvárt szintje természetesen nem egyforma a lakosság különböző csoportjainál. Ennek megfelelően más és más az elsajátítás módja is. A továbbiakban három nagy népességcsoportot különböztetünk meg: az iskoláskorúakat, a felsőfokú képzettségűeket és e kettő közé illetve a felnőttkorúak túlnyomó részét, a nem felsőfokú képzettségűeket.

STATISZTIKAI ÍRNI-OLVASNI TANÍTÁS ISKOLÁS KORBAN

Az ISI 1999. évi 52. általános konferenciája több ülést is szentelt a statisztikai írni-olvasni tudás témájának. Ennek során élénk vita bontakozott ki e képességek elsajátítására legalkalmasabb életkorról. E vitában különösen meggyőző volt *Fellegi Ivánnak*, a Statistics Canada igazgatójának érvelése, aki szerint ennek az ismeret- és gondolatrendszernek az oktatás korai fázisában, az alsó- vagy a középfokú iskolákban kell eljutnia a tanulókhöz. Ez kecsegtet avval az eredménnyel, hogy

- felébred az érdeklődés a statisztikai információ iránt;
- a polgárok helyesen használják és helyesen értelmezik a hivatalos és más statisztikákat;
- pozitív magatartás alakul ki az emberekben mint a statisztikai felvételek válaszadóiban.

Hogyan érhető el mindez? Milyen keretek, módszerek és feltételek szükségesek az iskolai oktatás hatékonyságához? Sok múlik magán a statisztikai információn is. Ezen a szinten különösen fontos a könnyű hozzáférés és a könnyű emészthetőség. Kiemelkedő szerepe lehet az Internetnek és az olyan szoftvereknek, amelyek megvalósítják a játszva tanulás gyakorlatát.

De vajon milyen tantárgyi keret a legalkalmasabb a statisztikai műveltség beplántálásához? E tekintetben változatos felfogásokkal találkozhatunk. Az Egyesült Államok szakértői kizárólag a matematikai oktatást tekintik a statisztikatanítás színterének. Ennek megfelelően az Amerikai Statisztikai Társaság (American Statistical Association – ASA), amely többféle oktatási programot is kidolgozott [2], kapcsolatot tart a Matematikatanárok Nemzeti Tanácsával (National Council of Teachers of Mathematics). A Társaság tisztában van azokkal a nehézségekkel, amelyeket a statisztika tanítása jelent a matematikatanárok számára, ezért azokat a módszereket helyezi előtérbe, amelyek révén kifejelezhető a statisztikai kifejezőkészség, szóban és írásban egyaránt. Az ASA az ilyen célú tanfolyamok egész sorát hirdeti meg (például az alapfokú képzés tanárai, a középfokú képzés tanárai stb. számára).

Nem biztos azonban, hogy a statisztikai műveltség elterjesztésének a matematikaoktatás a leghatékonyabb, és biztos, hogy nem az egyetlen kerete. Az adatok megértésének és értelmezésének szempontjából azok a tárgyak kerülnek előtérbe, amelyek témájához a szóban forgó adatok tartoznak. A földrajz, a történelem, a biológia, a közgazdaságtan stb. kiváló terepet kínálnak a nagyon is különböző természetű statisztikák kezelésére, a számokkal való barátkozásra. Saját tanulóéveim emlékeiből merül fel a Magyar Statisztikai Zsebkönyv alacsony áron való szétesztása földrajzórán 11-12 éves gyermekeknek. Az első ismerkedés a statisztikával, a szabadon kereshető, kinek-kinek érdeklődése szerinti adatok böngészése.³

³ A szerző nem állítja, hogy e gyermekkori élmény meghatározó lett volna későbbi szakmai elhivatottságában.

Olaszországban a Statisztikai Hivatal, a Statisztikai Társaság és az Oktatási Minisztérium közös akciója a „Gyermek census”. Ennek, a valamennyi elemi iskolára kiterjedő programnak kettős célja van: a polgárok érdeklődésének felkeltése a 2001. évi népszámlálás iránt és a statisztikai kultúra elterjesztése az iskolákban. A gyermekek, a szülők és a tanárok egyaránt részt vesznek az adatgyűjtésben, a feldolgozásban és az elemzésben, így módon közvetlenül élük át a statisztikai folyamatokat, közvetlenül érzékelik a valószínűség és a statisztika jelenlétét az élet számos területén.

A FELNŐTT LAKOSSÁG ÉS A MÉDIA

A napjainkban sokat emlegetett „információs” és „tudásalapú” társadalomban, ahol az emberek nap mint nap adatok sokaságával kerülnek szembe, a kvantitatív gondolkodás, a statisztikai írni-olvasni tudás elengedhetetlen feltétele az életben való eligazodásnak. Az információs technológia az élet minden területére behatol, aki evvel nem tud bánni, önmagát szorítja háttérbe. „A statisztikai információk növekvő mennyisége új munkahelyeket teremt azok számára, akik olvasni tudnak belőlük, értenek a matematikának legalább az alapjaihoz, és értelmezni tudják az adatokat. A statisztikai írni-olvasni tudásra a tájékozott polgárságnak is szüksége van, hogy megértse a mindennapi életet, ésszerű döntéseket hozzon, és tudásalapú társadalmi ellenőrzést gyakoroljon a politika és a közigazgatás felett” [3].

Egy olyan generációtól, amely iskoláskorban elsajátította a statisztikai kultúrát – úgy, ahogy azt az előző rész vázolta – már elvárhatók ezek az ismeretek. Amíg azonban ez a generáció beérik, a statisztikának a felnőttoktatásba, például szabadegyetemekbe kell beépülnie; ehhez azonban az ismeretanyag gondos, célra orientált megválogatására van szükség, nehogy egyfajta szakzsargon elijesszen a kívánatos tudás megszerzésétől.

Aktuális példával szolgál *Nyitrai Ferencné dr.*, aki arra emlékeztet, hogy ma már a magyar családorvosok fel vannak szerelve számítógépekkel, és hogy teljesítményük mérésére pontrendszer szolgál. „Az eredmény? Kénytelenek statisztikákat csinálni. Ha ezek az orvosok a statisztika alapelemeit már a középiskolában elsajátították volna, lenne egy megbízható alapfokú egészségügyi statisztikai rendszer, amelyre építeni tudna az országos szintű – vagyis a jelenleginél jóval megbízhatóbb adatokkal tudnánk gazdálkodni. Szóval már a szakmai középiskolákban legalább annyit meg kellene tanítani, hogy mire is használják fel az egészségügyi statisztikát” [6].

A gyakorlati ismeretek elterjesztésében fontos szerepe van a médiának. A tömegtájékoztatás eszköz is, cél is a statisztikai gondolkodás terjesztésében. Eszköz annyiban, amennyiben a számszerű információk e közvetítés útján jutnak el a felhasználók jó részéhez, az olvasókhöz, nézőkhöz, hallgatókhoz. E tekintetben ma már nemigen lehet panaszunk; a média tömegével idéz adatokat, mutat be táblázatokat és grafikonokat. Ez még akkor is örvendetes, ha ezeknek az információknak a jellege itt-ott kívánnivalót hagy maga után. Tömegével találunk például millió és milliárd forintban (néha dollárban, márkában, újabban euróban) kifejezett adatokat, amelyek az átlagolvasókban – épp a nagy számok láttán – legfeljebb a „hű de sok” reakcióját váltják ki, mert nincs összehasonlítási alapjuk a „sok vagy kevés” kérdés eldöntésére. Ehhez támpontra, fógódzóra lenne szükségük, például valamilyen összehasonlítás formájában, és olyan közvetítésre, amely túlmege az alkalmi sajtótájékoztatókon hallott adatok mechanikus

továbbadásán. A média ugyanis nem postás, hanem informátor, amihez viszont bizonyos statisztikai szakértelem szükséges. E nélkül az olvasó, néző stb. nemcsak hiányosan, hanem hibásan is tájékozódik. Egy olyan újságcikkcím, amely szerint „Az aktív népesség fele dolgozik” (*Népszabadság*, 1999. szeptember 9. 12. old.), jeles példája a felületes ismeretekből adódó félrevezetésnek. Ebben a példában az „aktív korú” „gazdaságilag aktív” és „foglalkoztatott” fogalmak összekeverésével van dolgunk, ami a cikk szövegéből is kiderül: „Az aktív, 15 és 74 év közötti népességnek alig több mint 50 százaléka dolgozik”, vagyis nem az aktív, hanem az aktív korú népességnek dolgozik a fele.

Ebben az értelemben beszélhetünk arról, hogy a tömegtájékoztatás nemcsak eszköze, hanem egyik célpontja is a statisztikai műveltség terjesztésének. Minél több szakismeret jut el és ver gyökeret a tömegkommunikációban, annál jobb. Érdemes azonban alaposan szelektálni az ismeretek között. Első helyre a fogalmakat, definíciókat és osztályozásokat kell tenni, a szorosabban vett számítási módszereket elég második sorba helyezni. Egyes országokban a statisztikai hivatal rendszeres – ha nem is nagyon gyakori – munkaértekezletre (workshopra) hívja meg az újságírókat, ahol a közzétett adatok előállítási folyamata és statisztikai értelmezése áll a beszélgetés középpontjában.

FELSŐOKTATÁS ÉS STATISZTIKAI MŰVELTSÉG

A legmagasabb szintű statisztikai műveltséget természetesen a felsőfokú képzettségűektől várjuk el. A felsőoktatás intézményei – közgazdasági, jogi, természettudományi fakultások, egyes bölcsészeti szakok – jelentős statisztikai képzést nyújtanak. A „litteracy” szempontjából bennünket most a statisztikai alapképzés érdekel, mert ez az az ismeretanyag, amely minden hallgatóhoz eljut, bármilyen legyen is – vonzódó vagy éppen ellenkező – viszonya a statisztikához.⁴ A felsőfokú tanintézetekben folyó alapképzést a statisztikai műveltség szempontjából vizsgálva, természetesen szem előtt kell tartani, hogy e képzésnek nem a „litteracy” elterjesztése a kizárólagos célja. A szorosan vett statisztikai tudomány és a széles értelmezésű statisztikai műveltség között azonban nincsenek éles határok (valószínűleg semmiféle határok nincsenek; nem véletlen, hogy az egész cikkben szó sem esett ilyen fajta választóvonalról). Ugyanakkor, felsőoktatásról lévén szó, az írni-olvasni tudásnál magasabb igényeket kell támasztanunk.

Érdemes itt egymás mellé állítani két szemléletmódot. Mit kívánnak egyfelől a statisztika felhasználói és a tanulak alkalmazói, másfelől miként vélekednek az ismeretek oktatói? Lássuk először a statisztika felhasználóinak és alkalmazóinak egyik nagyon jellegzetes csoportját, a vállalati menedzsereket, majd pedig az ennek ismeretében kialakított oktatói következtetést.

A menedzseri felfogás

„Több éves vállalati tapasztalat alapján állítható, hogy jelentős taktikai és stratégiai hibák, valamint a vállalat költséges vezetési tévedései az adatokból való tanulás iránti kollektív képtelenségéből adódnak. Olyan adatokról van szó, amelyeknek a menedzserek

⁴ Itt nem foglalkozom a különböző emelt szintű statisztikai kurzusokkal, sem a kifejezetten statisztikai szakok, szakágak tananyagaival.

kisujjában kellene lenniük. Ezek az elmulasztott lehetőségek a vezetés minden szintjén megtalálhatók, de felerősödnek a vállalati ranglétrán való előrehaladás mentén” [7]. Alig hihető, hogy ezek az elkeseredett szavak a statisztikai írni-olvasni tudás hiányáról amerikai szerzőtől származnak. Ugyanez a szerző vázolja azokat a statisztikai készségeket is, amelyek vállalati menedzserek számára szükségesek: hogyan kell adatokat gyűjteni (beleértve a mintavételt is) és szemlélni, következtetéseket levonni belőlük, a bizonytalanságot értelmezni, és hogyan kell a statisztikai elemzést az üzleti problémák szélesebb összefüggésébe helyezni. Nem annyira részletes elméleti ismeretekről, mint inkább bizonyos készségek kifejlesztéséről van itt szó. Ezek közé tartozik a kérdezni tudás a statisztikától, a statisztikai elemzések készítőitől, de ide sorolható az egészséges kétkedés tulajdonsága is.

Az üzleti élet más képviselői nem az elméleti ismeretek, például képletek, levezetések elsajátításától várják e készségek megszerzését. Az „egy centi hosszú egy méter mély” tudásnál többre becsülik az „egy méter hosszú egy centi mély” ismerettípust. Mint néhányan, akikre e tanulmány már hivatkozott, ők is a determinisztikus gondolkodás ellen lépnek fel, és sürgetik a bizonytalanság, a variabilitás beépülését a gondolkodásba. Ha – mint mondják – véletlen változónak tekintjük azt, ami valóban ilyen természetű, akkor nem kell, nincs értelme pontosan megmagyarázni a tényleges adatok minden eltérését például egy költségvetési adattól vagy a növekedés előirányzott mértékétől [4].

Az oktatói felfogás

Túlzás lenne akár ebben, akár más vonatkozásban egységes oktatói felfogásról beszélni. A statisztikai felsőoktatás modernizálása, az új igényekhez, az új tudományos eredményekhez és az új technikai lehetőségekhez való alkalmazása azonban sok országban és sok egyetemen, főiskolán napirenden van. E törekvésekből kiolvasható az is, hogy a képzés hogyan tudja – akár közvetlenül, akár közvetve – szolgálni azt a statisztikai műveltséget, amellyel tanulmányunk foglalkozik. E kérdésnek legalább három dimenziója van: a tartalom (mit tanítunk?), a pedagógia (hogyan tanítjuk?) és a technológia (milyen eszközöket veszünk igénybe?).

Ami a tartalmat illeti, nem úgy merül fel a kérdés, hogy mi maradjon ki egy-egy oktatási programból, és mi lépjen a helyébe, hanem úgy, hogy minek mekkora hangsúlyt adjunk. Úgy tűnik az eddigiekből, hogy a statisztikai műveltség mindenekelőtt adatcentrikus, ezért az oktatásnak minél többet kell foglalkoznia magukkal a statisztikai adatokkal. Ez a megállapítás első pillanatra magától értetődőnek látszik, hiszen mi más lenne a statisztikaoktatás tárgya. Az adat – legyen az primer megfigyelés, közvetlen esemény, aggregált mutatószám vagy különböző módszerek segítségével származtatott érték, legyen adatsor vagy többdimenziós tábla – elsősorban információhordozó és mint ilyen, a problémamegoldás eszköze. Ez a megoldássegítés az, ami a nem statisztikus felhasználót elsősorban érdekli. Számára nem annyira a szükséges mintanagyság meghatározására vonatkozó eljárásnak van a legnagyobb jelentősége, hanem egy gondolati lánc mentén elhelyezkedő kérdéssorozat megválaszolása, amely láncnak a probléma, az információszükséglet, a rendelkezésre álló adat és a további adatszükséglet jelentik az egyes szemeit.

Már előbb is utaltunk a „jó” és a „rossz” adat közötti megkülönböztetés képességére mint a statisztikai műveltség egyik összetevőjére. A minőségnek, a megbízhatóság

nak kiemelt helye van az oktatásban, ám ez nem a különböző mintavételi eljárásokhoz tartozó hibaszámítási képletek szaporítását jelenti. Viszont a mintavételi hibákkal azonos figyelem illeti meg a más hibatípusokat, ezek kvantifikálását és csökkentésük lehetőségeit.

Az *International Statistical Review*, az ISI folyóirata, vitát rendezett 1997. évi második számának hasábjain „Új pedagógia és új tartalom: a statisztika példája” címen. A vitaindító és összefoglaló szerzője *David S. Moore* egy helyen már az „adattudomány” kifejezést használja: „Az adattudomány szélesebb perspektívájának népszerűsítésén múlik a statisztika mint tudomány életben maradása” [8].

A pedagógia szorosan kapcsolódik a tartalomhoz. A tanítás alapvető célja annak megmutatása, hogy a statisztika milyen módon képes az adatokat meg- és átvilágítani, továbbá, hogy az adatok miként tárják fel a valóságot.

A „jó” és a „rossz” adatok közötti különbségtétel egyik pedagógiai vonzata a társadalmi–gazdasági és a statisztikai ismeretek összekapcsolása. Gazdaságstatisztikai adatok megítéléséhez legalább annyira szükség van az adott területre, ágazatra, a makro- vagy mikroaspektusra vonatkozó tájékozottságra, mint a módszertani ismeretre. Az alapképzésben mindinkább elvékonyodnak, sőt előbb-utóbb eltűnnek a falak a szokásos „általános statisztika” és a „szakstatisztika” között. A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem tantárgymegjelölése ma már nem is használja ezeket az elnevezéseket, az alapképzés tantárgyának „Statisztika” a neve, és ennek keretében a gazdaság- és társadalomstatisztika alapjaival is megismerkednek a hallgatók.

Az információs technológia szerepe a statisztikaképzésben szintén az előbbiekből következik. A technikát a hallgatók nem a statisztika, hanem külön tantárgyak keretében sajátítják el. A statisztikai oktatásban kialakult a programcsomagok használata, ezek többnyire helyettesítik a képletek megtanulását. Ám itt is szükség van bizonyos hangsúlyeltolódásokra, nehogy a technológia bűvölete elfedje a valóban fontos ismereteket. A technológia akkor tölti be a feladatát, ha engedelmes szolgája a tartalomnak és a pedagógiának, azaz segíti, de nem helyettesíti a gondolkodást. Amíg az oktató azon töri a fejét, hogy miként lehet többet és még többet használni az információs technológiát a foglalkozásokon, addig hibás körben mozog, mert összetéveszti a célt és az eszközt. A cél az adott téma minél jobb elsajátítása, ennek eszközei között amúgy is ott van a személyi számítógép, a programcsomag, az Internet stb.

*

Az előzőkben többször is szó esett a statisztikai hivataloknak a statisztikai írni-olvasni tudás fejlesztésében játszott szerepéről. Sokrétű és hosszan tartó feladat ez, még akkor is, ha itt-ott korlátokba ütközik. Az iskolai oktatásban például „csak” segítő, támogató szerepet várunk el, hiszen a tananyagok, tantárgyi struktúrák kialakítása elsődlegesen a tanintézetek és tanügyi hatóságok jogosultsága. Más területeken viszont közvetlen fellépéssel lehet eredményt elérni, például az államigazgatás, minisztériumok stb. vezető tisztviselői körében végzett felvilágosítással. Akár közvetlen, akár közvetett ez a tevékenység, a statisztikus munkája szüntelen párbeszéd a felhasználókkal, a statisztikák olvasóival, továbbszámítóival, továbbelemzőivel. E párbeszéd akkor sikeres, ha minél többen értenek a számok nyelvén.

IRODALOM

- [1] Ajayi, O. O. – Agunbiade, Ayo: Numeracy promotion and statistical literacy in Nigeria. (Az ISI 52. Konferenciáján szétesztott sokszorosított dokumentum.) 1999. 5 old.
- [2] ASA (American Statistical Association): www.amstat.org. 1999.
- [3] Biggeri, L. – Zuliani, A.: The dissemination of statistical literacy among citizens and public administration directors. Bulletin of the International Statistical Institute. 52nd Session, Proceedings. Helsinki. 1999. 509–513. old.
- [4] Hoerl, R. – Hahn, G. – Doganaksoy, N.: Let's stop squandering our most strategic weapon. *International Statistical Review*. 1997. évi 2. sz. 147–153. old.
- [5] Hawkins, A.: Discussion. *International Statistical Review*. 1997. évi 2. sz. 141–146. old.
- [6] Holka László: A tudomány ösztönöz. *Grafikon*. 1999. október.
- [7] Kettering, J.: Discussion. *International Statistical Review*. 1997. évi 2. sz. 153. old.
- [8] Moore, D. S.: New pedagogy and new content: The case of statistics. *International Statistical Review*. 1997. évi 2. sz. 123–137. és 162–165. old.

TÁRGYSZÓ: Statisztikai műveltség. Oktatás.

SUMMARY

Statistical literacy became one of the focal issues in international statistics. In this article first the interpretation of this term is discussed and an attempt is made to the reconciliation of international and Hungarian terminology. It is followed by an overview on the efforts made in development and dissemination of statistical literacy. Towards this end particular analysis is given, regarding the role played by primary and secondary schools, high level education and the media.

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL HELYE A KÖZIGAZGATÁSBAN

DR. BÁNSZEGI KATALIN

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) speciális államigazgatási intézmény. Speciális feladatai kapcsán, ugyanakkor államigazgatási szerv a közigazgatásban betöltött szerepe, jellege, működése, kapcsolatrendszere folytán. Ez a kettősség, nevezetesen az államigazgatási működés és a különleges feladatok jellege nem kevés nehézség, gond, konfliktus forrása. Ezekről szól ez a tanulmány.

Történeti előzmények

Az önálló magyar statisztikai szolgálat megalakításának gondolata először az 1844-es reformországgyűlésen vetődött fel. A „...beterjesztett reformjavaslat ... egy rövid 4 szakaszos kerettörvényt tartalmaz csupán az országos statisztikai hivatal felállításáról... e javaslatot kidolgozó bizottság tagja volt *Szemere* is, akinek 1848-as belügyministersége alatt az első magyar hivatalos statisztikai szolgálat ... ha ideiglenesen is, de testet öltött.¹ Az első felelős magyar minisztérium megalakulása után, 1848-ban, a belügyminisztérium keretében létrehozták az Országos Statisztikai Hivatalt.²

Már ekkor, az első lépésnél, de különösen az osztrák birodalmi statisztikai szolgálat 1850-es és 1860-as évekbeli működése idején is egyértelművé vált, hogy egy ország vezetéséhez szükséges információkat csak a közigazgatási adminisztráció szolgáltathatja, szervezen belesimulva a miniszteriális rendbe. A kiegyezést követően kialakult magyar államvezetés információigényének és mindenek előtt *Keleti Károly* munkásságának eredményeképpen az 1867-ben létrejött statisztikai szervezet feladatait első ízben az 1874. évi XXV. törvénycikk foglalta össze törvényi formában, létrehozva az Országos Statisztikai Hivatalt közvetlenül a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter alárendeltségében. Folytatódott tehát az a gyakorlat, ami a statisztika országos szervét a közigazgatás kebelében helyezte el, annyi jogkört adva, hogy a hivatalos felszólítás eredménytelensége esetén az adatszolgáltatást megtagadók vagy helytelen adatokat szolgáltatók büntetéseként ezeket a hiányokat a hivatal a mulasztó költségére pótolhatta.

¹ *Dr. Horváth Róbert: A magyar statisztikai szolgálat kialakulásának jelentőségéről. Statisztikai Szemle. 1958. évi 3. sz. 191–177. old.*

² *Az 1848-as forradalom statisztikai hivatala. Statisztikai Szemle. 1998. évi 3. sz. 250–252. old.; Szaszóné Sin Aranka: Adalékok Fényes Elek pályájához. Statisztikai Szemle. 1998. évi 3. sz. 253–265. old.*

Az 1897. évi XXXV. törvény a már Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal megnevezésű, és munkájában önálló intézményt a kereskedelemügyi miniszter felügyelete alá rendelte. Ez a munka oly mértékben volt önálló, hogy a kereteit az Országgyűlés által elfogadott munkaterv adta meg, mely tény biztosította egyrészt a munka integritását, másfelől az adatszolgáltatók védelmét. Ez a törvény a KSH-t már úgy helyezi el a közigazgatási eljárás rendjében, hogy intézkedései ellen 15 napon belül felszólalási jogot enged a felügyeletet gyakorló kereskedelemügyi miniszterhez a közigazgatás hatósági eljárásának megfelelően.

Az 1929. évi XIX. törvény a hivatalos statisztikai szolgálatról – nyilvánvalóan a korábbi évek tapasztalatait, valamint az államigazgatás és az államhatalom érdekeit figyelembe véve – a KSH-t már a miniszterelnök felügyelete alá helyezte, nem kiemelve ezzel a közigazgatás rendjéből, de kiemelve egyes parciális érdekek hatósugarából. Amint a törvényi indoklásban azt a jogalkotó is kifejtette, „...e rendelkezések indoka az, hogy a hivatalos statisztikai tevékenység felőleli valamennyi kormányzati eljárás által gondozott viszonylatokat. Ezeknek harmonikus szolgálatát legalkalmasabban az egyes tárcáktól különálló központi főhatóság felügyelete biztosítja.” A munka menetét a miniszterelnökség hozzájárulásával továbbra is az Országgyűlés hagyta jóvá.

A hivatalos statisztikai szervek tevékenységében annyiban jelentkezett a hatósági jelleg, hogy ha a mulasztó adatszolgáltató sérelmezte a költségére végrehajtott pótlás költségterítését kiszabó határozatot (a be nem fizetett összeget közadók módjára hajtották be), akkor 15 nap alatt illetékmentes felszólamlást tehetett a miniszterelnökhöz.

Annak bizonyítására, hogy a statisztika függetlenségének biztosítása és annak fontossága az egységes közigazgatáson belül nem új keletű probléma, hadd álljon itt egy adalék *Laky Dezső* megfogalmazásában, melyet képviselői hozzászólásában idézett *Bródy Ernő* az 1929. évi XX. törvény parlamenti vitája során, amikor is vitatta a KSH felügyeletének áthelyezését a kereskedelmi tárcától az ország politikáját képviselő miniszterelnökhöz. „Tartok tőle, hogy a külföldön, ahol még akkor is perbeszálltak a magyar statisztikai adatok hitelességével, amikor a gyanú árnyéka se fért azokhoz, friss buzdítást nyernek a hitelrontók munkájukban, ha magunk is alapot adnánk arra a feltevésre, hogy a statisztika irányításában immár eminenter politikai szempontok is szerepet nyernek.”

Az állami statisztikáról szóló 1952. évi VI. törvény a KSH felügyeletét a minisztertanácsra bízta, megtartva a hivatalt az államigazgatás keretén belül önálló jogkörrel és feladattal, de a jogszabály nem tartalmaz arra vonatkozóan utasítást, hogy eljárási kérdésekben mi az irányadó. A háború előtti rendszert ugyanis a viláégégés szétrombolta, az új államigazgatási eljárásról pedig még nem fogalmaztak meg törvényt.

A minisztertanácsi közvetlen felügyeletet az 1973. évi V. törvény is átvette az államigazgatás országos rendszerének integrált részeként kezelve a KSH-t, a tevékenységi körével kapcsolatos eljárási rendről pedig a 78/1990. (IV.25.) MT rendelet 24.§-a kimondta, hogy az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény rendelkezéseit csak a hivatalnak ezen jogszabályban nem szabályozott eljárásainál lehet alkalmazni. Ez azt jelentette, hogy a szakmai kérdésekben hozott döntéseknél, besorolások, számjelek meghatározásánál, az adatgyűjtési kötelezettséggel kapcsolatos ügyintézésnél nem érvényesült a hatósági eljárás, mivel ennek speciális jellege ezt kizárta, csak ott hatályos, ahol a KSH hatóságként működve engedélyeket adott ki, vagy az állampolgárra nézve nem statisztikai adatgyűjtési kötelezettséget állapított meg, mint például a szakértői engedélyek kiadásánál.

Az 1993. évi XLVI. statisztikai törvény a KSH-t közvetlen miniszterelnöki felügyelet alá helyezte anélkül, hogy külön eljárási szabályokról említést tett volna.

Ütközések, nehézségek

A KSH helye, szerepe tehát kialakult az államigazgatásban. Az említett kettős jellegből adódóan azonban egy sor probléma adódik. Láttuk ugyanis, hogy – már a létrehozása pillanatától kezdve – a KSH egyértelműen a közigazgatás egyik láncszeme, amelynél a felügyeleti hovatartozás változását a statisztika politikától és tárcaérdekektől független szakmai munkája fontosságának felismerése határozta meg. Ebben a kérdésben nem is merültek fel soha gyakorlati problémák. A megoldásra váró feladatok mindig a kérdés eljárási megközelítésénél adódtak. A közigazgatási–államigazgatási szervek eljárására az 1957. évi IV. törvény (Áe.) rendelkezései az irányadók. Ez a törvény többek között kimondja, hogy hatálya alá tartozó eljárásoknál a hatáskör, az illetékesség megállapítását követően milyen szabályok szerint kell lefolytatni az első-, majd a másodfokú eljárást, milyen formájú igazolásokat, határozatokat kell kiadni, nyilvántartásokat vezetni, milyen szabályok érvényesülnek a végrehajtás terén, és hogyan alakulnak az eljárási költségek. Mindez a KSH szakmai munkáját tekintve értelmezhetetlen.

A hatáskör, illetékesség megállapítása a statisztikáról szóló 1993. évi XLVI. törvényben megfogalmazottakat figyelembe véve nem is kétséges az államigazgatás rendszerében. Az eljárási kérdések körében az is bizonyos, hogy az elsőfokú eljárás hivatalból vagy az ügyfél kérelmére indul (az adatgyűjtési rendszerrel kapcsolatos eljárások hivatalból, számtalan más, például egyes tevékenységek statisztikai besorolásával kapcsolatos eljárások pedig az ügyfél kérelmére indulhatnak). Az ügyintézési határidő is egyértelmű: az ügyfél kérelmének 30 napon belül eleget lehet tenni, ha pedig a kérés túl bonyolult, akkor is befejeződhet 30 napos hosszabbítás után.

Az ügyfél kérelmére indult eljárásnál a képviseleti jog és a kizárás jogintézményének buktatóival is meg tud birkózni a hivatal. A tárgyalásos eljárás, szakértő, tanú bevonása az ügybe itt is kizárt, hiszen az ügyfél kérelme legtöbb esetben besorolási jellegű, ahol a szakértő maga a hivatali munkatárs, aki a rendelkezésére bocsátott (vagy a hiánypótlás során bekért) iratok alapján dönt abban a kérdésben, melyben kizárólag ő a szakértő. Köztudott, hogy a statisztikai nomenklatúrákat – immár az EU-előírásokat követve – kötelező jelleggel a KSH elnöke adja ki statisztikai közlemény formájában, és ettől a KSH ügyintézője sem térhet el. Az ügy határozati formában való lezárása pedig egyszerűen nem fér össze a kérések jellegével, hiszen a nomenklatúrákat a hivatal azért teszi közzé, hogy abban mindenki megtalálja a számára irányadó jelzőszámokat, és a hivatalhoz csak akkor fordulnak, ha önállóan nem tudják eldönteni a saját besorolásukat, vagy azt valaki vitatja. Minden esetben tehát mint szakértőhöz fordulnak a KSH-hoz állásfoglalás kiadása céljából, és ha nincsenek megelégedve a válasszal, még mindig visszatérhetnek az önbesoroláshoz. A KSH szakvéleménye nem ad az ügyfélnek külön jogot és nem állapít meg külön kötelezettséget. A KSH állásfoglalása legfeljebb segít eligazodni a jelzőszámok tömegében, de nem bír kötelező erővel, mint például egy adózási, bírósági vagy más hatósági ügyben. Az, hogy a KSH statisztikai szempontból milyen feldolgozást, elemzést végez, nem kötelezi sem az ügyfelet, sem másokat a statisztikán kívüli felhasználás esetén. A statisztikán belül pedig a hivatal, saját eljárása keretében korrigálja a tévedéseket,

mely korrekció az ügyfél (adatszolgáltató) számára sem jogot, sem kötelezettséget nem keletkeztet, és semmiféle érdeksérelemmel nem jár.

Mindezen államigazgatási eljárási szabályok viszont már az első lépéstől (tervezéstől) kétségesek az adatgyűjtések területén. Az önkéntes adatszolgáltatás ebből a szempontból rendezett, mert az ügyfél rendelkezésére van bízva a kérdés megválaszolása.

Felmerül azonban a kérdés, hogy mi legyen a sorsuk a kötelező, az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Programban (OSAP) levő, a kormány által rendelettel közzétett adatszolgáltatásoknak? Az Áe. szerint államigazgatási ügy minden olyan ügy, amelyben a közigazgatási szerv ügyfelet érintő jogot vagy kötelezettséget állapít meg. Az OSAP-ot a kormány rendelete teszi kötelezővé, és ettől az abban szereplő adatgyűjtő szervek sem térhetnek el. A KSH tehát a kormány akaratának végrehajtója és csak ebben a körben gazdája az ügynek. Az adatszolgáltató ugyan az Áe. szerint ügyfélnek lenne tekinthető, hiszen jogát, jogos érdekét érintheti az adatszolgáltatási kötelezettség előírása, mivel lehet, hogy annak kielégítése érdekében számlavezetését, nyilvántartását stb. meg kell változtatnia, esetleg segéderőt is igénybe kell vennie annak érdekében, hogy a kérdőíveket ki tudja tölteni. A hivatalból induló statisztikai adatgyűjtésre vonatkozó eljárás azonban még áttételesen sem tudja befogadni az ügyfél, a tanú, a szakértő, a képviselő, a jegyzőkönyv felvétele, az elintézési határidő stb. jogintézményét. A statisztikai törvény alapján a kérdőív tartalmaz minden információt, ami egy határozat tartalma lehetne, ami az adatszolgáltatás teljesítéséhez szükséges. Tartalmazza a jogszabályi hivatkozást, a határidőket, a címzettet, az eljáró szervet, de feleslegessé teszi azt, hogy a statisztikai adatgyűjtő szervek – köztük a KSH – a több százezer, esetenként több millió (például népszámlálás) adatszolgáltatóval személyes, tárgyalásos összeköttetésbe kerüljenek. Mindezen túlmenően értelmetlen lenne a több százezer adatszolgáltatót érintő egyforma kötelezettséget külön-külön határozati formában megerősíteni.

Mivel mindezen kötelezettség a kormányrendeletben benne foglaltatik, egy határozat sem tudna többet vagy mást mondani, mint amilyen információ az annak végrehajtására készült kérdőívben van. Az pedig végképp összedöntené az ország statisztikai rendszerét, ha ez ellen fellebbezni vagy azt bírósági felülvizsgálattal megtámadni lehetne.

Az ország gazdasági életéhez, nemzetközi kapcsolatrendszeréhez, társadalmi fejlődéséhez szükség van az egész területet bemutató objektív számadatok rendszerére. Ezeket az adatokat pedig csak akkor lehet hasznosítani, ha azok megfelelő minőségben és időben állnak rendelkezésre. Ha feltételezzük, hogy minden egyes adatszolgáltató kijelölésére és esetleg az adattartalom meghatározására – a kormányrendelet által kötelezővé tett OSAP végrehajtásaként – külön határozattal kerülne sor, mely az eljárási rendnek megfelelően bírósági eljárással folytatódhatna (e szervnek jogában állna ítéletében mentesíteni egyeseket az adatszolgáltatás alól vagy megváltoztatni az adattartalmat), akkor folyamatosan megoldhatatlan lenne az adatközlés a statisztikai szervek részéről, ezek hiányában pedig összeomlana a magyar pénzügyi, termelési, kereskedelmi, közlekedési, tudományos, oktatási stb. rendszer.

Az Áe-be foglalt végrehajtási eljárásban annyi emlékeztet a háború előtti törvények szövegére, hogy a végrehajtást foganatosító szerv a meghatározott cselekményt a kötelezett költségére és veszélyére elvégeztetheti, de jelenlegi statisztikai rendszerünkben ez nincs benne. A bírság kiszabása ugyancsak nem alkalmazható, hiszen manapság az adatszolgáltatással kapcsolatos anomáliákat a szabálysértési jogszabályok 50 000 forintig

terjedhető pénzbírság kiszabásával büntetik, azonban a szabálysértési eljárás sem tartozik az Áe. hatálya alá.

Amíg a besorolási ügyekben adott állásfoglalások jogi természetét – mint ahogy azt később látni fogjuk – a joggyakorlat is tisztázta, megjelentek olyan beadványok, melyekkel az adatszolgáltatói kijelölést is határozati formában igényelték a KSH-tól azokban az esetekben, ahol az OSAP erre vonatkozó megjelölése úgy szól, hogy a kijelölt adatszolgáltatóknak kell csak ezt a köteleességet teljesíteni. Ezekben az esetekben is megoldhatatlan lenne az adatgyűjtés sorsát az Áe. által meghatározott eljárási rendszerre bízni. Ha az adatszolgáltató vitathatná, hogy miért éppen ő került a kijelöltek közé, akkor ezt megtehetné mindegyik kijelölt, és az adatgyűjtést nem lehetne végrehajtani. Az ezzel kapcsolatos érveket már a korábbiakban kifejtettük. Az adatszolgáltatási kötelezettség a statisztikai jogszabályok alapján mindenkit terhel, az már csak szakmai módszertani (estenként pénzügyi) kérdés, hogy egyes esetekben teljes összeírásra nincs szükség, mert a kiválasztott sokaság adataiból is összeállítható (becsülhető) az „ország összesen” adat.

További kérdés a különböző hatóságok iratbetekintési joga. Az ügyészégi, rendőrségi, bírósági stb. eljárásokról szóló törvények biztosítják ezeknek a szervezeteknek a feladataik ellátásához szükséges eszközöket, így például azt, hogy a náluk folyó ügy elbírálása érdekében az azzal kapcsolatos más szervnél lévő iratokat bekérhetik, de legalábbis abba betekintheznek, arról másolatot készíthetnek. Az Áe. 41. §-a ezt külön szabályozza. Ennek értelmében amennyiben az adatszolgáltatót vagy az állásfoglalás-kérőt államigazgatási szempontból ügyfélnek tekintjük, akkor az ügyében készült iratokba (beadvány, kérdőív, levelezés stb.) jogának érvényesítésére hivatkozva vagy feladatának teljesítése céljából bárki kérhet betekintési jogot vagy másolatot, és a KSH-nak ezt nem áll módjában visszautasítani. Ezek az iratok azonban minden esetben a statisztikai adatszolgáltatással vannak kapcsolatban. Ha a kötelező adatszolgáltatás során felmerülő problémákkal foglalkoznak, akkor az abban foglalt információk elválaszthatatlan kapcsolatban állnak az egyedi adattal, mivel a statisztikai törvény szerint az adatszolgáltatóval kapcsolatba hozható minden adat egyedi adat. Ha állásfoglalás kéréséről van szó besorolási ügyben, az információ akkor is az adatszolgáltatással függ össze, és ha ezek az iratok nem kapják meg az egyedi adatnak kijáró védelmet, akkor nem számíthatunk rá, hogy a benne foglaltak meg fognak felelni a valóságnak. Tehát végső soron az adatgyűjtő az irat hozzáférhetővé tételével akadályozná meg a korrekt adatszolgáltatást. Ezért célszerű, hogy a KSH a statisztikai adatgyűjtésekhez kapcsolódó iratokat is az egyedi adatoknál meghatározottak szerinti védelemben részesítse, ami az előbbieik értelmében ellentétes az Áe. egyes előírásaival.

Néhány gyakorlati példa

Az alábbiakban a felvetett kérdésekkel kapcsolatos néhány eseten mutatjuk be a jelenlegi joggyakorlatot. Az eljárási kérdéseket illetően a probléma akkor vetődik fel leginkább, amikor a KSH-tól kért besorolást az Adó- és Pénzügyi Ellenőrző Hivatal (APEH) nem fogadja el, és ez a kérelmezőt kedvezőtlen adózási helyzetbe hozza. Néhány ilyen esetben már a bíróság adta meg a választ, miszerint az ezekben a kérdésekben adott állásfoglalás nem minősül államigazgatási határozatnak.

A BUDABER Mérnöki Kft. kontra KSH közigazgatási határozat felülvizsgálata iránti perben a Fővárosi Bíróság 8.K. 31.643/1995/3. számú végzésével elutasította a felperes

keresetét, és indokolásában kifejtette, hogy mivel sem a Magyar Köztársaság és az Európai Közösség társulása létesítéséről szóló 1994. évi I. törvény 93. cikke (a statisztikai együttműködéséről), sem a statisztikáról szóló jogszabályok nem jogosítják fel a KSH-t határozat hozatalára, így a perelt besorolás ügyében sem kellett a KSH-nak határozattal döntenie.

A SÍVA Bt. kontra KSH besorolási ügyben a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság a G.16-97-000013/14. számú ítéletének indokolásában kifejtette, hogy a felperes kárigénye nem alapos, mert a Ptk. 349. § (1) bekezdése alapján államigazgatási jogkörben okozott kárért a felelősséget csak akkor lehet megállapítani, ha a kár rendes jogorvoslattal nem volt elhárítható, illetőleg a károsult a kár elhárítására alkalmas rendes jogorvoslati lehetőségeket igénybe vette.

A Legfelsőbb Bíróság PK. 42. számú állásfoglalása alapján a Ptk. 349. §-ának alkalmazása szempontjából államigazgatási jogkörben okozott kárnak csak az államigazgatási jellegű, tehát a közhatalom gyakorlása során kifejtett szervező, intézkedő tevékenységgel, illetőleg ennek elmulasztásával okozott kárt lehet tekinteni.

A jogalkotásról szóló 1987. évi XI. tv. 52. §-a alapján – az állami irányítás egyéb jogi eszközeként – a kizárólag statisztikai fogalmat, módszert, osztályozást, névjegyzéket és számjelet tartalmazó kötelező rendelkezést a Központi Statisztikai Hivatal elnöke statisztikai közleményként adja ki, amelyet a Központi Statisztikai Hivatal hivatalos lapjában kell közzétenni. A perbeli ITJ is ilyen osztályozás, statisztikai közlemény, amely az 1987. évi XI. tv. értelmében az állami irányítás egyéb jogi eszköze. Az állami irányítás egyéb jogi eszközei normatív jellegűek, amelyek általánosan kötelező szabályokat, előírásokat tartalmaznak. Az alperes által kiadott állásfoglalás nem tekinthető államigazgatási ügyben hozott konkrét hatósági határozatnak. Az állásfoglalás nem államigazgatási ügy.

A megyei bíróság álláspontja szerint az alperes állásfoglalás-kiadása nem a közhatalom gyakorlása során kifejtett tevékenysége, ezért az alperes felelőssége a Ptk. 349. § (1) bekezdése alapján nem állapítható meg.

A Harang Innovációs Bt. felperes KSH alperes közötti – államigazgatási határozat felülvizsgálata iránti – perben a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Kf. II. 25. 660/1993/3 szám alatti ítéletével elutasította a felperes keresetét, helyben hagyva a Fővárosi Bíróságnak mint elsőfokú bíróságnak 2.K. 32.728/1992/5. számú ítéletét, melynek indokolásában megállapította, hogy a statisztikai besorolásról kiadott alperesi válaszok nem minősülnek az Áe. 3. § (3) bekezdés szerinti államigazgatási ügyben hozott döntésnek, ezért az Áe. 72. § (1) bekezdése szerint bírósági felülvizsgálatuk sem lehetséges.

Szintén a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága utasította el Kfv. X. 25771/1994/6. számú ítéletével a Harang Innovációs Bt. felülvizsgálati kérelmét, indoklásában kimondva, hogy a KSH-nak a besorolási ügyekben adott válaszai nem minősülnek államigazgatási ügyben hozott döntésnek, ezért az Áe. 72.§-ának (1) bekezdése alapján ezek bírósági felülvizsgálata nem lehetséges.

Megállapította továbbá, hogy az alperes KSH a besorolási eljárást nem az Áe. szabályai szerint folytatta le, mivel konkrét vállalkozások tevékenységi körének statisztikai besorolására a jogszabály hatósági jogkört számára nem állapít meg.

Korábban már említettük azt a kérdést, hogy nem teljes körű összeírás esetén vitára adhat okot az, hogy a sokaság nem minden egysége kerül be a mintába, azaz kötelezhető adatszolgáltatásra. Egy ilyen ügyben is megszületett az első bírósági végzés. A Fővárosi

Bíróság 2. Kpk. 45464/1999. 1-1. szám alatt elutasította a kérelmező Harang Bt. kérelmét megállapítva, hogy a statisztikai adatszolgáltatásra irányuló kötelezettség nem minősül államigazgatási ügynek.

Ezek az ügyek jól mutatják az ítélkezési gyakorlatot, azt, hogy a bíróságok felelősségteljesen tudatában vannak a KSH-nak a bevezetőben említett kettős jellegével, az ebből adódó nehézségekkel.

Következtetések

Összegezve az elmondottakat: a KSH országos hatáskörű államigazgatási szerv, melynek eljárására az Áe. szabályai csak korlátozott mértékben alkalmazhatók. Ennek kapcsán azonban felmerül a kérdés, hogy hogyan épül be a KSH az államigazgatás mai rendjébe.

A KSH egyrészt önálló hatáskörrel rendelkező, országos hatáskörű közigazgatási (egyes elméleti állásfoglalások szerint tipikusan funkcionális) szerv, másrészt feladatkörét tekintve teljesen egyedi helyet foglal el az egységesen megfogalmazott eljárási szabályok tekintetében. Ez csak akkor okoz problémát, amikor az ügyfél a statisztikai hivatali eljárásban keresi a helyét mint ügyfél és keresi a közigazgatáshoz sorolt jogi eszközök közül azt, amellyel érvényesíteni tudná a saját – vélt vagy valós – érdekeit. A közigazgatás korszerűsítésének a teljes államapparátust átfogó programjában is speciális helyet foglal el a KSH. A cél az, hogy átláthatóbb, egyszerűbb közigazgatást hozzanak létre, amelyben megszűnnek az indokolatlanul, önállóan működő szervek, és ezek vagy integrálódnak a minisztériumok szervezetébe, vagy kikerülnek a közigazgatásból, vagy pedig központi hivatalként szerveződnek újjá egy kijelölt miniszter irányítási jogkörében.

Hol lehet a helye ebben a rendszerben a KSH-nak? Feladatkörét tekintve nem sorolható egyik minisztérium szervezetébe sem, központi hivatalként nem rendelhető egyik szakminiszter irányítása alá sem, és a közigazgatásnak is része kell maradjon.

Ha áttekintjük az országos statisztikai feladatokat,³ látjuk, hogy azok nem sorolhatók egyetlen más szerv feladatkörébe sem, különös tekintettel arra, hogy az EU-csatlakozás folyamatában kiemelt elvárás a statisztika függetlenségének, pártatlanságának biztosítása, ami nem valósítható meg egyik szaktárca keretei között vagy irányítása mellett sem, mivel folyamatosan fennállna annak gyanúja, hogy a közzétett országos adatok a tárca érdekét tükrözik. Ugyanez a helyzet állna elő, ha a KSH központi hivatalként működne egy szakminiszter irányításával.

Ugyanakkor a statisztika központi szerve nem képzelhető el a közigazgatáson kívül sem, mert kiszakítva az államigazgatásból, elveszítené a működéséhez szükséges információ-rendszert, valamint azt a háttérrel, ami az ország statisztikai rendszerének összefogásához, a külföld előtti egységes statisztikai megjelenéséhez szükséges. Tehát a KSH-nak meg kell tartania az államigazgatáson belül a statisztikai törvényben kinyilvánított szakmai önállóságát, ami együtt jár a szervezeti függetlenséggel és a megfelelő irányítási és felügyeleti rend működésével.

TÁRGYSZÓ: Hivatalos statisztika. Államigazgatás.

³ Lásd: 1993. évi XLVI. t.c. 6. §.

SUMMARY

The author offers a general overview of the special role of the supreme statistical organisation in the system of the state administration from its establishment up to the present.

The study lays special stress on the specific sphere of authority of the HCSO in this relation as well as on the limitation of its role as a public authority supporting it by some examples taken from the cases of the courts.

A BŰNÖZÉS ÉS A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS HELYZETE

DR. VAVRÓ ISTVÁN

Az ismertté vált közvádas bűncselekmények számának nagymértékű növekedése és a bűnözés tartalmi jellemzőinek kedvezőtlen változása, valamint az ítélkezési gyakorlat enyhülő tendenciája napjainkban széles körű társadalmi érdeklődést váltott ki. Ez az érdeklődés természetesen kiterjed a bűnüldözés hatékonyságának (a nyomozások eredményességének) alakulására, a büntetőeljárás időtartamának (sajnos kedvezőtlen) változására, és természetesen a büntetés-végrehajtás helyzetére is. Ez utóbbival kapcsolatban a problémák között szerepel a büntetés-végrehajtás anyagi–technikai feltételrendszerének módosulása, a fogvatartottak számának és összetételének változása. A kérdés jelentőségét növeli, hogy a társadalmi berendezkedés megváltozása következtében módosult a bűnözés szerkezete, a mennyiségi növekedés felülmúlta a korábban előrejelzettet, az ítélkezési gyakorlat ugyanakkor enyhült, amit elsősorban a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt arányának csökkenése jelez. Az ítélkezési gyakorlat elemzése nem tárgya ennek a tanulmánynak, az elítéltek (a büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartottak) demográfiai–társadalmi jellemzők szerinti összetételének megváltozása azonban nagyon lényeges kérdés. A probléma tárgyalásának további indoka, hogy a nemzetközi igényeknek megfelelően változtatni kell a fogvatartás feltételein, ideértve különösen az elhelyezés körülményeit, így az elítéltek rendelkezésére álló teret (alapterület és légköbméter).

A büntetés-végrehajtási intézetek fenntartásának, bővítésének és működtetésének költségei növekvő terhet rónak a társadalomra. A biztonsági feltételek megváltoztatását igényli a fogvatartottak összetételében bekövetkező változás, melyet leegyszerűsítve az ún. veszélyes bűnözők számának és arányának feltételezhető emelkedése indokol. Figyelembe véve a társadalom anyagi teherbíró képességét, mindezek különösen indokolttá tesszik a büntetés-végrehajtás helyzetének áttekintését. Ennek egyik területe a jogerősen végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt számában és összetételében bekövetkező változást jelző adatok elemzése.

A bűnözés mennyiségi adatai, a bűncselekmények

A bűnözésre vonatkozó 1. tábla szerinti statisztikai adatok – a sokaság mindkét eleme (bűncselekmény, bűnelkövető) szerint vizsgálva – egyértelműen kedvezőtlen változást bizonyítanak.

1. tábla

Az összbüntetés mértéke és alakulása

Év	Összes bünteselekmény száma	Index: 1979. év=100,0	A 10 ezer lakosra jutó bünteselekmények száma	A bünteselekmény elkövetője ismeretlen maradt	A bünteselekményt elkövetők száma	A 10 ezer lakosra jutó bünteselekményt elkövetők száma	A bünteselekményt elkövetőkből		
							bűnelkövetők száma	bűnelkövetők aránya (százalék)	10 ezer lakosra jutó bűnelkövetők száma
1979	125 267	100,0	117,1	29 942	78 217	73,1	73 838	94,4	69,0
1980	130 470	104,2	121,9	34 022	77 154	72,1	72 880	94,5	68,1
1981	134 914	107,7	125,9	35 804	82 354	76,9	77 649	94,3	72,5
1982	139 795	111,6	130,5	3 940	82 104	76,6	77 174	94,0	72,0
1983	151 505	120,9	141,6	43 883	88 591	82,8	83 324	94,1	77,9
1984	157 036	125,4	147,1	47 692	89 043	83,4	83 493	93,8	78,2
1985	165 816	132,4	155,6	52 700	91 216	85,6	85 766	94,0	80,5
1986	182 867	146,0	171,9	57 583	99 114	93,2	93 176	94,0	87,6
1987	188 397	150,4	177,4	61 332	97 645	91,9	92 643	94,9	87,2
1988	185 344	148,0	174,8	68 203	87 844	82,8	82 329	93,7	77,6
1989	225 393	179,9	212,9	101 080	94 704	89,5	88 932	93,9	84,0
1990	341 061	272,3	328,7	179 953	118 046	113,8	112 254	95,1	108,2
1991	440 370	351,5	425,3	260 909	129 641	125,2	122 835	94,8	118,6
1992	447 215	357,0	432,6	218 046	140 405	135,8	132 644	94,5	128,3
1993	400 935	320,1	388,9	172 407	129 805	125,9	122 621	94,5	118,9
1994	389 451	310,9	379,0	174 440	126 558	123,1	119 494	94,4	116,3
1995	502 036	400,8	490,0	195 481	128 189	125,1	121 121	94,5	118,2
1996	466 050	372,0	456,4	242 239	129 061	126,4	122 226	94,7	119,7
1997	514 403	410,6	505,6	254 052	138 763	136,4	130 966	94,4	128,7
1998	600 621	479,5	592,6	268 258	147 689	145,7	140 083	94,8	138,2

Az ismertté vált közvádas bűncselekmények száma az elmúlt két évtizedben csaknem ötszörösére nőtt, a bűnözési intenzitásra vonatkozó adatok a bűncselekmények 10 ezer lakosra jutó számának emelkedését jelzik. A kedvezőtlen változás érzékeltetésére elegendőnek látszik csupán arra utalni, hogy az ismertté vált közvádas bűncselekmények száma 1979-ben 125 267 volt (10 ezer lakosra számítva: 117,1), 1998-ban már 600 621 (10 ezer lakosra számítva 592,6). Még ha eltekintünk is az 1998-ban ismertté vált bűncselekmények számával kapcsolatban a tömegtájékoztatásban is jelzett módszertani problémáktól, az elmúlt évek adatai alapján alaposan valószínűsíthető a bűncselekmények számának évi 500 ezer körüli szinten történő stabilizálódása.

A bűncselekmények számának emelkedésével egyidőben kedvezőtlenül alakult a felderítési arány: 1979-ben 29 942 bűncselekmény elkövetőjét nem sikerült felderíteni. Ez az összes bűncselekmény 23,9 százaléka volt, 1998-ban 268 258 bűncselekmény elkövetője maradt ismeretlen, ez 44,7 százalékos aránynak felel meg. Más megközelítésben ez azt jelenti, hogy míg azoknak a bűncselekményeknek a száma, melyek elkövetőjét felderítették, az elmúlt húsz évben három- és félszeresére (348,7%), addig azoké, amelyek elkövetője ismeretlen maradt csaknem kilencszeresére (895,9%) nőtt. Ezzel magyarázható, hogy a bűncselekmények számának már ismert növekedésével egyidőben a bűncselekményt elkövetők száma ennél lényegesen kisebb mértékben emelkedett, bár így is csaknem megkétszereződött. A bűncselekmények számának alakulását vizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy az annak változását mutató index 1998-ban 479,5, a bűnelkövetőké ugyanerre az időszakra számítva 189,7 százalék volt.

2. tábla

A vagyon elleni bűncselekmények száma és változása

Év	A vagyon elleni bűncselekmények			Az okozott kár	
	száma	Index: 1979. év=100,0	aránya (százalék)	ezer forint	Index: 1979. év=100,0
1979	69 846	100,0	55,8	403 268	100,0
1980	78 643	112,6	60,3	484 781	120,2
1981	80 364	115,1	59,6	619 825	153,7
1982	83 626	119,7	59,8	1 594 956	395,5
1983	90 260	129,2	59,6	1 037 313	257,2
1984	95 061	136,1	60,5	1 080 135	267,8
1985	101 778	145,7	61,4	1 413 533	350,5
1986	109 848	157,3	60,1	1 753 492	434,8
1987	116 326	166,5	61,7	2 138 642	530,3
1988	122 963	176,0	66,3	2 757 785	681,9
1989	160 644	230,0	71,3	3 972 086	985,0
1990	265 937	380,7	78,0	10 105 780	2 506,0
1991	356 671	510,7	81,0	21 079 480	5 227,2
1992	350 582	501,9	78,4	29 058 973	7 205,9
1993	307 396	440,1	76,7	35 904 892	8 903,5
1994	287 095	411,0	73,7	40 579 294	10 062,6
1995	391 062	559,9	77,9	62 390 903	15 471,3
1996	365 235	522,9	78,4	84 990 271	21 075,4
1997	393 003	562,7	76,4	78 189 337	19 388,9
1998	457 188	654,6	76,1	93 438 074	23 170,2

Az elkövetők és az elítéltek számának eltérő mértékű változását okozó másik körülmény a halmazati bünelkövetés. Ennek gyakoriságáról a bűnözés egésze tekintetében természetesen nem rendelkezünk számszerű ismeretekkel. Az eredményesen felderített esetek adatai azonban azt mutatják, hogy 1979-ben száz bűncselekményt elkövető személyre 122, 1998-ban pedig már 225 bűncselekmény jutott.

A bűnözés mennyiségi növekedése elsősorban a vagyon elleni bűncselekmények számának a 2. táblában bemutatott emelkedésére vezethető vissza: 1979-ben 69 846, 1998-ban pedig már 457 188 vagyon elleni bűncselekmény vált ismertté. Az előbbi az összes bűncselekményhez viszonyítva 55,8, az utóbbi 76,1 százalékos arányt jelent. A vagyon elleni bűncselekmények számának az összébűnözés alakulására gyakorolt hatását jól érzékelteti, ha megvizsgáljuk, miképpen változott 1979 és 1998 között a vagyon elleni és az egyéb bűncselekmények száma. Az adatok azt mutatják, hogy – az összébűnözés már ismert mennyiségi növekedésén belül – a vagyon elleni bűncselekmények száma több mint hat- és félszeresére, míg az egyéb bűncselekményeké „csupán” két- és félszeresére nőtt. Az index a vagyon elleni bűncselekményeknél 654,6, az egyéb bűncselekményeknél 258,8.

A vagyon elleni bűncselekmények számának emelkedése mellett nőtt az okozott kár összege is: ez 1979-ben 403,3 millió, 1998-ban 93,4 milliárd forint volt. A kár összegének a bűncselekmények számát felülmúló mértékben történő emelkedése elvileg magyarázható lenne az infláció hatásával is. Valójában azonban a növekedés elsődleges oka nem ez, hanem a bűnözés tárgyi súlyának növekedése: az egy bűncselekményre jutó kárösszeg 1979-ben 5 774 forint, 1998-ban már 204 376 forint volt. A növekedés tehát 35,4-szeres, ami mintegy két- és félszerese a fogyasztói árindex növekedésének.

Az elítéltek száma

A bűncselekmények és a bünelkövetők számának változása természetesen meghatározta a jogerősen befejezett büntetőeljárásokban elítélt személyek (férfiak és nők együttes) számának alakulását is. Az adatokat a 3. (fiatalkorúak) és az 4. tábla (felnőttkorúak) részletesen tartalmazza. Ezekből megállapítható, hogy az elmúlt években lényegesen módosult az elítélteknek velük szemben alkalmazott jogkövetkezmények szerinti megoszlása.¹ Az adatokból kiszámítható, hogy a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt aránya a fiatalkorúaknál és a felnőttkorúaknál az 1980-as évek közepéig emelkedett, azóta csökken. Ezt megfogalmazhatjuk úgy is, hogy az ítélkezési gyakorlat addig követte a bűnözés súlyosabbá válását, és azóta – egyébként más elemzés tárgyát képező okokból – folyamatosan enyhül.

Az ítélkezési gyakorlat változásának következménye, hogy egyrészt az utóbbi években nem változott lényegesen a büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartottak száma (lásd az 5. táblát), másrészt – éppen az ítélkezési gyakorlat enyhülésének szükségszerű következményeképpen – egyre kedvezőtlenebbül alakult a büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartottak demográfiai, társadalmi, kriminológiai jellemzők szerinti összetétele. A látszólagos ellentmondás egyszerű és érthető oka, hogy a bíróságok az utóbbi években már csak azokat ítélték végrehajtandó szabadságvesztésre, akiknél egyéb jogkövetkezmények alkalmazásától nem remélhettek kedvező változást.

¹ A 3. és a 4. tábla első éveként azért szerepel 1980, mert a büntetőeljárás időtartamának elhúzódása miatt az 1979-ben ismertté vált cselekmények elkövetőit általában 1980-ban vagy később ítélték el jogerősen.

3. tábla

A fiatalok elítéltek száma főbüntetések, intézkedések szerint

Év	Összesen	Szabadságvesztés		Javító–nevelő (közérdekű) munka	Pénzfőbüntetés		Önállóan alkalmazott mellékbüntetés, intézkedés
		összesen	ebből végrehajtható		összesen	ebből végrehajtható	
1980	4613	1553	828	267	386	381	2407
1981	5098	1712	997	254	322	318	2810
1982	5527	1871	1080	292	302	295	3062
1983	5865	2136	1230	261	326	320	3142
1984	6290	2454	1393	311	356	349	3169
1985	6067	2473	1363	255	297	290	3042
1986	6513	2696	1397	260	357	347	3200
1987	6655	2580	1312	231	414	410	3430
1988	6220	2086	1027	237	418	409	3479
1989	6362	1884	873	148	369	367	3961
1990	5155*	1771	820	66	219	219	3099
1991	6200	2000	897	14	165	156	4021
1992	6898	2334	891	12	173	168	4379
1993	6606*	2130	821	12	212	204	4252
1994	7537	2279	786	35	366	351	4857
1995	8717	2091	602	14	440	414	6172
1996	7768	1956	479	11	406	379	5395
1997	7439*	2080	585	30	435	413	4894
1998	8028*	2218	539	79	500	478	5231

* 1990-ben további 1, 1993-ban 2, 1997-ben 8, 1998-ban 8 esetben nem alkalmaztak jogkövetkezményt.

4. tábla

A felnőttkori elítéltek száma főbüntetések, intézkedések szerint

Év	Összesen	Ebből az ítélet:							Önállóan alkalmazott mellékbüntetés, intézkedés	
		halálbüntetés	végrehajtható	felfüggesztett	szigorított javító-nevelő munka	javító-nevelő munka		pénzfőbüntetés		
			szabadságvesztés	kijelölt munkahelyen		közérdekű munka	összesen	végrehajtható		
1980	51 721	5	13 491	11 481	.	2 561		23 044	22 773	1 139
1981	54 130	3	14 795	11 548	.	2 749		22 046	21 803	2 989
1982	54 889	5	14 575	11 717	.	2 686		21 722	21 541	4 184
1983	56 889	3	14 949	12 267	.	2 470		22 519	22 174	4 681
1984	54 424	1	14 957	12 157	.	2 530		20 925	20 739	3 854
1985	52 246	2	14 670	11 752	.	2 668		19 533	19 384	3 621
1986	56 871	1	15 171	12 878	.	3 168		21 762	21 544	3 891
1987	59 682	5	14 478	12 250	.	2 944		25 561	25 295	4 444
1988	59 806	3	12 968	9 814	805	2 079	42	25 824	25 659	8 271
1989	56 472	1	11 547	8 313	487	1 427	34	25 063	24 870	9 600
1990	41 399*	–	10 104	6 000	221	445	9	18 123	17 951	6 491
1991	58 165*	–	11 721	8 846	102	139	12	27 486	27 236	9 858
1992	69 314*	–	12 136	10 807	35	11	15	33 283	32 929	13 026
1993	66 760	–	10 121	10 909	1	4	141	33 156	32 761	12 428
1994	69 781*	–	9 348	12 043	–	1	415	34 805	34 357	13 168
1995	76 071	–	9 286	13 668	2	8	857	38 070	37 632	14 180
1996	74 653	–	9 497	13 727	–	–	1 269	35 894	35 523	14 266
1997	79 813*	–	10 252	15 260	.	.	1 696	37 944	37 521	14 659
1998	88 524	–	11 171	17 550	.	.	1 845	41 907	41 432	16 051

* 1990-ben további 6, 1991-ben 1, 1992-ben 1, 1994-ben 1 és 1997-ben 2 személlyel szemben nem alkalmaztak jogkövetkezményt.

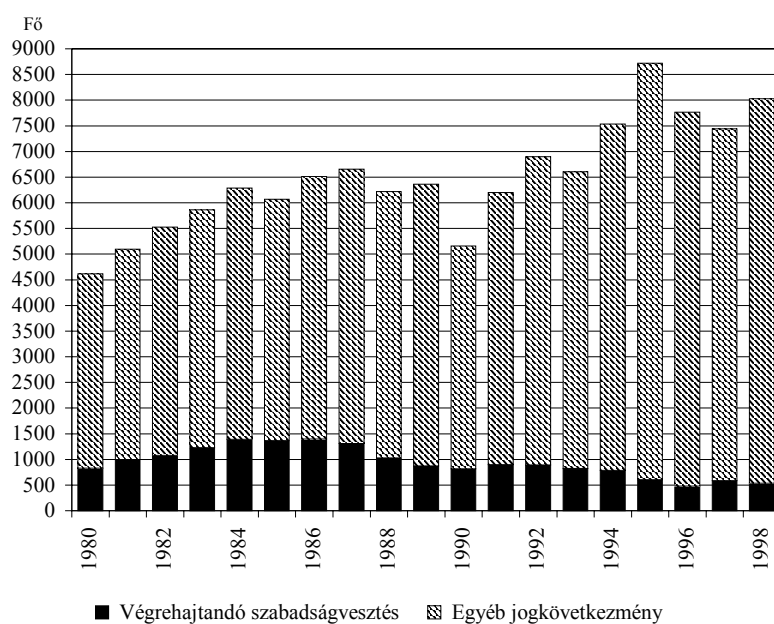
5. tábla

A büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak

A fogvatartás jellege	1990.	1995.	1996.	1997.
	évben			
Előzetesen letartóztatott	3 246	3 183	3 455	3 660
Elítélt	8 819	8 928	8 986	9 408
Kényszergyógykezelt	146	128	147	165
Elzárásra beutalt	30	215	174	172
Őrizetes	–	1	1	–
<i>Összesen</i>	<i>12 319</i>	<i>12 455</i>	<i>12 763</i>	<i>13 405</i>

Az adatokból az is látható, hogy a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték s így a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak két lényeges csoportja a fiatalok és a felnőttek.

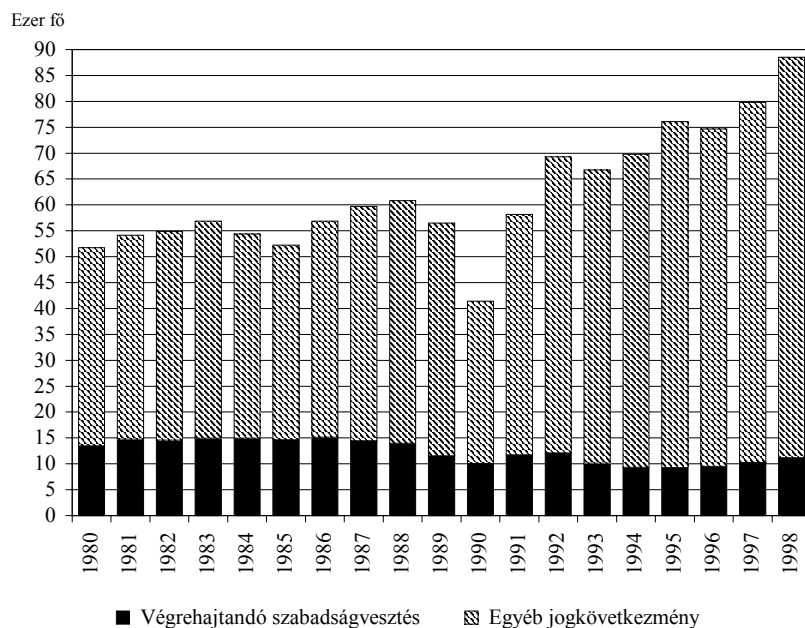
*1. ábra. A jogerősen elítélt fiatalok száma,
ebből a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték száma*

A büntetőjogi értelemben fiataloknak tekintett népesség egyébként is alacsony száma az utóbbi időben lényegesen csökkent, és ha figyelembe vesszük, hogy 1975 óta a születésszám lényegtelen ingadozásokkal csökkent, akkor még növekvő vagy stabilizálódó kriminalitási gyakoriság esetén is – változatlan bírósági gyakorlatot feltételezve – várható a fiatalok elítéltek számának s ezzel a büntetés-végrehajtás keretén belül mint mennyiségi tényezőnek a csökkenése. (A büntetés-végrehajtásban egyébként a fiatalok

akra más szabályok vonatkoznak, és a felnőttektől elkülönített intézményben hajtják végre a szabadságvesztés büntetést.)

2. ábra. A jogerősen elítélt felnőttkorúak száma, ebből a végrehajtandó szabadságvesztésre ítétek száma

A büntetés-végrehajtás helyzete szempontjából tehát a fiatalkorúak száma lényeges ugyan, de nem meghatározó tényező. A továbbiakban ezért a büntetés-végrehajtás helyzetének alakulására véleményünk szerint jelentős hatást gyakorló elemeket a felnőttkorú elítéltek adatai alapján vesszük vizsgálat alá.

A közvédelem eljárásban jogerősen elítélt felnőttkorúak adatait természetesen évenként is feldolgoztuk, de az áttekinthetőség kedvéért a következtetések levonásánál megállapításainkat az 1990 és 1998 közötti időszak összevont adatai alapján fogalmaztuk meg. A felnőttkorú elítéltek száma az időszak során összességében valamivel több mint kétszerezére emelkedett. Az ítélezési gyakorlat enyhülése következtében azonban ezen belül a végrehajtandó szabadságvesztésre és az egyéb jogkövetkezményekre ítétek száma ettől eltérően alakult. Az arányok változását jelzik a következő adatok: 1990-ben a végrehajtandó szabadságvesztésre ítétek aránya 24,4 százalék, 1998-ban 12,6 százalék, míg az egyéb jogkövetkezményekre ítétek aránya 1990-ben 75,6 százalék, 1998-ban 87,4 százalék. (Arányuk jelentős csökkenése nem jelenti a végrehajtandó szabadságvesztésre ítétek abszolút számának csökkenését: a kiemelt arányok 1990-ben 10 104, 1998-ban pedig 11 171 elítéltet jelentettek.)

Az arányok eltérő változása következtében a végrehajtandó szabadságvesztésre ítétek indexe 1998-ban (1990-hez viszonyítva) 110,6 százalék, míg azoké, akikkel szemben más jogkövetkezményt alkalmazott a bíróság 247,2 százalék volt.

Az elítéltek főbb jellemzői

A Büntető törvénykönyv (Btk.) rendelkezései és a bírói gyakorlat következménye, hogy a büntetési célok elérése érdekében a jogalkotó és a jogalkalmazó elsősorban a súlyosabb megítélésű vagy erőszakos bűncselekmények esetében tartja kívánatosnak a végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazását. Az ilyen bűncselekményeket elsősorban a fiatalabb évfáradatba tartozó felnőttkorúak, az ún. fiatal felnőttek követik el. Ezt jól tükrözi az elítéltek életkor szerinti megoszlása. A 6 és a 7. tábla adataiból egyértelműen megállapítható, hogy a végrehajtandó szabadságvesztésre és az egyéb jogkövetkezményre ítéltkormegoszlása eltérő: a végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltk között a fiatalabb évfáradatba tartozók aránya magasabb. Ez – mint erre már utaltunk – összefügg a bűnözés szerkezetével is.

6. tábla

Az 1990–1998. évben végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt felnőttkorúak számának alakulása korcsoport szerint

Korcsoport (éves)	Összesen	Ebből:			
		végrehajtandó szabadságvesztésre		egyéb jogkövetkezményekre	
		elítélt			
		fő	százalék	fő	százalék
18–19	60 425	9 136	15,12	51 289	84,88
20–24	142 499	24 497	17,19	118 002	82,81
25–29	108 346	19 793	18,27	88 553	81,73
30–34	89 703	15 262	17,01	74 441	82,99
35–39	83 187	11 740	14,11	71 447	85,89
40–44	61 615	6 941	11,27	54 674	88,73
45–49	36 977	3 375	9,13	33 602	90,87
50–54	21 165	1 750	8,27	19 415	91,73
55–59	10 966	734	6,69	10 232	93,31
60–69	8 116	378	4,66	7 738	95,34
70 és idősebb	1 481	30	2,03	1 451	97,97
<i>Összesen</i>	<i>624 480</i>	<i>93 636</i>	<i>14,99</i>	<i>530 844</i>	<i>85,01</i>

Közismert, hogy a bűnelkövető népesség és a teljes népesség családi állapot szerinti megoszlása eltér egymástól. Ez elsősorban az eltérő korösszetétellel, a bűnözés korszpecifikus jellegével magyarázható, melynek következtében a nőtlenek és a hajadonok aránya az elítéltek között magasabb, mint a népességen belül általában. Számos kutatás eredményei egyébként arra utalnak, hogy az elkövetők kormegoszlásán túl életviteli tényezőknél is szerepe lehet az eltérésben. (Ezt valószínűsíti például, hogy a középkorú vagy idősebb, többszörös vagy különös visszaesők között is viszonylag magas azoknak az aránya, akik nem kötöttek házasságot.) A büntetés-végrehajtás szempontjából elsősorban a családi kötődés hiánya vagy lazasága következtében van a családi állapotnak jelentősége. Az eltérő arányok egyébként a jogkövetkezmények szerinti megoszlás adataiból is egyértelműen kimutathatók. Elsősorban a nőtlenek, a hajadonok, illetőleg a házások arányának jogkövetkezmények szerinti különbségeit tartjuk említésre méltónak. (Az adatokat a 7. tábla tartalmazza.)

7. tábla

*Az 1990–1998. években végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt
felnőttek száma családi állapot szerint*

Családi állapot	Összesen	Ebből:			
		végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt		egyéb jogkövetkezményekre ítélt	
		fő	százalék	fő	százalék
Nőtlen, hajadon	266 572	53 598	20,11	212 974	79,89
Házass	249 372	20 435	8,19	228 937	91,81
Özvegy	8 462	882	10,42	7 580	89,58
Elvált	89 892	16 565	18,43	73 327	81,57
Különváltan él	10 182	2 156	21,17	8 026	78,83
<i>Összesen</i>	<i>624 480</i>	<i>93 636</i>	<i>14,99</i>	<i>530 844</i>	<i>85,01</i>

Az iskolai végzettség és a kriminalitási gyakoriság közötti összefüggés közismert. Leegyszerűsítve ezt az összefüggést úgy fogalmazhatjuk meg, hogy az elvégzett osztályok számának emelkedésével a kriminalitási gyakoriság csökken. A kriminológiai és kriminálstatistikai kutatások adatai egyértelműen bizonyítják azt, hogy nemcsak a bűnözési gyakoriság, hanem a bűnözés szerkezete (tárgyi súlya) és az iskolai végzettség között is összefüggés áll fenn. Az alacsonyabb iskolai végzettségűek között gyakoribb a súlyos, elsősorban erőszakos bűncselekmények elkövetése. Más megközelítésben: az erőszakos bűncselekmények elkövetőinek iskolai végzettség szerinti megoszlása nemcsak a teljes népesség, hanem az elítéltek egyéb kategóriáinak megoszlásánál is kedvezőtlenebb. Ennek szükségszerű következménye, hogy a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt iskolai végzettség szerinti megoszlása társadalmi szempontból rosszabb képet mutat, mint azoké, akiknél a bíróság egyéb jogkövetkezményt alkalmazott. Az eltérés oka – ezt hangsúlyozni kell – a bűnözés szerkezetében keresendő. (Az elítéltek iskolai végzettség szerinti megoszlását a 8. tábla tartalmazza.) Ezzel kapcsolatban elsősorban az írástudatlanok, valamint az általános iskolai végzettségűek arányára kívánom felhívni a figyelmet.

8. tábla

*Az 1990–1998. években végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt
felnőttek száma iskolai végzettség szerint*

Az iskolai végzettség	Összesen	Ebből:			
		végrehajtandó szabadságvesztésre		egyéb jogkövetkezményekre	
		elítéltek			
		fő	százalék	fő	százalék
Írástudatlan	8 542	2 066	24,18	6 476	75,82
Befejezett általános (elemi) iskola	434 896	79 374	18,25	355 522	81,75
Középiskola	158 937	11 464	7,21	147 473	92,79
Egyetem, főiskola	22 105	732	3,31	21 373	96,69
<i>Összesen</i>	<i>624 480</i>	<i>93 636</i>	<i>14,99</i>	<i>530 844</i>	<i>85,01</i>

A büntetőjog, a büntetéstán és a gyakorlati jogalkalmazás egyik lényeges problémája a büntetés hatékonyságának kérdése. A felnőttkorú elítéltek között a büntetett előéletűek aránya az 1990 és 1998 közötti időszakban (a bűnözés alanyi és tárgyi oldalának változásától függően) 30–40 százalékos szélső értékek között változott, átlagosan 37,2 százalék volt. Itt is lényeges különbség figyelhető meg az elítéltek előélet szerinti megoszlásában, ha az arányokat a jogkövetkezményeket is figyelembe véve vizsgáljuk. Míg ugyanis azoknál, akiknél a bíróság nem tartotta szükségesnek a végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazását, a büntetett előéletűek aránya 29,2 százalék, addig azoknál, akiket végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték, 82,5 százalék volt. A bűnöző életvitel kialakulásának stabilitását mutatja, hogy a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték 40,8 százaléka többszörös visszaeső, 13,0 százaléka különös visszaeső volt. Ugyanezek az arányok azoknál, akikkel szemben a bíróság más jogkövetkezményt alkalmazott 2,7, illetőleg 1,3 százalékot tett ki.

9. tábla

Az 1990–1998. években végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt felnőttkoriak száma előélet szerint

Előélet	Összesen	Ebből:			
		végrehajtandó szabadságvesztésre		egyéb jogkövetkezményekre	
		elítelt			
		fő	százalék	fő	százalék
Büntetlen	392 246	16 379	4,18	375 867	95,82
Bűnismétlő	151 090	23 416	15,50	127 674	84,50
Visszaeső	9 374	3 498	37,32	5 876	62,68
Különös visszaeső	19 128	12 140	63,47	6 988	36,53
Többszörös visszaeső	52 642	38 203	72,57	14 439	27,43
<i>Összesen</i>	<i>624 480</i>	<i>93 636</i>	<i>14,99</i>	<i>530 844</i>	<i>85,01</i>

Külön megvizsgáltuk az erőszakos bűncselekmények elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték arányát. Az adatok mindenképpen veszélyes tendenciára utalnak, és megerősítik a bűnözés társadalomra veszélyességének fokozódását hangoztató nézeteket. Az erőszakos bűncselekmények közé felmérésünkben a következőket soroltuk:

- szándékos emberölés és kísérlete,
- erős felindulásban elkövetett emberölés,
- életveszélyt (halált) okozó súlyos testi sértés,
- erőszakos közöszlítés és kísérlete,
- természet elleni erőszakos fajtalanság és kísérlete,
- rablás és kísérlete.

Az adatok azt mutatják, hogy a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték száma 10,6 százalékkal, ezen belül az erőszakos bűncselekmények miatt elítélteké 23,8 százalékkal, az egyéb bűncselekmény elkövetése miatt elítélteké 8,6 százalékkal emelkedett. Az eltérés elsősorban az ítélkezési gyakorlattal magyarázható. Annak enyhülése következtében ugyanis – az elítéltek számának jelentős mértékű emelkedése ellenére – összességében csökkent a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték aránya. A bűnözés szerkezetének és

az ítélkezési gyakorlat változásának a következménye, hogy a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték között az erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt elítéltek aránya a megfigyelt időszakban az 1990. évi 13,0 százalékról 1998-ra 14,6 százalékra növekedett. Amennyiben ez a tendencia tovább tart, valószínűsíthető, hogy a közeljövőben a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt személyek között az erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt elítéltek aránya tovább emelkedik.

Az adatokat összefoglalva megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtás mind nehezebb helyzetbe kerül. A növekvő bűnözési gyakoriság következtében – a mérsékelt felderítési arány és az enyhülő tendenciát mutató bírói gyakorlat ellenére – emelkedő elítéltszám mellett a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték demográfiai–kriminológiai jellemzők szerinti összetétele is hátrányosan változott. A fiatal, gyenge családi kötődéssel rendelkező, alacsony iskolai végzettségű, döntő többségében büntetett (sőt nem elhanyagolható hányadában többszörösen büntetett) előéletű és növekvő arányban erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt elítélt börtönnépesség őrzése, felügyelete és foglalkoztatása mind nehezebb feladat. Figyelemmel arra, hogy a közeljövőben nem várható a kriminalitási gyakoriság mérséklődése, sőt az erőszakos bűncselekmények számának csökkenése sem valószínűsíthető, jogosan feltételezhetjük, hogy a büntetés-végrehajtás még jelentős társadalmi segítséggel is csak mind nehezebben tud megfelelni feladatainak. Amennyiben az ítélkezési gyakorlat változatlan marad, az elítéltek említett jellemzők szerinti összetétele mindinkább kedvezőtlenül változik. Abban az esetben pedig, ha az ítélkezési gyakorlat – társadalmi nyomásra vagy egyéb okból – szigorodik, az elítéltek számának növekedése okozhat problémákat.

TÁRGYSZÓ: Igazságügyi statisztika. Bűnözés. Büntetés-végrehajtás.

SUMMARY

The result of the rapid increase in delinquency having been observed in the recent two decades is the fact that the number of persons convicted sentimentally has shown a considerable increase, too. (As a result of the decrease in the proportion of solved cases the extent of the latter one has fallen behind the increase of the number of crimes.) During the last decade, however, an easing in the practice of litigation could be observed. It could be demonstrated mainly by the decrease of the rate of enforcement of imprisonment. The Courts have condemned to prison to be enforced only those persons in whose case one could not expect a favourable effect from other legal consequences. As a result of it the composition of those condemned to prison to be enforced has changed in an unfavourable way while their number has barely changed. The proportion of the persons who have been condemned principally for violence are of relatively young age and with low education, with previous convictions, who have no sufficient bonds of family has grown. The study reveals the difficult situation of the enforcement of law by analysing the changes in the composition of the convicts.

A NAGY KÍNAI ÉHÍNSÉG, 1959–1961

DR. JORDÁN GYULA

A negyven esztendővel ezelőtt bekövetkezett nagy kínai éhínség alighanem az emberiség újkori történetének egyik legnagyobb tragédiája volt akár az okozott szenvedést, akár a halálesetek számát tekintjük. Ugyanakkor, óriási méretei ellenére, évtizedeken keresztül nem vettek tudomást róla, utólagos vizsgálata is csak a 80-as évektől és természetesen csak Kínán kívül indult meg. Kínában a hivatalos párt- és állami dokumentumok – beleértve a korábbi évtizedek értékelésével foglalkozókat – nem említik az éhínséget, hanem finoman három keserves esztendőről beszélnek. Számos megoldatlan kérdés vár még válaszra, beleértve, hogy milyen ok, okok idézték elő, mikor is kezdődött tulajdonképpen, hány haláleset köthető hozzá stb.

Kínát a század első évtizedeiben egyesek az „éhínség földjének” nevezték, és abban általános egyetértés volt, hogy a népesség ellátási helyzete rendkívül törékeny, a tömegek számottevő részénél alig haladta meg a létfenntartási szintet, és természeti csapások, gazdaságpolitikai változások könnyen okozhattak katasztrófákat. Észak-Kínát gyakran sújtotta rendkívüli szárazság, de az áradás is súlyos probléma volt, akárcsak Közép-Kínában. Az 1876 és 1879 közötti aszály a becslések szerint 9-13 millió ember halálát okozta, ami a legsúlyosabb éhínség volt az újkori történelemben az 1959–1961. évit megelőzően. Az 1892–1894-es szárazság és éhínség egymillió áldozattal járt, az 1928–1931 közötti 3 millióval, az 1936-os szárazság és éhínség Nyugat-Kínában 5 millió áldozatot szedett ([6] 620. és 643. old.).

Az 1949-ben megszületett új hatalom joggal hirdette egyik legnagyobb teljesítményeként az éhínség felszámolását, amit a rohamosan emelkedő terméshozamokra, az egyenlőbb elosztásra való utalás alapján külföldön is elismertek. Így fenntartásokkal fogadták a menekültek éhhalálról szóló beszámolóit, amelyeket nehezen lehetett összeegyeztetni az 1958-as rekordterméstről szóló jelentésekkel, a gabonaexport adataival. Éhínségről 1961 elején írtak Kínán kívül, a Nemzetközi Vöröskereszt ekkor fel is ajánlott élelmiszersegélyt (amit Kína visszautasított), de a tragédia súlyosságáról valójában senkinek sem volt fogalma. A katasztrófára rávilágító halálozási adatokat teljes idősorok formájában csak 1983-ban tették közzé, amelyek az 1964-es és az 1982-es népszámlálás ellenére is felvetik az adatok megbízhatóságának problémáját.

A rendelkezésre álló adatok megbízhatóságával és teljességével kapcsolatban indokolt röviden kitérni a kínai statisztikai rendszerre. Az Állami Statisztikai Hivatalt 1952-ben hozták létre, és munkájában kezdettől fogva igen súlyos nehézségekkel küszködött: nem volt

elegendő jól képzett statisztikus; az egyszerű emberek nem értették meg a statisztika fontosságát; a közigazgatási apparátus viszonylag tapasztalatlan, a hírközlési, kommunikációs hálózat hiányos volt. Emellett nagyon hamar, tulajdonképpen kezdettől fogva a statisztikát politikai, ideológiai eszközként használták, aktuális célkitűzések követelményeinek rendelték alá. A káderek, akiknek a karrierje a feladatok teljesítésétől függött, közvetlenül érdekeltek voltak az adatok kozmetikázásában. Mindez rányomta a bélyegét a népesedési elemzések kiindulási és összehasonlítási alapjául szolgáló 1953. évi „első modern népszámlálásra” is, amit nagyon sok kifogással illettek (távoli területek adatait becsléssel mérték fel, nem a népszámlálási biztosok keresték fel a családokat, hanem a családfőknek kellett adatszolgáltatásra megjelenniük, nagyon kevés kérdést tettek fel stb.).

A „nagy ugrás” az élet minden területén nagyfokú dezorganizáltságot, az éppen megszilárduló gazdasági és állami intézmények, működési keretek lényeges megváltozását hozta, és ez együtt járt a statisztikai rendszer teljes összeomlásával. A vezetés újra és újra rákényszerült a hamis jelentések korrigálására, emiatt sajátos reagálást váltott ki: Kína 1959-től fokozatosan beszüntette a statisztikai adatok közzétételét, és ehhez lényegében 1978-ig, a reformidőszak kezdetéig tartotta magát. Fontos szerepet játszott ebben a hagyományos hajlam a titkosságra, amit a nemzetbiztonság miatti erőteljes aggodalom és gyanakvás csak felerősített. A „nagy ugrás”, az éhínség megrázkódtatásai után éppen csak éledező statisztikai rendszerre (ekkor került sor a második, az 1964. évi népszámlálásra) végzetes csapást mért a „kulturális forradalom” évtizede (1966–1976), amikor is gyakorlatilag működését megszüntették. Valójában nem tisztázott, hogy a legfelső vezetést hogyan informálták a gazdaság állapotáról, politikájának eredményeiről, következményeiről. Az információk jelentős részét ugyan a minisztériumok gyűjtötték (leszámítva azt, amikor ezek munkája is lehetetlenné vált), de az így szerzett adatok igen hézagosak voltak, olyan értelemben is, hogy a kapcsolódó egységek is nehezen jutottak hozzá a szükséges adatokhoz. A külső megfigyelők, a Kína-szakértők csak nagyon töredékes és esetleges forrásokra és információkra támaszkodhattak.

1978 óta a kínai kormányzat fokozatosan újra kezdte a statisztikai adatok közlését, a korszerű statisztikai rendszer kiépítését és működtetését. A szocialista piacgazdaság létrehozására törekedve érdekeltek abban, hogy hiteles képük legyen az ország helyzetéről, és a mai nyitottság mellett (beleértve a tudósok helyi kutatásait) a lehetősége is kisebb a hamis adatok közlésének; tudatos torzítások csak bizonyos „kényes” kérdések esetében (Tibet, bűnözés, egyes környezetvédelmi problémák, emberi jogok stb.) fordulnak elő. Más kérdés, hogy még mindig számos kifogás és fenntartás fogalmazódik meg a közzétett részletes statisztikákkal szemben. Ezek részben az adatgyűjtő, -feldolgozó rendszer hiányosságaira, részben a kínai vezetés által is elítélt és üldözött helyi hivatalnoki hamisításokra vonatkoznak. (1994-ben például a statisztikai hivatal három hónapos vizsgálata több mint 60 ezer hamisítási esetet tárt fel, ahol a helyi hivatalnokok, az ipari teljesítménytől a gabonahozamokon és -készleteken át a születési rátáig közöltek hamis adatokat.)

A folyó statisztikai adatok közzététele mellett erőfeszítéseket tettek a kieső évek adatainak rekonstruálására, beleértve az 1959–1961. éveket is. A joggal felvetődő kérdés természetesen az, honnan származnak ezek az adatok, tekintettel a statisztikai rendszer említett helyzetére? Mennyire tekinthetők ezek hitelesnek a korabeli zavaros állapotok miatt, hiszen az éhínség időszaka és az adatok közzététele között volt a káosz és a katasztrófa évtizedeként jellemzett „kulturális forradalom”. (Az adatgyűjtést a 70-es évek

végén, a 80-as évek elején végezték.) Nemcsak az adatok hiánya okozott problémát, hanem az is, hogy a meglevők is erősen torzok. Az adatok egyik forrását a falvak, kömmunák feljegyzései alkották, beleértve a népmozgalmi adatokra vonatkozókat is [1]. Ezek fennmaradása azonban eléggé esetleges volt, nemcsak azért, mert elvesztek vagy a zűrzavarban megsemmisültek, hanem azért is, mert ezek a feljegyzések a könyvelés részét képezték, és megőrzésüket csak öt évig követelték meg. Az sem állapítható meg, hogy mennyi bizonyíték, adat származott a korabeli feljegyzésekből, és mennyi alapult visszaemlékezéseken.

Fontos forrásként szerepelhetnek a háztartási regisztrációs rendszer adatai, amelyek elsősorban a lakóhelyi megoszlás (városi, falusi) szerint tartalmazták a népmozgalmi adatokat. A rendszer azonban pontatlan. Egyrészt, nem tükrözi megfelelően a belső vándorlást, másrészt a szándékosan nem jelentett halálesetek miatt (a családok meg akarták tartani a fejadagot). Az 1964-es népszámlálás előtt végzett ellenőrzés több mint 2,3 millió kihagyott személyt talált, és ugyanakkor 8,2 millió olyan személyt, akit már törölni kellett volna a listákból ([20] 629. old.). A pontatlanság az évek során nőtt, nem véletlenül panaszkodtak a regisztrációs rendszer zűrzavaros állapotára az 1982-es népszámlálást megelőzően is.

1. tábla

A népesség számának alakulása

Év (év végén)	Összesen	Ebből:	
		városi	falusi
		millió fő	
1953	588,0	78,3	509,7
1954	602,7	82,5	520,2
1955	614,7	82,9	531,8
1956	628,3	91,9	536,4
1957	646,5	99,5	547,0
1958	659,9	107,2	552,7
1959	672,1	123,7	548,4
1960	662,1	130,7	531,4
1961	658,6	127,1	531,5
1962	673,0	116,6	556,4
1963	691,7	116,5	575,2
1964	705,0	129,5	575,5
1965	725,4	130,5	594,9
1966	745,4	133,1	612,3

Megjegyzés. A városi népesség 1961–1963. évi visszaesése nem az éhínség következménye, hanem több tízmillió embernek falura küldése volt. ([10] 9. old.)

Az 1964. és az 1982. évi népszámlálás a népesség összlétszáma mellett képet adott a korstruktúráról is, ami rávilágított, hogy mi is történt a korábbi években. Az 1982-es népszámlálás egyértelműen igen nagy hiányt mutatott az 1958 közepe és az 1962 között születettek korcsoportjában, a megelőző, illetve azt követő években születettek számával összevetve. A termékenység évenkénti elemzése 1958–1959-ben közel 20 százalékos esést, 1959–1960-ban némi csökkenést, 1960–1961-ben ismét mintegy 25 százalékos

esést mutat, azután feléledés, majd 1962–1963-ban csúcs következett ([6] 615–616. old.). Az 1959–1961-ben születettek korosztályában mutatkozó hiány azonban önmagában nem ad választ arra, hogy ebből mennyi tulajdonítható a termékenység csökkenésének és mennyi a halandóság megugrásának, ami főleg a legfiatalabbakra és az öregekre koncentrált. Az adatokból az éhínség ténye egyértelműen kiolvasható, de a külföldi szakemberek sok vonatkozásban feltételezésekre vannak utalva. Nagyon hiányosak az adatok az éhínség szempontjából olyan fontos tényezőt illetően is, mint az egyes tartományok közötti gabonaforgalom. Még ha a termelési adatok esetleg hitelesek lennének is, nem adnak megfelelő információt az ellátás szintjéről, ha nincsenek pontos adatok a tartomány „gabonaexportjáról” (állami felvásárlás, illetve tényleges export). Egyes pesszimista vélemények szerint részletekbe menően teljes és pontos képet már aligha lehet alkotni az éhínség időszakáról, míg az optimista szakértők feltételezik, hogy jórészt a kínai kormány elhatározásán múlik a teljes beszámoló összeállítása, beleértve természetesen az informálást a használt forrásokról és módszerekről.

Érthető, hogy az éhínséggel kapcsolatos egyik legfontosabb kérdés az áldozatok számára vonatkozik. A számítási eredmények igen széles skálán, 16 és 43 millió között szóródnak, míg a hivatalos adatokból mintegy 15 millió fős hiány olvasható ki. Az 1953-as népszámlálást követő években az ország népessége igen erőteljesen, évente 12-18 millió fővel növekedett. Ezzel szemben a kritikus években növekedés helyett jelentős csökkenés következett be. (Lásd az 1. táblát.)

A halálozási ráták, valamint a rendelkezésre álló mind több és részletesebb tartományi adat alapján az áldozatok számára vonatkozó becslések a 30 milliós veszteséget valószínűsítik, az ennél magasabbak már a becsült normális szint alá eső születésszámcsökkenést is figyelembe veszik. Az éhínség okainak és lefolyásának megértéséhez röviden foglalkozni kell a kínai vezetés által 1958-ban elindított „nagy ugrással”.

A „nagy ugrás” kísérlete és demográfiai következményei

A kínai vezetés Mao által irányított része elégedetlen volt azokkal a gazdasági eredményekkel, amelyeket jórészt a szovjet modell vonalán haladva értek, ezért az ütem gyorsítását határozták el. A tőkehiányt a bőségesen rendelkezésre álló munkaerő mozgósításával kívánták pótolni, és a hangsúlyt a lelkesedésre, az anyagi ösztönzés helyett az erkölcsi elismerésre, az egyenlősdiire helyezték. A legfejlettebb ipari országok, Anglia, sőt az Egyesült Államok rövid idő alatti utolérését tűzték ki célul, a szocialista országokban ebben az időszakban elég általánosnak mondható leegyszerűsített felfogásban, figyelmen kívül hagyva a minőségi jegyeket. A cél érdekében a nemzeti büszkeséget, a kínai nacionalizmust is felhasználták, vagyis azt, hogy képesek olyat teljesíteni, amit mások nem tudtak megtenni. A problémát lényegében a gabona- és a vastermelés egy főre jutó mennyiségére szűkítették le.

Az vitathatatlan, hogy a kínai népesség táplálkozása nagyrészt a gabonától függ. Becslések szerint – különösen abban az időben – a kalóriaszükségletnek mintegy 90 százalékát, a fehérjefogyasztás 80 százalékát gabonából fedezik. A gabonatermelés fokozása érdekében a parasztokat nagyméretű kommunákba szervezték, és az egész társadalmat kimagasló eredmények elérésére mozgósították. A jelszó: „Minden erőt beleadva, magasra törve, nagyobb, gyorsabb, jobb és gazdaságosabb eredményeket kell elérni a szocia-

lizmus építésében.” Ezzel a marxizmus klasszikusai által az emberi társadalom és gazdaság legfejlettebb szakaszaként elképzelt kommunizmusba akartak eljutni, amit egyebek mellett a szükségletek szerinti általános és ingyenes elosztás jellemez majd. Ennek jegyében szervezték meg 1958 őszén a kommunákban a közös étkezdéket, amelyek a munkateljesítménytől független étkezést biztosítottak mindenki számára, és ugyanezen megfontolás alapján szüntették meg a parasztok háztáji parcelláit, zárták be a falusi piacokat, indítottak támadást az anyagi érdekeltség alkalmazásának minden formája ellen. Az 1958. év végére több mint 2,65 millió közös étkezdét hoztak létre, amelyeket becslések szerint a falusi népesség 70–90 százaléka vett igénybe, és 1959 végén is még mindig több mint 70 százaléka ([4] 142–143. old.). Ezzel – akárcsak a bölcsődék, óvodák és az „öregek otthonainak” megszervezésével – mindenekelőtt a nők munkaerejének felszabadítását akarták elérni. Az ingyenes, általános ellátás háttérében a gabonatermelés feltételezett ugrásszerű növekedése állt: 1958-ban 375 millió tonna termésmennyiséget jelentettek, ami kétszerese volt az előző évnek. A gazdaságtörténetben példátlan teljesítmény a vezetésben kételyt nem ébresztett, amit az is jelez, hogy a következő évre 525 millió tonnás termést irányoztak elő, ráadásul úgy, hogy a gabona vetésterületének csökkenését tervezték.

Hogyan keletkeztek ezek a gazdaság minden szektorában tapasztalható irreális adatok? A maximalista célkitűzéseket a legfelső vezetés, többször maga Mao határozta meg, amelyeket a különböző szintű káderek mindenáron igyekeztek teljesíteni. Ha az eredmények nem feleltek meg a terveknek, akkor az adatokat „hozzáigazították” az előzetes várakozásokhoz, ami a statisztikai rendszer teljes megbízhatatlanságához, összeomlásához vezetett. Mao is többé-kevésbé tisztában volt ezzel a jelenséggel (ennek ellenére tényként hivatkozott a felnagyított eredményekre), hiszen már 1958 novemberében beszélt erről: „A helyzet az, hogy a felsőbb szervek igénylik a beszámolókat. Kényelmetlen arról írni, hogy keveset végeztek. Hát ,eredményeikről számolnak be’, és azt fent készpénznek veszik. Valójában ezek a beszámolók nem felelnek meg a tényeknek” ([12] 282. old.). Ezután az 1958. évi gabonatermés adatát már decemberben 360 millió tonnára, majd 1959. augusztusban 250 millió tonnára mérsékeltek, míg valójában csak 200 millió tonna volt. A kiugró eredményeket „forradalmian új”, vagyis a hagyományos módszereket elutasító eljárásoknak (sűrűn vetés, mélyszántás) is tulajdonították, és mindenképpen annak bizonyítékát látták bennük, hogy különösebb tőkeráfordítás és technikai tökéletesítés nélkül, a munkaerő nagymértékű növelésével igen gyors fejlődést lehet elérni.

A gabonakérdést megoldottnak tekintve az 1959. évi terv a hangsúlyt az iparra, elsősorban a vas- és acéltermelés ugrásszerű növelésére helyezte. Ám már az 1958-ra előirányzott 10,7 millió tonna előállítás is lehetetlennek látszott, hiszen az 1957 végi kapacitás 6,5 millió tonna volt. Az 1959. évi terv 27-30 millió tonna acél termelését írta elő. A kapacitás és a célkitűzés között fennálló szakadék áthidalását szolgálták az ún. népi kohók. A kampány során sokszázezer kisméretű kohót építettek, és országsszerte tíz és tízmillió ember foglalkozott ezek építésével, a szükséges vasérc és szén kibányászásával és szállításával. Így igen nagy munkaerő- és anyagpazarlással, a környezet károsításával (például fakivágás) igen gyenge minőségű, részben teljesen használhatatlan vasat és acélt állítottak elő.

1958-ban a városokba, az iparba és építkezésekre irányított 20 millió főn kívül a népi kohók ennek többszörösét – 40-60 millió – munkaképes parasztot eszközeikkel és igazállaitaikkal együtt vettek el a földeken végzett munkából. Ez a kínai körülmények között

elképzelhetetlennek tűnő helyzetet idézett elő: a falun munkaerőhiány keletkezett. Nem volt elegendő munkáskéz a termés betakarításához, így a gabona és más termények egy része a földeken ment tönkre. Ráadásul tényként kezelve a kiugróan magas terméseredményekről szóló jelentéseket, túlzottan megnövelték a természetben szedett adót és a kötelező állami felvásárlás révén az állam kezelésébe kerülő gabonamennyiséget. Ezek 1958-ban 22,3 százalékkal haladták meg az előző évit, miközben a megtermelt gabona mennyisége ténylegesen csak 2,5 százalékkal volt nagyobb. A magtárak nagy területeken a tél folyamán gyorsan kiürültek, a közös konyhák felélték a rendelkezésre álló mennyiségeket, és több tartományban éhínség kezdődött. Ha figyelembe vesszük a kínai vezetés által előszeretettel emlegetett súlyos természeti csapásokat is, akkor elég egyszerű a válasz arra a kérdésre, hogy mi idézte elő a katasztrófát. Az okok azonban ennél sokkal összetettebbek. Nem véletlenül folyik közel két évtizede a vita, és még mindig nem lehet végleges választ adni az okokra, és a demográfiai következményekre.

2. tábla

A születési, a halálozási és a természetes szaporodási arányszámok alakulása Kínában

Év	A	A	A természetes	A	A	A természetes	A	A	A természetes
	születési	halálozási	szaporodási	születési	halálozási	szaporodási	születési	halálozási	szaporodási
	arányszám								
	országosan			városokban			vidéken		
1949	36	20	16	.	.	.	.	.	.
1950	37	18	19	.	.	.	.	.	.
1951	37,8	17,8	20	.	.	.	.	.	.
1952	37	17	20	.	.	.	.	.	.
1953	37	14	23	.	.	.	.	.	.
1954	37,97	13,18	24,79	42,45	8,07	34,38	37,51	13,71	23,8
1955	32,6	12,28	20,32	40,67	9,3	31,37	31,74	12,6	19,14
1956	31,9	11,4	20,5	37,87	7,43	30,44	31,24	11,84	19,4
1957	34,03	10,8	23,23	44,48	8,47	36,01	32,81	11,07	21,74
1958	29,22	11,98	17,24	33,55	9,22	24,33	28,41	12,5	15,91
1959	24,78	14,59	10,19	29,43	10,92	18,51	23,78	14,61	9,17
1960	20,86	25,43	-4,57	28,03	13,77	14,26	19,35	28,58	-9,23
1961	18,02	14,24	3,78	21,63	11,39	10,24	16,99	14,58	2,41
1962	37,01	10,02	26,99	35,46	8,28	27,18	37,27	10,32	26,95
1963	43,37	10,04	33,33	44,5	7,13	37,37	43,19	10,49	32,7
1964	39,14	11,5	27,64	32,17	7,27	24,9	40,27	12,17	28,1
1965	37,88	9,5	28,38	26,59	5,69	20,9	39,53	10,06	29,47
1966	35,05	8,83	26,22	20,85	5,59	15,26	34,71	9,47	27,24

Forrás: [9] 76. old.

A már idézett népességi adatok egyértelműen jelzik azt a demográfiai katasztrófát, amit a rendelkezésre álló egyéb adatok is alátámasztanak. Ezek a halálozási ráta ugrásszerű megnövekedését, a születési arány visszaesését mutatják, különösen a falusi lakosságot illetően. A nem teljes, azaz a nők 39 éves koráig terjedő termékenységi ráták erős hullámzást mutattak. Ez a termékenységi ráta a nagy ugrást megelőzően meglehetősen magas volt, mintegy 5,6 szülést jelentett asszonyonként, de már 1958-ban 5,2-re esett, majd me

redéken zuhant az 1959–1961. években. A legalacsonyabb 3,06 1961-ben volt, vagyis több mint 45 százalékkal maradt az ugrás előtti szint alatt. 1962-ben emelkedett, majd 1963-ban 6,9-del csúcsot ért el. Az ebből következő számítás szerint, ha a születési ráta a nagy ugrás előtti szinten maradt volna, a válság éveiben elveszett vagy elhalasztott születések számát mintegy 25–30 millióra tehetjük ([7] 640–641. old.). A 30 millió rendkívüli halálesethez ezt az egyesek szerint 33 millióra is rugó adatot hozzátéve valóban megállapítható, hogy az emberiség történetének szinte példa nélkül álló katasztrófájával van dolgunk. A világosabb kép és az összevethetőség érdekében célszerű hosszabb, nem csak a válság éveire vonatkozó idősorokat szemügyre venni. (Lásd a 2. táblát.)

A halálozási arányszámokat általában alábecsültnek tartják, részletesebb vizsgálatuk ugyanakkor felfedi azt az ismert tényt, hogy az éhínség (de az éhhalál mindenképpen) vidéki jelenség volt, a városokban inkább csak súlyos ellátási nehézségek jelentkeztek.

A tartományi adatok még világosabb képet adnak az éhínség földrajzi eloszlásáról. A 28 tartományra és tartományi rangú egységre (Tibet nélkül) vonatkozó adatok felfedik, hogy az éhínség a vidéket igen egyenetlenül sújtotta. A legsúlyosabban érintett Közép-Kína volt. Az ország északi és déli tartományai általában kevésbé szenvedtek; termékenységi veszteség a legkisebb Hejlungcsiang, Csilin, Belső-Mongólia, Sanhszi és Hszincsiang tartományokban volt (természetesen a tartományi rangú nagyvárosokon kívül) ([7] 641–642. old.). A legnagyobb veszteségeket elszenvedő tartományok esetében megdöbbentő halálozási rátákat is találunk: 1960-ban, a legsúlyosabb évben az országos halálozási ráta 25,4 ezrelék, a vidéki átlag pedig 28,6 volt, ugyanakkor Kujcsouban 45,4, Szecsuanban 54,0, Anhujban 68,6 ([3] 135. old.).

A tartományi adatok részben választ adnak arra a kérdésre, hogy az éhínség 1959-ben, vagy mint egyesek az emelkedő halálozási ráta alapján állították, már 1958-ban kezdődött. Az adatokból kitűnik, hogy az országos átlag emelkedését három tartomány halálozási mutatójának erőteljes növekedése idézte elő: Szecsuanban a nagy ugrás előtti 11,3-ről 1958-ban 25,2 ezrelékre, Jünnanban 15,8-ről 21,6-ra és Kanszuban 11,1-ről 21,1 ezrelékre ugrott. 1958-ban 28 tartományból 16-ban csökkent a halálozási ráta, így az országos átlag növekedését helyi jelenségek idézték elő. A három tartomány esetére ezzel természetesen még nincs magyarázat. Egyesek [8] ezt – mint az egész éhínséget – a kommunák közös étkezéssel indokolják. Az első kommunákat azonban csak 1958. augusztusban, nagy részüket októberben és novemberben szervezték meg, és a közös étkezéseket csak ezt követően hozták létre, így ezek két-három hónap alatt aligha válhattak az éhínség okozójává. Elfogadhatóbb az a magyarázat, hogy egyrészt ezen tartományok vezetői, bizonyítandó lojalitásukat, erőn felül adtak át gabonát a központi kormánzatnak, így rendkívüli módon csökkent a rendelkezésre álló élelmiszer. Másrészt ezen tartományok újonnan kinevezett vezetői az egyéb munkaintenzív kampányokat (öntözési létesítmények, népi kohók stb.) is sokkal nagyobb erőfeszítéssel hajtották végre, így fizikailag túlságosan kimerítve az embereket és elhanyagolva az egészségügyi gondoskodást. (Korabeli tudósítások szerint 1957–1958 telén 110 millió falusi vett részt vízgazdálkodási létesítmények építésében, nehéz fizikai munkát végezve a szokásos téli pihenő helyett.) Mindezek magasabb halálozási rátához vezettek ezen tartományokban már 1958-ban ([3] 135–136. old.)

A szokásost meghaladó halandóság minden tartományban megfigyelhető, de időtartama lényegesen különbözött: volt ahol két évig tartott (Hszincsiang, Honan), volt viszont,

ahol öt évig is elhúzódott (például Szecsuan). Mint láttuk, a halandóság Szecsuanban rendkívül magasra szökött, és az öt év alatt meghaltak száma meghaladta több mint kilenc év szokásos halandóságát. Anhuiban hasonló volt a helyzet. Szecsuan tartomány (amelynek lakossága 1958-ban 73 millió körül volt) összesen mintegy 7,5 millió embert vesztett, ebből 1960-ban 2,8 milliót, vagyis teljes népességének közel 4 százalékát ([7] 646–649. old.). Más tartományok arányosan kisebb, de szintén milliós veszteségei valószínűsítik, hogy a szokásost meghaladó halálesetek számára vonatkozó 30 millió körüli becslés megalapozott.

Végül emlékezni kell arra, hogy a nagy ugrás kiemelt hangsúlyt helyezett az önerőre támaszkodásra, így a tartományok jórészt (természetesen a nagyvárosi központok kivételével) magukra maradtak az éhínség idején. Különösen a nagyon alacsony gazdasági szinten álló tartományok – különböző tényezők hatására – könnyen váltak ellátatlanná, és ekkor kevéssé számíthattak külső segítségre (illetve mivel ez rossz fényt vetett volna a helyi vezetők teljesítményére, ezt általában nem igényelték). Az állami gabonataralékok így is 11,8 millió tonnával csökkentek az 1958-tól 1960-ig terjedő három évben ([8] 33. old.), ezt a mennyiséget valószínűleg elsősorban a városok ellátására használták fel.

Az éhínség okai

A válasz egyszerűnek tűnik, hiszen az emberek nyilvánvalóan az élelmiszerek hiánya miatt éheztek és haltak éhen. A helyzet azonban ennél bonyolultabb, a válasz sokkal összetettebb, elegendő csak két tényre utalni. Egyrészt ezen kínai éhínség egyedülálló vonása, hogy rekordtermést követően következett be: 1958-ban az 1949-et követő évek legnagyobb gabonatermését takarították be, ugyanakkor az éhínség – az említett három tartomány (Szecsuan, Jünnan és Kanszu) 1958 végi kiemelkedő halálozását követően – 1959 elején, még a tavaszi termés betakarítása előtt kezdetét vette. Másrészt teljes az egyetértés abban – ezt az adatok is egyértelműen bizonyítják –, hogy az éhínség 1962-ben véget ért, amikor viszont az egy főre jutó gabonatermés mennyisége lényegesen alatta maradt az 1959. évinek, az éhínség kezdeti évinek, 1963-ban pedig, amikor a halálozás alatta maradt az 1959. évinek, a termés nagyjából az 1959. évi szinten állt.

A kínai vezetés az 1961. januári pártplénum határozatában a súlyos helyzetet a rendkívüli, száz év óta példa nélküli természeti csapásokkal magyarázta, és ez a magyarázat bizonyos mértékig máig is elfogadott, annak ellenére, hogy már széleskörűen megkérdőjelezték. Természeti csapások mindig sújtották és sújtják az országot, de ezek az 1949 utáni években nem vezettek ilyen következményekhez. Egy kínai gazdaságtörténeti mű szerint a természeti csapások 1959-ben és 1960-ban csak körülbelül egyharmadát idézték elő a gabonatermés csökkenésének, a kétharmadát tehát más tényezőknek kell tulajdonítani ([11] 266. old.). Állítólag még Kína akkori elnöke, Liu Sao-csi szerint is az éhínséget 70 százalékban az emberek okozták és csak 30 százalékban a természeti katasztrófa. ([2] 114. old.) A hivatalos statisztika azt mutatja, hogy 1959-ben országosan az időjárás átlagos volt, és csak 1960-ban és 1961-ben tért el jelentősen a normálistól. Vagyis a természeti katasztrófa nem tehető felelőssé a válságért, de hozzájárult annak súlyosságához. A legtöbb külföldi szakember egyetért abban, hogy a tartományok súlyos termésvesztéseiről szóló beszámolók a felelősség elhárítására szolgáltak, illetve több állami segítség megszerzésére vagy adó elengedésére irányultak.

Az eddigiekből is megállapítható, hogy számos tényezőt kell számba venni, amelyek a nagy ugrást jellemző társadalmi, gazdasági felfordulás és szervezatlenség közepette fejtették ki hatásukat, illetve maga a felfordulás is lényeges tényezővé vált. Gazdasági és társadalmi intézmények változtak hirtelen és jelentősen (kommunák létrehozása), módosult a tulajdonjog, az ösztönzés és a jövedelemelosztás rendszere. A helyi vezetők általában felkészületlenek voltak olyan nagy gazdasági egységek irányítására, mint a népi kommunák, de a paraszti érdekeltség súlyos megsértése is kedvezőtlenül hatott a termelési eredményekre. E tényezők mind politikai indíttatásúak és háttérűek voltak, súlyos gazdasági következményekkel. Az egy főre jutó élelmiszer mennyiségének jelentős csökkenése (lásd a 3. táblát) mindenképpen oka volt az éhínség keletkezésének, de csak az egyik oka. Ezt bizonyítják egyesek szerint az olyan éhínségek, amelyek az egy főre jutó élelmiszer mennyiségének lényegtelen változása mellett következtek be.

Vegyük szemügyre a hivatalos kínai statisztika szerint 1957 és 1965 között a gabona termelésének, illetve forgalmazásának adatait.

3. tábla

Gabonatermelés* és kormányzati tranzakciók a vidékkel 1953 és 1965 között

Év	Össztermelés	Felvásárlás	Viszonteladás (vidéki)	Falun visszamaradó** összesen	Falun visszamaradó
					összesen egy főre (kilogramm)
millió tonna					
1953–1957 (évi átlag)	181,614	48,699	15,456	148,371	280,5
1957	195,045	48,040	14,170	161,175	294,6
1958	200,000	58,760	17,035	158,275	286,4
1959	170,000	67,405	19,840	122,435	223,3
1960	143,500	51,050	20,155	112,605	211,9
1961	147,500	40,470	14,665	121,695	229,0
1962	160,000	38,145	12,425	134,280	241,4
1963	170,000	43,465	15,045	141,080	245,2
1964	187,500	47,425	15,580	155,655	270,5
1965	194,520	48,685	15,090	160,925	270,5

* A kínai statisztika a gabonába beleszámítja (megfelelő egyenértékűsítéssel) a gumósokat, a szójababot és más hüvelyeseket is.

** A vetéshez, takarmányozáshoz stb. szükséges mennyiséget is tartalmazza.

Forrás: The Cambridge History of China. Vol. 14. Part I. Cambridge University Press. 1987. 381. old.

Az 1956–1957-es ugrás előtti évekhez képest az össztermelésben 1959-ben 12, 1960-ban 26 és 1961-ben 24 százalékos csökkenés következett be. Az egyes tartományok közötti különbségek azonban ennél lényegesen nagyobbak voltak. Így például Kanszu tartományban 1959-ben a csökkenés 38 százalék volt, Anhuj, Szecsuan stb. tartományokban meghaladta a 25 százalékot. 1960-ban a helyzet még súlyosabb volt, a csökkenés több tartományban (Anhuj, Szecsuan, Kujcsou, Csinghaj stb.) meghaladta a 30 százalékot, Kanszuban pedig az ugrás előtti évek szintjének mindössze 39 százalékát érte el ([7] 650–651. old.). Az 1958. évi feltételezett rekordtermés hatására 1959-ben közel 10 százalékkal csökkentették a vetésterületet (a jelszó: „vess kevesebbet, arass többet”). Az érdekeltség megsértése, az erőforrások és a munkaerő nagymértékű kivonása a mezőgazdaságból, a természeti csapások stb. hatására a gabona hektáronkénti hozama jelentősen visszaesett

(a hektáronkénti hozam az 1958–1961. években 1568, 1463, 1170, illetve 1215 kilogramm volt), és a kiesést nem ellensúlyozta 1960-ban a vetésterület mintegy 5 százalékos növekedése ([6] 627. old.). Kedvezőtlenül hatott a termelékenységre a munkaképességet csökkentő élelmiszerhiány mellett az is, hogy a mezőgazdaságban uniformizált módszereket vezettek be, tekintet nélkül a helyi adottságokra.

A gabonaprobléma középpontjába az elosztás kérdése került, tekintettel a tartományok egy főre jutó gabonamennyiségének igen nagy különbségére. Az elosztásban – a piac hiányában – a gabonafelvásárlás révén az állam szerepe vált meghatározóvá. A nagy ugrás előtt, 1957-ben az állami felvásárlás az évi gabonatermésnek mintegy 25 százalékát tette ki. Ennek egy részét azonban minden évben a szükségét látó falusi népességnek kellett visszajuttatni, így a nettó felvásárlási arány mintegy 16 százalékra volt tehető. A gabonatermés 1959-ben, mint láttuk, 25 millió tonnával elmaradt az 1957. évitől, az állami felvásárlást azonban 19,3 millió tonnával növelték. Így, miközben a rekordtermésű 1958. évben a bruttó felvásárlás 29,4 százalék volt, a nettó pedig 20,9 százalék, addig 1959-ben ez 39,7, illetve 28 százalékra ugrott. 1960-ban, amikor a termés 51 millió tonnával volt kevesebb, mint 1957-ben, a felvásárlás 3 millió tonnával magasabb volt, vagyis a bruttó és a nettó felvásárlás 35,6, illetve 21,5 százalék ([7] 655. old.). Ezt a politikát Mao is bírálta: „úgy halászunk, hogy leengedjük a tóból a vizet” ([12] 339. old.). A városi, ipari népesség ugrásszerű növekedése is erős nyomást gyakorolt a gabonaellátási rendszerre, mivel ellátásuk az állami felvásárlási rendszertől függött. A városokban is ellátási nehézségek jelentkeztek, csökkent az egy főre jutó fogyasztás, de az igazi éhezés és éhhalál szinte kizárólag falusi jelenség volt. 1961-re 1957-hez képest országos átlagban a falusi gabonafogyasztás 52 kilogrammallyal esett vissza, míg a városi csak 15 kilogrammallyal (204-ről 152, illetve 196-ről 181 kilogrammallyal). Az adatok egyúttal azt is jelzik, hogy a városiak kalóriaszükségletének fedezésében a gabona kisebb szerepet játszott, mint a parasztnál. Ezt mutatja az is, hogy az étolaj- és a sertéshúsfogyasztás ugyan jóval nagyobb mértékben esett vissza a városokban, de még így is kétszerese maradt a falusinak. Egyébként a sertések száma közel felére esett vissza, (az 1957. évi 145,9 millióról 1961-re 75,5 millióra), de igazán az jelzi a kétségbeejtő helyzetet, hogy nagy számban vágtak le igavonó állatokat is (számuk közel 30 százalékkal csökkent).

Lényegében a gabonaelosztás körébe sorolható az export és az import helyzete is. Az 1958. év eltúlzott adatai erre a területre is rányomták bélyegüket, 1959-ben a gabonaexport csúcsot ért el (miközben az import teljesen megszűnt), több mint kétszerese volt az 1957. évinek, és több mint 50 százalékkal haladta meg az 1958. évit. (Lásd a 4. táblát.)

A magas arányú export 1960-ban is folytatódott, és csak 1961-től nőtt meg jelentősen az import. Az éves gabonatermés-mennyiséggel összevetve ezek nem jelentős mennyiségek és könnyen le is becsülhetjük az éhínségre gyakorolt hatásukat. Az azonban sokatmondó tény, hogy 1959–1960-ban a közel 7 millió tonna gabonaexport – napi kétezer kalóriával számolva – elegendő lett volna 16 millió ember számára közel két éven át ([6] 629. old.). Egy másik számítás szerint a válság éveiben a nettó gabonakereskedelemben érintett mennyiség 120 millió ember számára nyújthatott volna átlagosan napi 500 kalóriát. Ha pedig ezt nem országosan számoljuk, hanem csak arra a nyolc, együttesen 244 millió fős tartományra, ahol a legmagasabb volt a halálozás, nagymértékben csökkenthette volna az éhínség hatását ([1] 107 old.). (Mintegy kitérőként: 1962-ben, amikor az éhínség véget ért, a falusi területeken fogyasztásra évi 161 kilogramm gabona – napi 1400 kalória

– jutott egy főre, ezzel szemben 1959-ben, amikor az éhínség kezdődött, 183 kilogramm gabona állt rendelkezésre.

4. tábla

Gabonatermelés és -kereskedelem
(millió tonna)

Év	Összes gabona-			Nettó gabonakereskedelem	Hazai gabonaellátás
	termés	import	export		
1950	132,1	0,1	1,2	-1,2	130,9
1951	143,7	0,0	2,0	-2,0	141,7
1952	163,9	0,0	1,5	-1,5	162,4
1953	166,8	0,0	1,8	-1,8	165,0
1954	169,5	0,0	1,7	-1,7	167,8
1955	183,9	0,2	2,2	-2,1	181,9
1956	192,7	0,2	2,7	-2,5	190,2
1957	195,0	0,2	2,1	-1,9	193,1
1958	200,0	0,2	2,9	-2,7	197,3
1959	170,0	0,0	4,2	-4,2	165,8
1960	143,5	0,1	2,7	-2,7	140,9
1961	147,5	5,8	1,4	+4,5	152,0
1962	160,0	4,9	1,0	+3,9	163,9
1963	170,0	6,0	1,5	+4,5	174,5
1964	187,5	6,6	1,8	+4,8	192,3
1965	194,5	6,4	2,4	+4,0	198,5
1966	214,0	6,4	2,9	+3,6	217,6

Forrás: [6] 621. old.

Az utóbbi években a *G. H. Chang* és *G. J. Wen* szerzőpáros ([8] és [5]), valamint *D. L. Yang* és *F. Su* [4] elemzése szerint az éhínség tartósságát, nagyságát az említett tényezők kombinációjával lehet magyarázni, de a kezdetét és egyúttal a legfőbb okát a kommunák közös étkezdéihez lehet kapcsolni. A közös és sok esetben ingyenes étkezést 1958 végétől vezették be, bekapcsolva ebbe a falusi népesség 70-90 százalékát. Ekkor a parasztek konyháit mint az önzés és az elkülönülés szimbólumait sok kommunában lerombolták, a parasztek ételkészletét kollektivizálták, főzőedényeiket pedig a nagy vas- és acéltermelési kampányban beolvastották. Sok paraszt – ha tehetett – felélte készletét a csatlakozás előtt. Sok kommunában a rendszer erősítése érdekében egyáltalán nem osztottak szét gabonát és más élelmiszereket az egyéni parasztházartásoknak, hanem minden élelmiszert közvetlenül a közös étkezdékbe irányítottak.

A kommuna-étkezdék egyik népszerű jelszava volt: „Nyissátok meg gyomrotokat, egyetek amennyit kívántok és dolgozzatok keményen a szocializmusért!” Lényegében korlátlan fogyasztásra biztatták a parasztokat, és a túlfogyasztás mellett sok ennivaló kárba ment a pazarlás, a hanyagság és a rossz irányítás miatt. Így az ételkészletek gyorsan kimerültek, annál is inkább, mivel a parasztek – eltérően az egyéni háztartásoktól – nem voltak olyan helyzetben, hogy a készleteket ellenőrizhessék. Így az egyéni szinten ésszerűen gazdálkodó parasztokat a közös étkezdék rendszere csoportként ésszerűtlen magatartásra ösztönözte. (Volt olyan hely, ahol a hat hónapra elegendő rizsmennyiséget 20 nap alatt felélték.) A

készletek kimerülését és az éhínséget tehát ezen érvelés szerint nem a rendelkezésre álló élelmiszer-mennyiség csökkenése idézte elő, hanem, a nem hatékony fogyasztás és a pazarlás. Vagyis az elfogyasztható élelmiszer mennyisége vagy egyáltalán nem, vagy nagyon kis szerepet játszott az éhínség kialakulásában. Ezzel részben megmagyarázható, hogy az 1958-as rekordtermést követően miért kezdődhetett éhínség, egyes tartományokban már 1958-ban. A rekordtermés csak 2,6 százalékkal volt nagyobb, mint az 1957-es, így ez aligha volt képes ellensúlyozni a közös étkezdék hatását. Hszüe Mu-csiao kínai közgazdász, a parasztok gabona-túlfogyasztását 1958-ban 17,5 millió tonnára becsülte, ami 11 százalékát jelentette az azévi vidéki gabonaellátásnak ([8] 21. old.). Az éppen a létfenntartás szintjén élő parasztok esetében számos területen a túlfogyasztás később elkerülhetetlenül éhínséget okozott. Az sem elhanyagolható tényező, hogy a parasztokat a túlfogyasztásra ösztönző körülmények mellett nagyobb kalóriabevitelre készítette a kampányok során végzett nehéz, kimerítő munka is. Ugyanakkor a közös étkezdék nem ösztönöztek a jobb munkára, hiszen mindenki, munkavégzésétől függetlenül ugyanazon mennyiségű ennivalót kapott. A termelt gabona mennyiségének zuhanását 1959–1961 során jelentős mértékben ennek az érdektelenséget kiváltó rendszernek lehet tulajdonítani. Az említett kutatók tehát azzal érvelnek, hogy az éhínség kezdete egybeesett a közös étkezdék létrehozásával, és véget ért, amikor 1962-ben megszüntették azokat. A tartományi (nem túl megbízható) adatok felhasználásával összefüggést mutattak ki a megnövekedett halálesetek és a közös étkezdék elterjedtsége között is.

A közös étkezdék koncepciójának bírálói is besorolták ezt a tényezőt az éhínséget előidéző okok közé, de minden mást magába foglaló okként való szerepeltetését kétségbe vonják. Felhívják a figyelmet arra, hogy az ingyenes ellátási rendszert nem lehet teljesen azonosítani a közös étkezdékkel, bár azok valóban gyakran együtt jártak. A pazarlás tényére – bár létezését gyakorlatilag senki sem vonja kétségbe – jórészt csak elszórt beszámolók állnak rendelkezésre, átfogó vizsgálat erről nem készült. A közös étkezdék ilyen különálló és kiemelt szerepének elismerését az is nehezíti, hogy olyan más erőszakos intézkedésekkel egyidejűleg vezették be, mint a háztáji gazdálkodás betiltása, a nagyobb kollektív elszámolási egységekre való áttérés, általában a nagyobb egyenlődsdi, a termelésben a technikai helyett inkább az ideológiai kritériumok hangsúlyozása stb.

Egy másik, szintén átfogó magyarázat igényével fellépő javaslatot *Justin Yifu Lin* vetette fel [13], aki az éhínséget a gabona- és élelmiszer-termelés erőteljes eséséhez, összehozáshoz köti, ami szerinte annak tulajdonítható, hogy a parasztoktól a kommunák létrehozásával egyidejűleg megtagadták a kollektívákból való kilépés jogát. Az önkéntesség és a vállalt önfegyelem elveszett, a becsületes munkásokat elválaszthatatlanul összezárták a munkakerülőkkel, és ezek rendkívül kedvezőtlenül hatottak a parasztok termelési kedvére. Érvelésében fontos szerephez jutott az a közvetett bizonyíték is, hogy 1978-at, a mezőgazdasági reform elindulását követően a termelési felelősségi rendszerre történő áttérés bizonyítottan legalább 20 százalékkal növelte a mezőgazdasági munka termelékenységét. A koncepció széles körű visszhangot váltott ki, megvitatására szimpóziumot rendeztek, melynek anyagait ([14]–[16]) a *Journal of Comparative Economics* 1993. februári száma közölte. A tézis ellen és mellette is számos érvet sorakoztattak fel, de legfőbb vagy különösen kizárólagos magyarázó okként ezt sem fogadták el.

Végül röviden visszatérünk arra a kérdésre, hogy miért ért véget az éhínség 1962-ben. Nem a már jelzett, eddig nyitva maradt problémákra (például, hogy 1962-ben kisebb volt az egy főre jutó falusi gabonafogyasztás, mint 1959-ben, az éhínség kezdetén) kívánok

visszatérni, hanem azt hangsúlyozom, hogy ahogy a válság elindításában a téves politika játszotta a főszerepet, ugyanúgy a befejezésében is nagy szerepe volt a politikai döntéseknek. A vezetés fokozatosan feladta a „nagy ugrás” elképzelését, és elfogadta az ún. kiigazítás politikáját. Az ennek során hozott intézkedések felölelték a közös étkezdék megszüntetését, a háztáji parcellák visszaadását, a falusi piacok megnyitását, az egyenlősi elosztás helyett nagyobb szerephez juttatva a teljesítmény szerinti javadalmazást, a gabonafelvásárlás csökkentését és a jelentős importot stb. Ezek az intézkedések gyors eredményeket hoztak, bár a gabonatermelés összmenyisége csak 1965-ben érte el az 1957-es szintet, ám eközben a népesség közel 80 millióval növekedett.

A Kínai Népköztársaság félévszázados története legnagyobb tragédiájának (az embervesztés tekintve mindenképpen jogos ez a megállapítás) számos okát tárták fel eddig, de még sok kérdés megoldatlan. Teljesen új, eddig ismeretlen okok és tényezők felmerülése kevésbé valószínű. Az egyik legfőbb megoldatlan kérdés a már ismert tényezők közös és független hatásainak meghatározása. Ehhez rendkívül komplex modellre és mindekelőtt igen sok adatra lenne szükség, amelyet talán még akkor sem lehet majd megszerezni, ha a jövőben valamikor a Kínán belül dolgozó kutatók is szabadabban és intenzívebben bekapcsolódhatnak a téma vizsgálatába. Azt azonban már most teljes bizonyossággal megállapíthatjuk, hogy a tragédia valódi oka a nagy ugrás megvalósíthatatlan elképzelése és ideológiája volt, ezért viszont a fő felelősséget a kínai vezetés, mindekelőtt Mao viseli. Emberek által okozott katasztrófa volt, és itt nem látszik célravezetőnek a felelősség mértékének latolgatása. Ha a valódi és legáltalánosabb okokat keressük, akkor az 1949 után létrejött rendszer jellemzőire kell emlékeztetnünk, mert csak ilyen antidemokratikus berendezkedés teszi lehetővé, hogy a vezetők minden ellenőrzés nélkül gyakorolhassák a hatalmat, hozzanak teljesen önkényes döntéseket és mentesüljenek ezek következményeinek minden politikai és erkölcsi felelőssége alól is. Mivel a jelenlegi vezetés, érthető módon, a jogfolytonosságot hirdeti és ünnepli, és mivel a rendszer alapvető strukturái szinte változatlanok maradtak, akár nyugtalanító kérdésként is felmerülhet, hogy ez akkor újra megtörténhet? Erre a kérdésre határozott nemmel válaszolhatunk. Egyrészt a jelenleg rendelkezésre álló élelmiszer mennyisége sokkal nagyobb, így Kína a jövőben is képes lesz ellátni önmagát. A lakosság élelmiszer-tartalékai is jelentősek, a táplálkozás is változatosabb, egyre kisebb szerepet játszik a közvetlenül fogyasztott gabona, kevesebben végeznek nagy kalóriaszükséglettel járó fizikai munkát stb. Másrészt – ami még lényegesebb – az ország ma sokkal nyitottabb, így egy ilyen esemény nem maradhatna rejtve, és Kína képes is lenne nagymennyiségű élelmiszer beszerzésére. Az országon belüli információáramlás és kommunikáció is sokkal aktívabb és korszerűbb, végül, de nem utolsósorban az élelmiszer-termékek legtöbbször ma már a piac a meghatározó, és az azonnali jelzéseket adna élelmiszerhiány kialakulása esetén.

IRODALOM

- [1] D. G. Johnson: China's great famine: introductory remarks. *China Economic Review*. 1998. évi 2. sz. 103–109. old.
- [2] C. Riskin: Seven questions about the Chinese famine of 1959–61. *China Economic Review*. 1998. évi 2. sz. 111–124. old.
- [3] J. Y. Lin and D.T. Yang: On the causes of China's agricultural crisis and the great leap famine. *China Economic Review*. 1998. évi 2. sz. 125–140. old.
- [4] D. L. Yang – F. Su : The politics of famine and reform in rural China. *China Economic Review*. 1998. évi 2. sz. 141–155. old.

- [5] *G. H. Chang – G. Wen*: Food availability versus consumption efficiency: causes of the Chinese famine. *China Economic Review*. 1998. évi 2. sz. 157–165. old.
- [6] *B. Ashton – K. Hill – A. Piazza – R. Zeitz*: Famine in China, 1958–61. *Population and Development Review*. 1984. évi 4. sz. 613–645. old.
- [7] *X. Peng*: Demographic consequences of the great leap forward in China's provinces. *Population and Development Review*. 1987. évi 4. sz. 639–670. old.
- [8] *G. H. Chang – G. J. Wen*: Communal dining and the Chinese famine of 1958–1961. *Economic Development and Cultural Change*. 1997. évi 1. sz. 1–34. old.
- [9] Statistical Yearbook, 1988. State Statistical Bureau of the People's Republic of China. Peking–Hongkong. 1988. 946 old.
- [10] Statisztikai idősorok a Kínai Népköztársaságról. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1986. 119 old.
- [11] China's socialist economy. An outline history (1949–1984). Ed.: *Liu Suinian–Wu Qungan*. Peking. 1986. 700 old.
- [12] *Mao Ce-tung*: Beszédék és írások, 1956–1974. Szerk.: *Polonyi Péter*. Kossuth Kiadó. Budapest. é.n. (1978.) 668 old.
- [13] *J. Y. Lin*: Collectivization and China's agricultural crisis in 1959–1961. *Journal of Political Economy*. 1990. évi 6. sz. 1228–1252. old.
- [14] *X.-Y. Dong – G. K. Dow*: Does free exit reduce shirking in production teams? *Journal of Comparative Economics*. 1993. évi 2. sz. 472–484. old.
- [15] *J. K. Kung*: Transaction costs and peasant's choice of institutions: did the right to exit really solve the free rider problem in Chinese collective agriculture? *Journal of Comparative Economics*. 1993. évi 2. sz. 485–503. old.
- [16] *J. Y. Lin*: Exit rights, exit costs, and shirking in agricultural cooperatives: a reply. *Journal of Comparative Economics*. 1993. évi 2. sz. 504–520. old.
- [17] *W. B. MacLeod*: The role of exit costs in the theory of cooperative teams: a theoretical perspective. *Journal of Comparative Economics*. 1993. évi 2. sz. 521–529. old.
- [18] *L. Putterman – G. L. Skillman*: Collectivization and China's agricultural crisis. *Journal of Comparative Economics*. 1993. évi 2. sz. 530–539. old.
- [19] *M. Liu*: Exit right, retaliatory shirking, and the agricultural crisis in China. *Journal of Comparative Economics*. 1993. évi 2. sz. 540–559. old.
- [20] *J. S. Aird*: The preliminary results of China's 1982 census. *The China Quarterly*. 1986. évi 96. sz. 613–640. old.

TÁRGYSZÓ: Élelmiszergazdaság. Gabonatermelés. Nemzetközi statisztika.

SUMMARY

The study deals with the most tragic result of the „Great Leap” initiated by the Maoist leadership in 1958. The data on it were only published more than two decades later. The author briefly mentions the problems of the Chinese statistical system then he presents the effects of the famine on the demographic processes. The author analyses the causes of the famine also mentioning questions that can hardly be answered. He emphasises the famine had mainly been a country phenomenon and the individual provinces were differently stricken by it. Finally, the author states that principally the political regime and the Chinese leaders of that time were to blame for the disaster.

TÖRTÉNETI DOLGOZATOK

A NAGY ÖSSZEÍRÁS HÓDÍTÓ VILMOS KORÁBAN*

NÉMETH ESZTER

Nagy-Britannia legrégebb levéltári dokumentuma, a Domesday Book a maga nemében egyedülálló alkotása a középkori Európának. Ez időben egyetlen más uralkodónak sem volt elég hatalma ahhoz, hogy ilyen széles körű felmérést végezzen országa lakóiról. Az európai történeti statisztika legrégebb forrásai között találhatunk uradalmi összeírásokat és helyi népszámlálásokat, ám ezek regionális jellegűek voltak. A Domesday Bookban összegzett adatfelvétel országos volt, és magába foglalta a korai adó-, úrbéri, valamint mezőgazdasági felméréseket, így nemzeti összeírásnak minősíthető.

Vilmos, Normandia hercegeként 1051-ben hadseregével *Hitvalló Eduárd* angol király segítségére sietett, ezért cserébe ő lett az angol trón várományosa. Eduárd azonban halálos ágyán mást nevezett meg utódjaként, így Vilmos 1066-ban seregével meghódította a korábban neki ígért országot. Október 14-én, a döntő hastingsi ütközetben Vilmos győzelmeskedett, a trónbitorló és két fivére elestek a harcmezőn. Számottevő ellenállás hiányában karácsonykor sor kerülhetett a koronázásra. Az ország északi részén azonban felkelések törtek ki, melyeket a normannoknak egyre északabbra haladva sikerült elfojtaniuk. Hódító Vilmos a felkelők földjét normann alattvalói között osztotta szét.

Az új tulajdonviszonyok és a közigazgatási rend elismertetéséhez az uralkodónak ismernie kellett az uralma alatt álló területeket. A dánok állandó veszélyt jelentettek Angliára, a lehetséges fegyveres összecsapásokhoz növelni kellett a kincstár adóbevételeit. Ehhez elengedhetetlen volt az ország vagyonának feltérképezése. Hódító Vilmos kíváncsisága, valamint a feudális rend és a központi hatalom megszilárdításának igénye is hozzájárult ahhoz, hogy 1085 karácsonyán elrendelte az 1086-ban befejezett, nagy összeírást.

Az összeírás

A nagy összeírás nem tekinthető népszámlálásnak, hiszen a vagyon összeírása mellett a népességből csak a földbirtokosokat és a családfőket foglalta magába. Az adatfelvétel köre a normannok által stabilan birtokolt területekre terjedt ki, így az északi részen kima

* A tanulmány a Magyar Statisztikai Társaság XXXVI. Statisztikatörténeti Vándorülésén elhangzott előadás kissé módosított változata.

radtak egyes területek (a Skóciával határos megyék), mivel azok nem voltak teljes normann uralom alatt. A meghódított területen 34 közigazgatási egység (megye) létezett már abban az időben, melyek változatlan formában egészen 1979-ig fennmaradtak. Ezeket a megyéket 7 kerületbe sorolták [1], és kerületenként három-négy, összesen mintegy 25 királyi megbízott végezte a felmérést.¹ A hatalmas területre kiterjedő összeírást – különösen, ha figyelembe vesszük a korlátozott lehetőségeket – jelentős teljesítménynek tekinthetjük, hiszen mindössze nyolc hónap leforgása alatt készült el.

Az összeírást két lépcsőben bonyolították le: első lépésben a megyei bíróságokon rendelkezésre állt adatokat ellenőrizték. Az adatok hitelességéről eskü alatt kellett vallaniuk a báróknak, papoknak, valamint a serifeknek, akik királyi hivatalnokok, a megyék jogi és pénzügyi vezetői voltak. Beidéztek ezenkívül megyénként négy angol és négy francia polgárt, illetve falunként hat falusi embert. Ezt követően a királyi megbízottak sorra járták a földbirtokokat, és kikérdezéssel gyűjtöttek adatokat három időpontra vonatkozóan: Hitvalló Eduárd idejéről (1066 előtt), a hódítás idejéről (1066), valamint a felmérés időpontjáról (1086). A következő kérdésekre keresték a választ [3]:

- Mi a majorság neve?
- Ki volt a korábbi és ki a jelenlegi tulajdonosa?
- Mekkora a majorság területe?
- Mennyi belőle a rét, a legelő; hány malom és halastó található a területén?
- Mennyi volt az értéke korábban és mennyi most?
- Lehet-e több adót kivetni?
- Hány paraszt, rabszolga és szabadember él a majorságban?

Külön említést érdemel a nevek használata az összeírásban. A felmérés általában keresztnéven említette az embereket, hiszen a hódítás előtt még nem terjedt el az öröklődő vezetéknev használata. Egyes források szerint a pergamennel való takarékoskodás is magyarázhatja a csak keresztnéven való rögzítést. Ugyanakkor az összeírás fontos lépést jelentett a kétnevűség kialakulásában, mivel néhány esetben előfordult a vezetéknev (családnev) használata is. A családnevek három formában jelentek meg az adatfelvételen: *a)* jelölve, hogy kinek a fia (vagy bátyja) – „son of” – a megkérdezett, ebből alakult ki például a Wilson, Richardson vezetéknev; *b)* a megkérdezett foglalkozásából képzett névként; illetve *c)* már létező örökletes családnevekként. Ez utóbbiból – nagyrészt francia eredetűeket – mindössze 50-et tartottak számon abban az időben.

Az összeírás eredményét a Domesday Bookban összesítették, mely valójában több kis könyvecskét jelentett. (A „Domesday”, az igazság napja elnevezés sokak véleménye szerint arra utalt, hogy mindent, ami benne foglaltatott, szentírásnak kellett tekinteni.) A XII. században egyes forrásokban már könyvként említették, addigra ugyanis kétkötetes formába egyesítették. Az első kötet 385 pergamenlapon 32 megye, a második kötet – az úgynevezett Kis Domesday – három megye (Norfolk, Suffolk és Essex) adatait tartalmazta. A kiadvány kétfélmillió szót tartalmazott, de nem foglalta magába az adatgyűjtés valamennyi eredményét.

Az összesítés munkáját egyetlen ember, Winchester püspöke végezte. A könyv XI. századi egyházi latin nyelven íródott, az adatok római számmal szerepeltek benne. Mivel

¹ R. W. Eyton szerint kilenc kerület volt, melyeket a használt nyelv hasonlósága alapján alakítottak ki; Adolphus Ballard és Carl Stephenson hét kerületet különböztetett meg, de H. C. Darbytól eltérő ismérvek alapján [1].

az összesítésnek rövid határidőn belül el kellett készülnie, rengeteg rövidítést használtak, és viszonylag sok hiba került bele. A hibák okozója volt egyebek között az írástudatlanság, a kezdetleges közlekedési feltételek és a nem pontos összeírási utasítások. Félreértéshez vezethetett, hogy a lakosság szász angolt beszélt, az összeírók viszont normann franciák voltak. Nem segítette elő a pontos válaszadást a megkérdezettek bizalmatlansága, korábban soha senki nem tett fel nekik hasonló kérdéseket. El akarták kerülni a magasabb adóterheket, így gyakran valótlan állítottak, ezek teljes kiszűrése azonban az idő rövidsége miatt lehetetlen volt. Amikor a XIX. században elkészült a könyv fordítása, a hibák száma tovább nőtt, ugyanis megyéenként eltérően értelmezték a kifejezéseket és a rövidítéseket. Nehezen tudták értelmezni például a pirossal áthúzott szövegrészeket, melyek nem téves, hanem kiemelt részek voltak.

A Domesday Bookba az eredetileg három időpontra felvett adatok közül már csak kettőre vonatkozók kerültek be, és a könyv nem évszámmal, hanem időhatározóval jelölte a tárgyidőszakokat. Az 1066-ra vonatkozó adatokhoz az „akkor” vagy „Eduárd király idejében” meghatározások, illetve a múlt idő használata, az 1086-ra vonatkozókhoz a „most” kifejezés, illetve a jelen idő használata társult. Ha egy adat mindkét időpontra jellemző volt, azt a „mindig” időhatározó jelezte. Az eredmények tanulmányozása során a legnagyobb nehézséget az jelentette, ha semmi sem utalt a tárgyidőszakra. Ilyenkor megkísérelték megállapítani, hogy az adat melyik időponthoz köthetett, vagy feltételezték, hogy mindkét időszakra vonatkozik.

Az összeírás – hiányosságai ellenére is – sikeres és eredményes volt. Mindenesetre ez is hozzájárult ahhoz, hogy öt évszázadra sikerült stabilizálni azt a feudális tulajdonosi rendszert, amit Hódító Vilmos 1086-ban létrehozott, és feltárta a korabeli mezőgazdaság struktúráját [5].

A föld tulajdon szerinti megoszlása a következő volt Hódító Vilmos idejében:

- 17 százalék királyi tulajdonban,
- 54 százalék 190 hűbérúr tulajdonában (közülük 12 báró birtokolta az ország földterületének 25 százalékát),
- 26 százalék egyházi tulajdonban.

A földterület művelési ág szerinti megoszlása az alábbiak szerint alakult:

- 35 százalék művelésre alkalmas földterület,
- 25 százalék rét és legelő,
- 15 százalék erdőség,
- 25 százalék egyéb (füves puszta, mocsár, lakott vagy elpusztított terület).

A legértékesebb területeknek a rétek és legelők számítottak. Érdekeség, hogy az erdőségi területek nagyságát aszerint határozták meg, hogy hány sertés legeltetésére volt alkalmas. Az eredmények alapján nem lehetett egyértelműen megállapítani, hogy a hódítás után nőtt vagy csökkent a föld értéke az 1066-os viszonyokhoz képest, vidékenként eltérő volt a változás. Az állatok száma viszont jelentős mértékben megnövekedett. Malomból mindössze ötöt írtak össze.

Az eredmények lehetőséget nyújtottak a korabeli életkörülmények, gazdasági tevékenységek, valamint a társadalmi berendezkedés megismerésére. A mezőgazdasági termelés jelentős hányadát adták a kertek és gyümölcsösök, valamint 45 szőlőtermelő vidék. Elterjedt tevékenységi ág volt a méhészet, hiszen ez jelentette az egyedüli cukorforrást

akkoriban. Az ipari termelés egyik fontos ága volt a sótermelés, a tengervízből lepárlással nyerték a sót. A mezőgazdasági és egyéb adatok mellett a könyvben számos utalás található a törvényekre. (Például vérontásért, ha hétfő reggel és szombat dél között követték el, 10 shilling, ha szombat dél és hétfő reggel között, akkor 20 shilling büntetést kellett fizetni.)

Az összeírásnak számos hiányosságát állapíthatjuk meg. Nem szerepelnek a felmérésben a városok, melyeknek pedig már abban az időben is jelentős szerepük volt (például London és Winchester). Nem esik szó nőkről (eltekintve néhány kivételtől, akik gazdag nemes özvegyek voltak, és ellátták a családfői teendőket) és gyerekekről. Az adatgyűjtés nem terjedt ki az északi területekre. A szerzetesek és az apácák nem kerültek az adatfelvétel körébe. Nem lehetett megállapítani a család nagyságát, vagy hogy a felnőtt fiúkat és idős férfiakat megkérdezték-e, ha egy háztartásban éltek a családfővel.

Gondot okozott a különböző mértékegységek használata is, ami miatt az adatok nem alkottak egységes rendszert. Jó példa erre a területre vonatkozó eltérő mértékegységek használata: A „hide” (48 hektár) volt az alapegység, amely földterület ellátott egy szabad családot és a szolgálkat. (Ez mintegy 120 kat. holdat jelentett.) Viszont a száz mérték ettől eltérő, és két különböző területnagyságot, jó földnél 60 holdnyi, rossz földnél 240 holdnyi területet jelentett. A dán mértékegység újabb jelentést hordozott: a „hide” akkora föld, melyet nyolc ökörrel egy nap alatt lehet felszántani.

Az említett hiányosságok miatt az adatok összehasonlíthatósága erősen korlátozott volt, és az eltérő tartalmú adatok a két tárgyidőszak közül gyakran csak az egyikre álltak rendelkezésre.

Népesség a XI. századi Angliában

Mivel a nagy összeírás nem népszámlálás volt, nem az egész népességet, hanem csak a földtulajdonosokat és a családfőket írták össze. A legnépesebb megyék és városok közül is egyesekről nem készült felmérés, így ezeknél méginkább csak becslésre lehet támaszkodni a népesség megállapításához.²

Az adatfelvételben szerepelt személyeket a tábla szerinti nyolc csoportba sorolták [1].

Az osztályozás nem jelentett egyértelmű elkülönítést a csoportok között, így előfordult, hogy ugyanaz a személy két kategóriában is szerepelt. Például Midland kerület Warwickshire megyéjében az egyéb kategória tartalmazott 29 katonát, akik közül ötöt az angolok között is számon tartottak. Nehézséget jelentett megfelelő csoportba sorolni a legfőbb hűbérurakat, mert földterületeik gyakran átlépték a kerülethatárt, illetve mivel keresztnéven vették fel őket, nem voltak azonosíthatók, így teljesen kimaradtak az összeállításból. A nyolc csoportban összesen 279 675 főt írtak össze (a nők, gyermekek, városlakók, szerzetesek és apácák nélkül).

Nehézséget okoz a rabszolgák számának megállapítása. A felmérésből nem lehetett eldönteni, hogy családfőként vagy – az általános tendenciától eltérően – mint egyének kerültek-e az összeírásba. Nem elhanyagolható ennek vizsgálata, arányuk ugyanis az egyik mérés szerint 10, a másik szerint mindössze 2,5 százalék. Bizonytalanságot okoz a római számok esetenként nyilvánvalóan nem következetes használata is.

² Az 1183-ban készült „Boldon Book” néven ismert kiegészítés, amely további két megyére tartalmazott adatokat.

Az összeírt személyek száma és aránya

Kerület	Villagers*	Rabszolgák	Cottagers**	Papok	Franciák, angolok és walesiek	Földművesek, kocsisok, kovácsok	Szabadok	Egyéb***
	Szám (fő)							
Bedford-Middlesex	9 727	2 676	7 469	93	91	1	321	485
Eastern	11 865	3 765	23 329	59	36	-	19 153	2 474
Midland	14 261	3 240	7 439	199	57	18	3 007	392
Northern	19 902	82	7 844	451	15	1	12 886	1 252
Southeast	21 678	4 628	14 877	74	121	8	197	1 296
Southwest	21 636	9 454	20 658	38	30	12	352	1 642
Western	12 527	5 886	8 310	343	296	1 388	233	1 400
<i>Összesen</i>	<i>111 597</i>	<i>29 731</i>	<i>89 926</i>	<i>1 257</i>	<i>646</i>	<i>1 428</i>	<i>36 149</i>	<i>8 941</i>
	Százalék							
Bedford-Middlesex	46,6	12,8	35,8	0,4	0,4	0,0	1,5	0,2
Eastern	19,6	6,2	38,4	0,1	0,0	-	31,6	0,9
Midland	49,8	11,3	26,0	0,7	0,2	0,0	10,5	0,1
Northern	46,9	0,2	18,5	1,1	0,0	0,0	30,4	0,4
Southeast	50,6	10,8	34,7	0,2	0,3	0,0	0,5	0,5
Southwest	40,2	17,6	38,4	0,1	0,0	0,0	0,7	0,6
Western	41,2	19,4	27,4	1,1	1,0	4,6	0,8	0,5
<i>Összesen</i>	<i>39,9</i>	<i>10,6</i>	<i>32,2</i>	<i>0,4</i>	<i>0,2</i>	<i>0,5</i>	<i>12,9</i>	<i>3,2</i>

* Földtulajdonnal rendelkező falusi földművesek.

** Földtulajdonnal általában nem rendelkező, kis házában lakó vazallusok.

*** Például katonák, nemesek, tisztviselők, szolgálók, szénbányászok, orvosok, halászok, vadászok, pékek, méhészek, kereskedők, telepesek stb.

A népességszám becslésénél a kutatók egymás eredményeit vették alapul, a kiindulási feltevésekről azonban keveset lehet tudni. A becslések megegyeztek abban, hogy a nyolc kategória adatait használták fel. Néhány kutató az alapadatokat ezerre kerekítette, így már eleve nem adhatott pontos eredményt. Feltételezték, hogy a népesség egyenletesen oszlott meg és egyesek így vették számításba a felmérésből kimaradt területeket. Vita tárgya volt az átlagos családnagyság, 3,5, 4,5 és 5,0 fővel számoltak. *H. C. Darby* és *H. Ellis* egymástól függetlenül közel azonos eredményre jutott ([1], [2]). Ha alapszámaik átlagát (277 302) a mindkettejük által használt 3,5-del, a feltételezett átlagos családnagysággal besorozzuk, akkor a XI. századi Anglia becsült népességszáma 970 557 fő. *R. W. Finn* számításai [4] kisebb alapszámmal és ötös családnagysággal egy és negyedmilliós eredményt hoztak, melyet maga Finn is elfogadhatatlannak tartott. *J. C. Russell* becslése [8] az előző két adat közötti értéket eredményezett: 1 099 777. Az eltérő becslésekből egy minimum és egy maximum népességnagyságot lehet megállapítani: eszerint a XI. századi Anglia népessége 970 500 és 1 250 ezer közé tehető.

*

A XI. századról készült felmérés sokoldalú hasznos forrás a történeti szociológusoknak és a társadalomtudósoknak. Az összeírásban szereplő nevek alapján számos családfa egészen Hódító Vilmos koráig visszavezethető. A Tudor-ház uralkodása idején pedig a kincstárnok a Domesday Book adatait használta az adózás és a földterületek tulajdonjoga

gának ellenőrzéséhez, és a jelen történészeinek is sok fontos információt szolgáltat. Az adatok tükrében új megvilágításban láthatók a korabeli események. Jó példa erre annak felismerése, hogy a korábbi hiedelmekkel szemben Vilmos angliai partraszállásának színhelye mégsem a Sussex megyei Pevensey volt. Ennek a területnek az értéke 1066 és 1086 között háromszorosára nőtt, vagyis a hódítás nem érinthette nagyon közélről. Hastings régi kikötője, Wilting viszont teljesen elpusztult, és a földterületek értéke húsz év után sem érte el a hódítás előtti szintet. A csapatok állomásoztatása, ellátása ugyanis kimerítette a földet, az elértéktelenedett területre pedig nem települtek földművelők. Ebből a történések arra a következtetésre jutottak, hogy a partraszállás helye Wilting kikötője lehetett, és a tőle nyugatra eső területek kimaradtak a pusztításból.

A nagy összeírás – minden hiányossága és hibái ellenére – Angliában megteremtette a statisztikai összeírás alapjait. Sikeres lebonyolítása példa értékűvé vált, és alapot adott az 1155-től rendszeresen ismétlődő nemzeti összeírásokhoz. A Domesday Book jelentősége azonban leginkább az, hogy pontos, rendkívül gazdag és részletes információt nyújt egy jelentős korról. Nélküle nem állnának rendelkezésünkre adatok a XI. századi Anglia népességéről, gazdaságáról, életkörülményeiről.

IRODALOM

- [1] *Darby, H. C.*: Domesday England. Cambridge University Press. Cambridge. 1977. 416 old.
- [2] *Ellis, H.*: A general introduction to Domesday Book. Muller. London. 1971.
- [3] *Finn, R. W.*: An introduction to Domesday Book. Greenwood. Westport, Conn. 1986.
- [4] *Finn, R. W.*: Domesday Book: A guide. Phillimore. London. 1973. 109 old.
- [5] *Hinde, T.*: The Domesday Book: England's heritage, Then and Now. Crown. New York. 1985. 351 old.
- [6] *Maitland, F. W.*: Domesday Book and beyond. Cambridge University Press. Cambridge. 1897.
- [7] *Nicol, A.*: Domesday Book: facsimiles with introduction. H. M. S. O. London. 9 old.
- [8] *Russell, J. C.*: British medieval population. The University of New Mexico Press. Albuquerque. 1948. 389 old.
- [9] Translations and reprints from the original sources of European history. University of Pennsylvania Press. Philadelphia.

TÁRGYSZÓ: Történeti statisztika. Birtokösszeírás.

SUMMARY

This paper presents the earliest public record of 11th century England. The Domesday Book holds a wealth of information, contains the results of a detailed survey covering most of the country and lists property holdings with their values and population, county by county. The paper concentrates on the surveying method, the results and inaccuracies of the survey and on the possible number of population by comparing some estimations.

A NEMZETKÖZI STATISZTIKAI INTÉZET
HELSINKI ÜLÉSSZAKA

A finn statisztika iránti nemzetközi elismerés egyik jeleként a Nemzetközi Statisztikai Intézet (International Statistical Institute – ISI) rendszeres kétévenkénti konferenciái közül az esedékes 52. ülészakot 1999. augusztus 10. és 18. között Helsinkiben tartották. *Tino Relander*, a finn Statisztikai Hivatal és egyúttal a nemzeti szervező bizottság elnökének megfogalmazása szerint a rendezők első-sorban arra törekedtek, hogy elősegítsék a különböző országok más-más szakterületen dolgozó szakértői közötti, nemzetközi együttműködés szorosabbá válását, s átfogó képet nyújtva a statisztikai elmélet és gyakorlat fejlődésének legújabb eredményeiről, előmozdítsák a statisztika további nemzetközi integrálódását.

E törekvések fontosságára és időszerűségére mutatott rá *Paavo Lipponen* finn miniszterelnök is, aki a konferencia megnyitó ülésén elsősorban a politikai döntéshozóknak a statisztikával szembeni új elvárásaira hívta fel a figyelmet. A világméretű globalizációs folyamatok erősödése, az Európai Gazdasági és Monetáris Unió létrejötte ugyanis a szorosan vett gazdaságpolitikai témákon túlmenően folyamatosan növeli az igényeket az összehangolt társadalompolitika, a hatékonyabb természetvédelem és a struktúramódosító regionális fejlesztések megvalósításához szükséges gyors és megbízható információk iránt is.

Jól jellemzi az ISI-ülésszakok iránti növekvő érdeklődést, hogy míg 1997-ben, Isztambulban 1531 fő (ebből 1211 külföldi) volt a szakmai résztvevők száma,¹ addig Helsinkiben már több mint 2000 fő (ebből a közel 100 országból mintegy 1500 külföldi) vett részt a rendezvényen. Figyelemreméltóan nőtt például a távol-keleti országok (Japán, Kína, Korea) statisztikusainak aránya. A magyar Központi Sta-

tisztikai Hivatalt *dr. Mellár Tamás* elnök, *dr. Hüttl Antónia* és *dr. Vukovich Gabriella* elnökhelyettesek, *Éltető Ödön* és *Mihályffy László* (megosztott időben), továbbá *dr. Ligeti Csák* képviselte. Részt vett a konferencián *dr. Szilágyi György*, a közgazdaságtudomány doktora, a Magyar Statisztikai Társaság elnöke, *Tüü Lászlóné dr.*, a KSH ny. osztályvezetője.

Az ISI-konferencia közgyűlése elé terjesztett végrehajtó bizottsági beszámoló szerint a taglétszám az évtized eleji viszonylag gyors növekedés után napjainkra stabilizálódott. 1999-ben az ISI-tagok száma 2165 főt tett ki, ezen belül 1996 fő a megválasztott rendes és tiszteletbeli tag. Az utóbbiak területi megoszlása továbbra is nagy egyenetlenségeket jelez: a nyugat-európaiak (852 fő) és az észak-amerikaiak (585 fő) nagy száma mellett ázsiai területekről 317, a közép- és kelet-európai országokból 77, Latin-Amerikából 59, Óceániából 54, Afrikából pedig 52 fő tartozik az ISI tagjai közé. Az aránytalanságok mérséklése érdekében az ISI Állandó Irodája elsősorban Dél-Amerika, Afrika és Ázsia szakembereinek fokozottabb bekapcsolódását kívánja ösztönözni. Kiemelt fontosságú, folyamatos feladat a viszonylag igen alacsony női taglétszám növelése is.

Az ISI-hez kapcsolódó öt nagy társaság közül a legmagasabb taglétszámú (1609 fő) a Bernoulli Matematikai Statisztikai és Valószínűség-számítási Társaság (Bernoulli Society for Mathematical Statistics and Probability – BS). Jelentősen nőtt az érdeklődés a Mintavételi Statisztikusok Nemzetközi Egyesülete (International Association of Survey Statisticians – IASS) iránt is, amelynek taglétszámát 1999-ben már mintegy 1200 főre becsülték. Ezeket követik 715 taggal a Nemzetközi Számítógépes Statisztikai Egyesület (International Association for Statistical Computing – IASC), 545 taggal a Nemzetközi Statisztikai Oktatási Egyesület (International Association for Statistical Education – IASE), valamint 519 taggal a Hivatalos Statisztika Nemzetközi Társasága (International

¹ A beszámolót lásd: *Tüü Lászlóné dr.*: A Nemzetközi Statisztikai Intézet isztambuli ülészsaka. *Statisztikai Szemle*. 1998. évi 1. sz. 31–38. old.

Association for Official Statistics – IAOS). A taglétszámokkal kapcsolatosan szem előtt kell tartani, hogy az ISI tiszteletbeli és rendes tagjait ajánlás alapján választják, míg a többi társintézménybe egyszerű jelentkezéssel lehet belépni.

A működési költségek csökkentése érdekében az 1997 és 1999 között hivatalban lévő Végrehajtó Bizottság javaslatot tett a tagdíjak, valamint egyes ISI-publikációk juttatási rendszerének együttes módosítására. Eszerint a személyenkénti ISI-tagdíjat a korábbi évi 191 holland forintról (HFT) 120-ra mérsékelik, ugyanakkor azonban megszűnik a *Nemzetközi Statisztikai Szemle (International Statistical Review – ISR)*, illetve a Rövid Könyvszemlék (Short Book Reviews – SBR) térítésmentes juttatása. Az *ISR* évi 45, az *SBR* 20 (a kettő együtt összesen 50) holland forintért rendelhető meg. Ha az ISI-tag egyúttal az előzőekben említett öt társzegyesület egyikének is tagja, fizetendő éves tagdíja ugyancsak 120 HFT (ebből azonban az ISI 30 HFT-t átenged az érdekelteknél, további párhuzamos tagság(ok) esetén 30-30 HFT kiegészítő éves tagdíj válik esedékessé. Az ISI közgyűlése és a társzegyesületek által egyaránt elfogadott ezen javaslat 2000. január 1-jétől lép érvénybe. A nyugdíjas korú, illetve a fejlődő országokbeli tagok továbbra is csökkentett tagdíjat fizethetnek.

Az ülésszak főbb témakörei

Az ülésszak programjának középpontjában a tudományos előadások állnak, de fontos szerepet töltenek be a bizottsági ülések és az ISI általános tevékenységéhez kapcsolódó egyéb adminisztratív tanácskozások is. A tudományos előadások közül az ún. felkért tanulmányok vitája (Invited Papers Meeting – IPM) annyiban kap nagyobb hangsúlyt, hogy ezek témáját viszonylag részletesebben lehet ismertetni. A szerzők saját kezdeményezéseként benyújtott előadásokat az ún. kiegészítő dolgozatok vitái (Contributed Papers Meeting – CPM) keretében tárgyalják meg. A helsinki konferencia rendkívül gazdag programja 79 témakör keretében mintegy 200 felkért tanulmányt foglalt magában, és közel 100 témakörben mintegy 900 saját kezdeményezésű dolgozattal foglalkozott. A nagyobb érdeklődésre számot tartó tanácskozásokon egyszerre 8-10 rokontémájú előadást is ismertettek. Az előadások be-terjesztett téziseinek, kivonatainak gyűjteménye nyomtatásban (kb. 2500 oldalon) és CD-ROM formában is megjelent.

A témák vázlatos felsorolása óhatatlanul önkényes válogatásnak tűnhetne. Ezért talán célszerűbb néhány olyan központi kérdéskörre hívni fel a fi-

gyelmet, amelyekkel igen sok összefüggésben, különösen nagy gyakorisággal lehetett találkozni. Ezek között első helyre kívánkozik az informatikai technikák és eszközök statisztikai célú alkalmazása (a feladatok teljes skáláján az adatgyűjtéstől az eredmények közreadásáig). Ezzel kapcsolatban feltétlenül említést érdemelnek azok a magas színvonalú informatikai feltételek is, amelyeket a szervezők biztosítottak a konferencia résztvevői számára. A számítógépek (és a kapcsolódó nyomtatók) nagy számban álltak az előadók rendelkezésére, szöveges közléseik vagy számításaik kiegészítése céljából. Bárkinek lehetősége volt e-mail üzenetek küldésére vagy „szörfözésre” az Interneten. A kevésbé gyakorlottak eligazodását jól felkészült informatikai szakértőgárda segítette. Korántsem túlzás tehát azt állítani, hogy a helsinki ülésszak az első elektronikus konferenciaként kerülhet be a két évenkénti ISI-tanácskozások történetébe. Értékes információkkal szolgáltak a legkorszerűbb hardver–szoftver-újdonosságokat, adatbankkezelő rendszereket, publikációkat stb. bemutató nemzetközi kiállítások, helyszíni demonstrációk is.

Közvetve vagy közvetlenül nagyon sok szekcióban kaptak helyet a tájékoztatással összefüggő témák. A marketinggel, a felhasználói igények feltárásával és hatékony kielégítésével foglalkozó előadásokra támaszkodva egész napos külön szekciót (ún. M-day munkaértekezletet) is szerveztek. Különösen élénk vitát váltottak ki az egyedi felhasználók által igényelt speciális feldolgozások méltányos költségterítései, az adatbányászat terjedése kapcsán jelentkező tartalmi veszélyek, adatkezelési, biztonsági stb. problémák.

A hivatalos statisztikai szolgálatok helye és jövője, a globalizációs folyamatok, illetve következményeik statisztikai követése szintén a megkülönböztetett érdeklődéssel kísért témák közé tartozott. Új színfoltot jelentett a pénzügyi statisztikai témák térhódítása is, a banki szakemberek ugyanis meglepően nagy számban kapcsolódtak be a konferencia munkájába.

Az elsődlegesen társadalmi töltésű témák közül a női esélyegyenlőség vizsgálati módszereinek fejlesztése, az ehhez szükséges adatok biztosítása több szekcióban is napirendre került. A fejlődő országok képviselői különösen a szegénység mérésére, illetve nemzetközi összehasonlítására alkalmas mérőszámok módszertani megalapozását igényelték.

E beszámoló a továbbiakban egyrészt néhány olyan előadás főbb megállapításait ismerteti, amelyek irányadónak tekinthetők a hivatalos statisztikák várható fejlődése szempontjából, másrészt azokra a témákra tér ki, ahol önálló előadással vagy közreműködőként hazai szakértők is szerepeltek.

A hivatalos statisztikák fejlesztési irányai

A hivatalos statisztikák a XX. században – történeti áttekintés elnevezésű IPM keretében *Yves Franchet*, az Európai Unió Statisztikai Hivatalának (EUROSTAT) főigazgatója tartott széles körű érdeklődést kiváltó előadást Integrált statisztikai rendszer létrehozása és működése – az EUROSTAT példája címmel.

Az Európai Közösségek gazdaságpolitikai döntéseinek eszközeként 1959-ben megalapított statisztikai szervezet: az EUROSTAT tevékenysége kezdetben lényegileg a mezőgazdaság, a külkereskedelem, a nemzeti számlák, az árak és a gazdaság- (ipari, építőipari) statisztika területére terjedt ki. Az intézmény kezdeményező és katalizátori szerepet töltött be a tagállamok statisztikai rendszereinek összehangolásában, továbbá az Európai Unió egységes, naprakész információközlési rendszerének kifejlesztésében. Az EUROSTAT kezdettől fogva abban az előnyös helyzetben végezhet munkáját, hogy az Európai Bizottság feljogosította minden olyan intézkedés megtételére, amely szükséges volt feladatai megvalósításához. Arra is lehetősége van, hogy határozatait olyan jogi formába öntse, amely – az EU Minisztertanácsának jóváhagyását követően – minden tagországra közvetlenül kötelező.

A statisztikával szemben támasztott követelmények a legutóbbi másfél évtizedben, vagyis 1985 óta rohamosan növekedtek. A legfőbb előidéző ok az integrációs folyamat erősödése, amely során az egységes európai piac 1992. évi létrejötté, a maastrichti (1992), illetve az amszterdami (1999) egyezmények tekinthetők a legfontosabb mérföldköveknek. Nagyrészt e határozatok végrehajtása érdekében az immáron 15 tagállamra kötelező közösségi rendelkezések száma jelentősen növekedett, s hatókörük jelenleg már kiterjed a legtöbb gazdasági, társadalmi és környezetvédelmi kérdésre. A 11 tagország által 1999-től életbe léptetett valutaunió talán a legnagyobb horderejű integrációs lépés, amely egyúttal meghatározza a további közös előrehaladás ütemét például a védelem és a külpolitika területén is. Mindezek következményeként a statisztika iránti követelmények mondhatni hatványozott mértékben növekednek. Az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó 11 ország (illetve néhányuk) felvételének előkészítése súlyos feladatot jelent a statisztika számára is.

Az országokénti adatok teljes összehasonlíthatóságának követelményei különösen szigorúak azokon a területeken, ahol a statisztika által szolgáltatott eredmények kulcsszerepet töltenek be a pénzügyi eszközök Unión belüli elosztásában. Ez a helyzet például a bruttó nemzeti jövedelem (Gross

National Income – GNI), illetve a bruttó hazai termék (Gross Domestic Product – GDP) adatai esetében, amelyek döntő fontosságúak az uniós költségvetéshez történő hozzájárulás, illetőleg a szerkezet-átalakítási alapokból való részesedés meghatározásakor. Az államadósságokra, a költségvetési hiányokra, továbbá az áralakulásra vonatkozó statisztikák jelentősége ugyancsak erősen felértékelődött azáltal, hogy a statisztikának nagy megbízhatósággal kell számot adnia a konvergencia-kritériumok teljesüléséről. Hatékony válaszul az információs igények robbanásszerű növekedésére a tagországok statisztikai szervezetei és az EUROSTAT közösen alakították ki az Európai Statisztikai Rendszert (European Statistical System – ESS). Az ESS strukturált egységként működve végzi az Unió minisztertanácsai határozatainak statisztikai előkészítését, folyamatosan figyeli ezek megvalósulását, és elemzően értékeli eredményességüket. Az ESS keretében bizottságok, munkacsoportok és feladatorientált szakértői közösségek (task forces) széles köre dolgozik, amelyek tevékenysége végső soron három, központi szerepet betöltő bizottsághoz kapcsolódik:

- Statisztikai Programbizottság (Statistical Programme Committee – SPC) az ESS irányító testülete, amelynek elnöki tisztségét az EUROSTAT képviselője tölti be, tagjai a tagállamok statisztikai szervezeteinek vezetői;

- Monetáris, Pénzügyi és Fizetési Mérleg Bizottság (Committee on Monetary, Finance and Balance of payments Statistics – CMFB), amely az euró-övezet és az Európai Központi Bank statisztikai problémakörével foglalkozik, a soron levő tagállam képviselőjének elnöklétével;

- a Gazdasági és Társadalmi Információk Európai Bizottsága (European Committee on Economic and Social Information – CEIES), amely keretében az üzleti szféra, a szakszervezetek valamint a tudományos intézmények képviselői az EUROSTAT-tal folytatott párbeszéd útján segítik az időszerű statisztikai igények meghatározását.

Ezekon kívül még számos más, kevésbé formális szerveződés is támogatja az ESS hatékony működését. Ilyenek például:

- a statisztikai elnökök önkéntes munkacsoportja,
- statisztikai oktató központ (TES),
- vezetői csoport (LEGS), amely keretében néhány tagország és az EUROSTAT az állandó bizottságok hatáskörén kívüli statisztikai területek fejlesztési kérdéseivel foglalkozik;
- a nemzeti statisztikai szervezetek mintegy 60 munkatársának foglalkoztatása az EUROSTAT-nál (három év-nél nem hosszabb időtartamra).

Szem előtt tartva, hogy a megsokszorozódott feladatokhoz a személyi feltételek és a pénzügyi eszközök mindig szűkösebbek a szükségesnél, az EUROSTAT maximálisan törekszik a nemzetközi együttműködések előnyeinek kihasználására. Ide sorolhatók például az ENSZ világszintű ajánlásainak

következetes hasznosítása, a nemzetközi adatközlések korábbi párhuzamosságainak megszüntetése, a „virtuális” működés révén nyerhető költségmegtakarítások érdekében a fejlett információs technikák széles körű alkalmazása mind a döntéshozatalt előkészítő tárgyalások, véleménycserék alkalmával, mind az elektronikus adattovábbítás (EDI) során.

Ugyanennek a szekciónak másik fontos előadását *Pascal Mazodier*, a francia Statisztikai és Gazdaságtudományi Intézet (INSEE) vezető munkatársa tartotta Nemzeti számlák és statisztika, a kölcsönös függőség története címmel. A mintegy 50 éves múltira visszatekintő nemzeti számlarendszer jelentős mértékben járult hozzá a hivatalos statisztika, sőt a statisztikai tudomány fejlődéséhez. A nemzeti számlák csak úgy válhattak a makroökonómiai döntések alapjává, hogy a statisztika fokozatosan kiépítette szükséges adatforrásait, megteremtve például a reálértékek megbízható mérési rendszerét. Az előadó véleménye szerint a korszerű követelmények kielégítése érdekében a statisztikának napjainkban is további erőfeszítéseket kellene tennie, mindenekelőtt a tökéletesítésük fejlesztése terén, beleértve ebbe a körbe az emberi, a pénzügyi és a környezeti tőkét is.

A nők esélyegyenlőségének vizsgálata

Az 52. ülés szak programjában fontos feladatként szerepelt a nemekénti statisztikai megfigyelések fejlesztése. A Nők a statisztikában elnevezésű, néhány éve létrehozott ISI-szakosztály például arra vállalkozott, hogy a helsinki konferenciára, széles körű nemzetközi összefogással részletes elemző értékelést állít össze a statisztikusnők országokénti helyzetéről, tevékenységük főbb jellemzőiről.

A megvalósíthatóság szempontjából kissé túl ambiciózusnak bizonyult programot *Lelia Boeri de Cervetto* (Argentína) dolgozta ki. A vizsgálat elsősorban arra kívánt választ adni, hogy mekkora a magasán kvalifikált statisztikusnők száma, milyen arányban tevékenykednek a statisztikai információk előállítása és terjesztése, a felsőszintű statisztikai oktatás és a statisztikai kutatás, illetve a statisztikai tanácsadás (konzultáció) területén, vagy egyéb statisztikai tevékenységet végeznek. Az elképzelések szerint a program vizsgálni kívánta a statisztikusnők munkakör, illetve kereseti szintek szerinti megoszlását is (összevetve a férfiak hasonló tartalmú kontrollsorportjainak adataival).

Az együttműködésre felkért 60 ország közül eredetileg 39 fejezte ki részvételi szándékát, és alakított ki nemzeti szakértői csoportot a program végrehajtására. Az argentin koordinátorokhoz azonban végső soron csak 18 országtól érkeztek információk

(eltérő részletességgel). A program igényeinek túlnyomó részét 8 ország (Argentína, Egyiptom, Finnország, Franciaország, Magyarország, Olaszország, Szlovénia és Új-Zéland) valósította meg.

A vizsgálatok értékes módszertani tapasztalatokkal szolgáltak. Bebizonyosult például, hogy a Foglalkozások Nemzetközi Szabványos Osztályozása (ISCO) nem biztosít megfelelő alapot a kvalifikált statisztikusok elkülönített vizsgálatához. A különböző kiindulópontú – mint például az ISI és társégszülöttei, illetve a nemzeti statisztikai társaságok tagszáma, az egyetemi diplomát szerzett személyek megoszlására támaszkodó – becslések az említett 8 ország esetében jó áttekintést adtak a kvalifikált statisztikusnők szakterületek, illetve munkakörök szerinti megoszlásáról. A statisztikusok keresetkategoráiának nemek szerinti összehasonlítására azonban gyakorlatilag nem volt lehetőség. Hazánk esetében egyébként egyértelműen megállapítható volt, hogy a magyar statisztikusnők között világviszonylatban (de az európai szinthez képest is) kiemelkedően magas a vezető beosztásúak aránya, elsősorban a statisztikai információk előállításának és terjesztésének területén.

Az ISI-szakosztály vezetősége köszönetét fejezte ki a program végrehajtását koordináló, argentin munkacsoportnak. A statisztikusok nemek szerinti jellemzői néhány országban című összefoglaló jelentés elkészítéséért. A munka folytatása során egyrészt a felmerült módszertani problémák tisztázása lesz a következő lépés, jobban körülhatárolható, homogénebb összetételű vizsgálati csoportok kiválasztása céljából. Másrészt törekedni fognak az összehasonlításban közreműködő országok számának növelésére is, például egy latin-amerikai regionális vizsgálat kezdeményezése keretében.

Hazai vonatkozású előadások

A Hivatalos statisztika című CP-szekcióban *dr. Szilágyi György* tartott előadást A vásárlóerőparitások és a reálérték értelmezése címen. Erre az áttekintésre azért volt szükség, mert sokoldalú nemzetközi összehasonlítások – mint például az EU vagy az OECD keretében rendszeresen sorra kerülő programok – konzisztencia-követelményei megnehezítik az eredmények megértését. E konzisztencia-kritériumok közül – a tranzitivitás mellett – az a követelmény érdemel különös figyelmet, mely szerint a bázisország kiválasztása nem befolyásolhatja az országok közötti volumenarányokat. E kritérium teljesülése szorosan összefügg egy implicit nemzetközi átlagos árrendszer alkalmazásával. A vásárlóerőparitás (PPP) tehát ilyenkor már nem két ország kö

zötti valutaarányt fejez ki, hanem adott valuta arányát az alapul vett nemzetközi árákhoz.

A nemzetközi átlagárrendszerek is szüksége van azonban egy tényleges valutaegységre, ún. „numéraire”-re, amelyen az eredmények kifejezhetők. Az előadás sorra veszi a „numéraire” kiválasztásának lehetőségeit. A kiválasztásnak két kritériuma van. Az egyik: kap-e szerepet a valutaárfolyam, a másik: a „numéraire” valamelyik ország névleges valutája-e vagy valamilyen nemzetközi valuta. E kritériumok alapján három változat különböztethető meg:

- a bázisország és a névleges árrendszer azonos (például az európai összehasonlítási program 2. csoportjában Ausztria töltötte be a bázisország szerepét, s az osztrák schilling játszotta a névleges árrendszer szerepét is);

- nincs külön bázisország, hanem az országcsoport átlaga képezi a bázist, s a valuták kombinációja (például az EU-összehasonlításoknál az ecu) szolgál névleges árrendszerül;

- hibrid megoldás, amikor szintén országcsoportátlag képezi a bázist, de az egyik résztvevő ország valutája (például az OECD-összehasonlításoknál az amerikai dollár) a névleges valuta.

A tanulmány valamennyi változatnál elemzi a választásból származó következményeket is, elsősorban a sokoldalú nemzetközi összehasonlítások különböző szintű aggregátumai szempontjából. (A tanulmány kibővített változata megjelent a *Statistikai Szemle* 1999. évi 10–11. számának mellékleteként megjelent angol nyelvű különszámában.)

A szegénység mérése, a jövedelmek egyenlőtlensége és szóródása elnevezésű CP-szekcióban Éltető Ödön (társszerző: *Havasi Éva*) tartott előadást *Jövedelemegyenlőtlenségek és szegénység Magyarországon a kilencvenes évek közepén* címmel. A tanulmány a magyar társadalom jövedelmi viszonyaiban 1987 és 1995 között végbement nagyarányú szerkezetváltozásokra hívta fel a figyelmet. A háztartásfők jelentős hányada vált ugyanis időközben inaktív keresővé (vagy munkanélkülivé), s például a társadalmi támogatások, illetve a vállalkozói jövedelmek növekvő aránya folytán számottevően módosult a jövedelemforrások belső összetétele is. A jövedelemegyenlőtlenségek növekedésében kimutatható volt mind a jövedelem-csoportokon belüli, mind a csoportok közötti nagyobb szóródás hatása. A változások érzékeltetésére a tanulmány a Gini-, illetve Theil-féle egyenlőtlenségi mutatók, valamint a maximális kiegyenlítési hányad (más néven Robin Hood-index) eredményeit ismertette, továbbá bemutatta a felső és az alsó tized (decilis), illetve az ötödik és az első ötöd (kvintilis) átlagjövedelmének arányát. A szegénységi küszöb alatt élők között 1995-ben különösen magas volt a többgyermekes, valamint az olyan háztartások aránya, amelyekben munkanélküli családtagok is él-

tek. (E tanulmányt lásd a *Statistikai Szemle* 1999. évi 10–11. számának mellékleteként megjelent angol nyelvű különszámában.)

A hiányzó adatok és a nemválaszolások elnevezésű CP-szekcióban Mihályffy László (társszerzők: *Keszthelyiné Rédei Mária és Zafir Mihály*) tartott előadást *A külső információk szerepe a magyar háztartási költségvetési felvétel becsléseinek korrekciójában* címmel. A kérdéses adatfelvétel 1998-ban több mint 10 000 lakásra terjedt ki, 64,1 százalékos válaszolási aránnyal. A korrekcióra főleg azért volt szükség, mert a nemválaszolás a fővárosban, illetve a magas jövedelműek körében jelentősen meghaladta az országosan észlelt arányokat. A jelenlegi korrekciós eljárás elsősorban az egyéni vállalkozók, valamint a felsőfokú iskolai végzettségűek esetében nyújtott nem kielégítő eredményt. Ez indokolta olyan alternatív korrekciós modell keresését, amely a következő változók kategóriáin alapul. Nem: férfi, nő (2 csoport); korcsoport: 0-14, 15-29, 30-59, 60 éves és több (4 csoport); gazdasági aktivitás (9 csoport); aktív keresők legmagasabb iskolai végzettsége (3 szint). Az előadásban ismertetett számítási eredmények egyértelműen bizonyították, hogy az 1996. évi mikrocenzus hosszabb távon is stabilnak tekinthető adataira támaszkodó új korrekciós eljárás számottevően javítja a háztartás-statisztikai becslések megbízhatóságát.

Pekingben 1995-ben a Nők Negyedik Világkonferenciáján elfogadott akcióprogramhoz kapcsolódva a Nők a statisztikában elnevezésű ISI-szakosztály egyik fontos feladatának tekinti a nők gazdasági és társadalmi helyzetével foglalkozó vizsgálatok végzését s ezek eredményeinek szakmai megvitatását. E cél támogatása érdekében került sor Tüü Lászlóné dr. előadására *A nők életminőség-romlásának néhány tényezője Magyarország átalakulási időszakában* címmel. A szegénység, a jövedelemeloszlás és a jövedelemegyenlőtlenségek mérése elnevezésű CP-szekcióban. A tanulmány egyrészt arra mutatott rá, hogy míg a gazdasági és társadalmi átalakulás kezdetekor a munkanélkülivé válás elsősorban a férfiakat sújtotta, a nagyhorderejű strukturális átalakulásokat követően már a nők veszítették el nagyobb arányban munkahelyüket. Másrészt megállapítható volt – bár a részletes adatok hiánya megnehezíti a bizonyítást –, hogy a bekövetkezett társadalmi-gazdasági változások viszonylag nagyobb mértékben rontották a nők életminőségét. Sok nő kényszerült ugyanis arra, hogy elvállalja a háztartás első keresőjének szerepét, holott hagyományos családi kötelezettségeik ellátása is lényegesen megnehezült. A szolgáltatások árának nagymértékű emelkedése miatt a nők nagyrészt lemondtak ezek igénybevételéről

(például mosodai, lakástakarítási szolgáltatások, házon kívüli étkezés stb.). A korábban állami tulajdonú vállalatok vagy intézmények által fenntartott bölcsődék, óvodák széles körű megszüntetése miatt első sorban a nőkre hárultak a gyermekgondozás többletfeladatai. A korábbi üdülési lehetőségek hasonló okokból korlátozottabbá válása úgyszintén a női házimunkák időszükségletét növelte. E tényezők hatására tovább nőtt a nők hátránya a pihenésre vagy kulturális célokra igénybe vehető időfelhasználás terén.

Az 52. üléshez kapcsolódó ún. szatellit-tanácskozások közül 1999. augusztus 23-24-én Varsóban került sor a statisztikai publikálás időszerű kérdéseit tárgyaló, a Lengyel Statisztikai Hivatal és az ISI által közösen rendezett konferenciára, amelyen *dr. Friss Péter* felkért hozzászólóként működött közre két Internet-témájú előadás vitájában. (Az ér-

tékelt előadások keretében *Bruce E. Trumbo* a statisztikai tudományos folyóiratok Interneten való megjelenésének, míg *John Kavaliunas* az állami statisztikai szervezetek internetes szereplésének problémáival foglalkozott.)

A Lett Statisztikai Hivatal és a Lett Egyetem az IASS támogatásával, Kisterületi becslések címmel 1999. augusztus 20-21-én Rigában rendezett szatellit-tanácskozást, amelyen Éltető Ödön és *Tűű Lászlóné dr.* vett részt. Éltető Ödön előadása a mintanövelés főbb jellemzőit és eredményeit ismertette az 1997-1998-ban (negyedévenkénti gyakorisággal) végzett „munkaerő-felmérések” adatai alapján, különös tekintettel a területi becslések megbízhatóságának javítására.

Tűű Lászlóné dr.

KONFERENCIA A HAZAI INFORMÁCIÓIGÉNYEKRŐL ÉS A NEMZETKÖZI ELVÁRÁSOKRÓL*

A Magyar Statisztikai Társaság és a Pécsi Akadémiai Bizottság 1999. szeptember 30-án és október 1-jén „Hazai információigények – nemzetközi elvárások – statisztika” címmel konferenciát tartott Pécsen, a Janus Pannonius Tudományegyetem konferencia-termében. A nyitóülés elnöki tisztét *dr. Novák Zoltán* a KSH Baranya Megyei Igazgatóság igazgatója töltötte be. A házigazdák és Pécs város képviselőjében *dr. Toller László*, a város polgármestere köszöntötte a résztvevőket.

Dr. Mellár Tamás, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke megnyitójában szólt a Hivatal és a Magyar Statisztikai Társaság hagyományosan szoros kapcsolatáról, majd a Hivatal profilszélesítése kapcsán beszélt az ökonometriai modellezésről, melynek eredményeként lehetővé vált egy 2002-ig előrejelzést adó modell működtetése. E célok megvalósítását az a tervezett hivatali osztály látná el, melynek feladata a KSH módszertani erősítése lenne. E témakörön belül felmerült a Hivatalon belüli könyvkiadás újbóli megindítása, ami elsősorban az oktatást és a tudományt segítő könyvek kiadását tűzi céljává.

A jövő szakmai feladataiként az adatgyűjtés, az adatfeldolgozás és az adatbázisok kiépítését, korszerűsítését, a regionális adatszolgáltatás erősítését, az uniós csatlakozás követelményeinek kielégítését jelezte meg. A legközelebbi feladatok közül a mezőgazdasági összeírás, valamint a népszámlálás meg-

szervezését, ezek elméleti megalapozását, gördülékeny „levezénylését”, s az eredmények minél gyorsabb és alaposabb értékelését említette.

A délelőtti szakmai program első előadója *dr. Szilágyi György* a közgazdaság-tudomány doktora, a Magyar Statisztikai Társaság elnöke volt. A magyar statisztika EU-integrációjának kialakulása című előadásában, amely rövidített és némileg átalakított változata a *Statisztikai Szemle* 1997. évi angol nyelvű különszámában megjelent *Transition in statistics – seven years experience c. tanulmánynak*, történeti áttekintésben tárgyalta a magyar statisztika EU-integrációjának első hét-nyolc évét. Az áttekintés az 1990-es évvel kezdődik, amikor a statisztika nemzetközi közössége elhatározta, hogy aktív segítséget nyújt az átalakuló országoknak a statisztika átalakításához. Ezt az első lépést egyébként nem az EU, hanem az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságán belül működő Európai Statisztikusok Értekezlete tette meg. Az előadás két nagyobb periódusra, azon belül két-két kisebb szakaszra tagolva tekintette át a vizsgált időszakot:

1. a kezdetektől a közös deklarációig,
  - a nemzetközi támogatás kezdetei (1990–1991),
  - az intézményrendszer létrejötte (1992–1993);
2. a csatlakozás statisztikai feltételeinek kialakítása
  - programalkotás és intenzív tanulás (1994–1995),
  - átalakulás az integráció szolgálatában (1996–).

Az első periódus első szakaszában még nem az EUROSTAT játszotta a vezető szerepet. Ez fokozta

* Az anyag összeállításában részt vett *Buretyánné Halas Judit, dr. Zsibrik Istvánné, Nyakacska Mária*, melyért ez úton is köszönetet mondok. (Szerző megjegyzése.)

tosan alakult ki, párhuzamosan avval, ahogy a csatlakozás és az integráció eszméje kikristályosodott. A második szakaszt éppen ez különbözteti meg az elsőtől, ezért is nevezhetjük az intézményesedés kezdetének. Ekkor alakulnak ki az együttműködés tematikai keretei, és ekkor szilárdul meg a nemzetközi koordináció. A két periódus határát az EUROSTAT és a hét átalakuló ország közös nyilatkozata jelenti. E nyilatkozat legfontosabb tézisei közé tartozik az Európai Közösségekben használt nemzetközi standardok, osztályozások és módszerek bevezetése és a statisztikai rendszer képessé tétele arra, hogy a belépés pillanatában szolgáltatni tudjon minden, a tagországok számára kötelező statisztikát. E periódus első szakasza erősen témaorientált technikai segítségnyújtás volt, amelyben minden ország maga határozta meg a prioritásokat. A második szakasz éppen ebben különbözik az elsőtől: a statisztikai együttműködés akcióit ettől fogva elsődlegesen nem az országok igénye, hanem a belépés előkészítése határozza meg. Ugyancsak ekkor kerül előtérbe az eurókonform adatszolgáltatás kötelezettsége. Vagyis a tanulás időszakát a megvalósításé váltja fel.

Az előadás a következőkben foglalta össze az átalakulás jellegzetességeit:

1. a legfőbb nehézséget az okozza, hogy „mozgó célpontra kell lőnünk”, az Európai Statisztikai rendszer a mi alkalmazkodásunkkal egy időben is változik, és minél inkább betagozódik a rendszerbe, annál inkább részesei vagyunk a változási folyamatnak;

2. a vizsgált időszak gyakorlatban kipróbált modellje a nemzetközi technikai együttműködésnek;

3. a legfontosabb jellemző a kreatív adaptáció, az EU statisztikai rendszerének átvétele nem szolgál másolással, azt össze kell hangolni a saját hazai körülményekkel, a hagyományokkal, az idősorok konzisztenciájának szükségességével, az intézményi sajátosságokkal stb., amihez a magyar statisztikusok ötletgazdagságára és kreativitására van szükség.

A következő előadó, *dr. Sándor György*, a Magyar Nemzeti Bank ügyvezető igazgatója a Felhasználói igények kielégítése vagy uniós harmonizáció? című előadásában megállapította, hogy a statisztikai rendszer átalakítása folyamatos, az átmenet még nem fejeződött be, majd felhívta a figyelmet arra, hogy az átmenet kettős kihívás a statisztikával szemben:

– a régi központosított döntéshozatal statisztikai rendszere az új gazdasági helyzetre nem alkalmas;

– a gazdaság gyors változáson megy keresztül, ezért mindig új megfigyelési módszerre van szükség.

Az uniós harmonizáció olyan folyamat, mely a csatlakozással nem ér véget, hanem utána is folytatódik. Az előadó véleménye szerint az Unió statisztikai igényei összhangban állnak a magyar cé-

lokkal, azonban az emberi és pénzügyi erőforrások korlátozottak, ezért a célok között rangsorolni kell. Az Unió igényeinek részleteit azért kell megérteni, mert statisztikája a világ élvonalába tartozó statisztikai rendszereket reprezentálja. Figyelembe kell venni azonban a fejlettségi szintből fakadó különbségeket, azt, hogy a piaci gazdasági környezet eltér az európaiktól, valamint, hogy különböznek a rendelkezésre álló erőforrások. Az előadó véleménye szerint Magyarország ma még nincs olyan helyzetben, hogy a legfejlettebb statisztikákat átvegye, de az uniós igazgatási döntésekhez szükséges adatokat elő kell állítani, illetve a vándorlási statisztikát a csatlakozásig ki kell építeni.

Ezt követően az előadó a jegybankról mint adat-előállítóról beszélt. A legfőbb jegybanki statisztika a fizetési mérleg. A fizetésimérleg-statisztikában előbb a magyar és uniós gyakorlat összevetéséről szólt, majd a jegybank döntéseinek racionalizálásáról. Megemlítette, hogy a Magyar Nemzeti Bank (MNB) és a KSH szektorbontása nem egyezik meg (ennek átalakítását az MNB tervezi), továbbá, az MNB prioritási listáján az EU-harmonizáció nem a legelső helyen szerepel. Az EU-nál jelenleg a szolgáltatásstatisztika áll a középpontban. Mivel az áru- és tőkepiaci statisztika – ellentétben az EU-val – nálunk még nincs teljesen rendben, valamint hazánk szolgáltatásexportja sem elég fejlett, Magyarországnak az áru- és tőkepiaci statisztika fejlesztése az elsődleges feladata. A szolgáltatásstatisztika középtávon fejleszthető (kétéves időtávlatban erre is sor kerülhet). A jegybanknál mint adatfelhasználónál egyrészt a saját, másrészt a monetáris politika és a tőkepiaci szereplők adatigénye jelentkezik, és ez utóbbi számára fontos, hogy a lehető leggyorsabban jelenjenek meg az adatok.

Végezetül felmerül a kérdés: hol tartunk az átmenetben? Az előadó véleménye szerint összességében a magyar statisztika a felzárkózó országok, sőt néhány uniós tagország előtt helyezkedik el, de a részletekben még vannak tennivalók.

A két előadáshoz elhangzott hozzászólások sorát a szolgáltatásstatisztikát érintő kérdés nyitotta meg, mondván, hogy a fejlett országokban központi helyen áll a szolgáltatásstatisztika fejlesztése, míg Magyarországról ez nem mondható el. Dr. Sándor György válaszában elmondotta, hogy a fejlett országok valóban élen járnak e téren, Magyarország ezzel szemben már napjainkban is nettó szolgáltatásimportőr, és egyre inkább azzá válik. Magyarország átmeneti szakaszban van, itt nem érvényesül az az irányzat, miszerint a szolgáltatások fejlődésével egyidejűleg a feldolgozóipar termelése csökken, mert a fejlett országok e tevékenységüket kihelyezik

a fejlődőbe (így hazánkba), miközben ők a szolgáltatásokat fejlesztik. Az ide telepített iparágak természetesen szolgáltatásnyújtással is járnak. A multinacionális cégek profitjának mozgatása az árazáson, árak révén, tehát nem direkt módon történik. Változtatást igényelt a fizetésimérleg-statisztika, eddig a kereskedelmi bankok összevontan jelentették a devizaforgalmat (ellenőrzési lehetőség nem volt), az új rendszerben pedig tranzakciónként kell jelenteni.

A következő hozzászóló az infláció kérdéskörére hívta fel a figyelmet. Véleménye szerint minél többféle árindexet számolunk, annál jobb. Jövőre a hazai árindex mellett lesz – az EU-val összhangban levő – a harmonizált árindex és kimutatják a maginflációt is. A másik fontos kérdés a fizetési mérleg, amelynél a magyar és az uniós módszereket nem szabad szembeállítani, csak egyféle módszernek szabad lennie.

Ezt követően a felszólalók az MNB és a KSH összehangolt együttműködésének szükségességét hangsúlyozták, illetve felvetették, hogy az információs rendszer gazdaságos átalakításának és működtetésének – az eszközkorlátok mellett – vannak-e személyi korlátai is. A KSH, illetve az MNB ki tudják-e maguk elégíteni a képzési igényt, avagy igénybe vesznek-e külső (egyetemi) segítséget? A válaszadók elmondották: Magyarország és az EU részéről is mindent megtesznek, hogy képzett szakembereket álljon rendelkezésre. Az egyetemi oktatást illetően szót ejtettek arról, hogy a statisztikaoktatáson belül erősödő szakstatistikai vonal érvényesül, és ennek egyre inkább része a nemzetközi statisztika, amit mind jobban áthat az EU-szemlélet. Az MNB az oktatás keretében nemzeti számla tanfolyamokat szervez (ezen statisztikai hivatali dolgozók is részt vesznek).

A további hozzászólások a hitelesség, a sajátosságokat hűen tükröző módszerek, valamint az összehasonlíthatóság kérdéseit érintették.

Az első nap délutáni ülésén *dr. Herman Sándor*, a Janus Pannonius Tudományegyetem tanszékvezető docense, a Magyar Statisztikai Társaság alelnöke elnökölt. *Dr. Enyedi György* akadémikus, a Magyar Tudományos Akadémia alelnöke Globalizáció és a magyar regionális fejlődés című előadásának témája, a globalizációs hatások új problémái a területi fejlődésben volt. Véleménye szerint a globalizáció hatására a legutóbbi néhány évben a magyar területi fejlődést öt új tényező formálja:

1. nemzetközi hatások, melyeknek három szintje: a) a globális szint (a transznacionális vállalatok átszövik a gazdaságot, a fejlett térségek ezeket a hatásokat jobban fogadják, például északnyugati és nyugati országrész); b) kontinentális szint; c) határmenti regionális együttműkö-

dések (Magyarország hét országgal határos, ezek fejlettségbeli különbségei nagyok, így a határmenti régiók változatos térszerkezetet hordoznak);

2. a távolság változó hatása (csökkennek a fajlagos szállítási költségek, tehát a távolság jelentősége csökken, de csökken az időtényező jelentősége is, az információs fejlődés, az információáramlás felgyorsulása ugyanis ezt nagyrészt kiküszöböli);

3. A gazdaság területi elhelyezkedése rugalmassá válik (visszaszorulnak a kötött telephelyű tevékenységek; a versenyképességet növelik a mozgékony, a gyors váltásra képes tevékenységek; a tudásszint válik meghatározóvá, a tudásfejlesztés szerepe egyre kiemelkedőbb, ugyanakkor a tudásbővítés képessége földrajzilag egyenlőtlenül oszlik meg, s csak lassan fejleszhető);

4. a helyi adottságok szerepe is változik (egy részük elértéktelenedik, másik, a ritka, nem másolható, helyi adottságok felértékelődnek; nagy versenylőnyt jelentenek a történelmi folyamatban kialakult előnyök, melyek gyorsan nem reprodukálhatók; a hagyományos ágazatok különleges művelése is előny lehet, ugyanakkor kell a felejtés képessége is, az avulthoz való kötődés feloldása);

5. a felsorolt változások új térformákat alakítottak ki. A modern gazdaság fejlődése térhálózatokkal írható le, mondotta az előadó, és kiemelte a beszállítói hálózatok jelentőségét. A települések fontossága általában attól függ, hogy mekkora szerepet tudnak megszerezni a hálózatokban. A fejlődés – lemaradás szempontjából döntő a hálózaton belülről kerülés vagy az abból való kimaradás. A globalizáció nagy kérdése ez, mely újfajta megközelítést kíván. Budapest az európai nagyvárosi hálózat része, ezért vonzza a tőkét, és továbbító szerepe is van a tőke, az innováció területén. A térhálózati megközelítés mellett a térkapcsolat második szintje az ún. átszövő kapcsolatok rendszere (például említette Enyedi György a Suzuki beszállítói hálózatát, mely sugarasan átszövi az ország egy részét), harmadik szint pedig azon térségek köre, melyek az előbbiekből kiesnek. Az ezen térségek fejlesztésének eszközei igen összetettek. Ennek elosztásában fontos a kormányzat szerepe.

Végül felvetette azt a gondolatot, hogy a globalizáció és a regionális fejlődés azt a feladatot tűzi ki a területi statisztikával szemben, hogy kialakítsa a mérésükhöz szükséges új módszereket. Itt döntő a fogyasztó (az adatfogyasztó) szava. Például a régiók megyei közötti belső kapcsolatrendszernek, nemkülönben a vállalati szféra térkapcsolatainak kibontása, melyek új statisztikai módszereket kívánnak. A területi statisztikának új feladata a gazdasági adatok új térformák (például urbanizációs tengelyek) közötti megjelenítése és a beszállítói kapcsolatok (eset tanulmányokon keresztül történő) bemutatása.

Dr. Horváth Gyula kandidátus, az MTA Regionális Kutatási Központ főigazgatója A régiók információigényei című előadásának bevezetőjében megállapította, hogy a magyar regionális statisztika európai összevetésben megfelelő szintű. Minthogy az Unióból származó források 40 százalékát a strukturális, kohéziós regionális célokra, illetve agrárfejlesztésre fordítják, ezért igen fontosak a döntéseket megalapozó regionális statisztikák.

A regionális fejlesztések alapelvét a következőkben fogalmazta meg:

1. az európai gazdasági fejlődés decentralizációs elve;
2. a hatalom területi decentralizációjának elve (föderalizált, decentralizált, regionalizált átalakítás) a központi hatalom racionalizálásával párhuzamosan;
3. koncentráció elve (a regionális erők szétforgácsolása nem hatékony);
4. adiciónális elve (nem egy-egy nagy, kitüntetett szereplőnek, hanem egyszerre többnek – például önkormányzat, vállalkozók, egyének – az erőforrásait kell mobilizálni, ezért a statisztikai mérhetőség nem könnyű, ugyanakkor a területfejlesztésre fordított források nyomom követése);
5. programozás elve (ennek érvényesítése szinte a legnehezebb, ugyanis még nem alakult ki a metodikája és az eszköztársere);
6. partnerség alapelve (ez sokszereplős játék, a szoros kölcsönhatások mérésének a módszerei kialakításra várnak);
7. monitoring elve (minden területfejlesztési döntés hatását elemezni kell, és fontos az elő- és utóértékelés);
8. a versenyképesség elve (azaz a hatékonyság kritériumainak érvényesülése, de a mérési módszerek napjainkban alakulnak ki, és ehhez elengedhetetlen a területi K+F-adatok megléte).

A régiók fontosságáról és szükségességéről szólva a következőket fogalmazta meg az előadó:

1. a régió az új térinformáció, térszerkezet kialakulásának a terepe;
2. egy 1,5–2 milliós lélekszámú térség a legalkalmasabb a technológiai tudásigény kielégítéséhez;
3. a régió a legmegfelelőbb arra, hogy a területfejlesztést professzionális infrastruktúrával igazgassa;
4. a régió az érdekérvényesítés fontos terepe Magyarországon, a tét nem kicsi, az EU-források erre a szintre szerzhetők meg a legbiztosabban;
5. az Unió követelményeit célszerű figyelembe venni a régiók megszervezésekor, ugyanakkor elengedhetetlen a regionális gazdasági folyamatok megítélése.

Az előadó kiemelte a magyar regionális statisztika jó összehasonlíthatóságát, kompatibilitását, véleménye szerint a legfontosabb összehasonlítható mérőszámok megfelelőek.

A konferencia első napja a mezőgazdaság kérdéskörének ide vonatkozó problémáit felvető előadásokkal zárult. *Dr. Vajda László*, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium főosztályvezetője Az agrárpolitika információigényei című előadásnak bevezetőjében az EU agrárágazatának jelentőségét vázolta. Míg az EU GDP-jéből alig 2 százalékkal, az EU foglalkoztatottaiból 4–5 százalékkal részesedik az ágazat, addig a teljes közösségi joganyag 80 ezer oldalának fele az agrárágazattal foglalkozik, az EU-költségvetésnek 50 százalékát teszik ki a mezőgazdasági kiadások. Így az ágazat a csatlakozási tárgyalások során is kiemelt helyet kap. Az első szakaszban a minisztérium három területen érintett, ezek: a halászat, a regionális politika és az

agrárpolitika. A közös agrárpolitika további alfejezetekre oszlik. Napjainkig összességében kilencszer egyeztettek számos területet érintően (az állategészségügytől a vetőmagig vagy például a növényegészségügy témájáig). Derogációs kéréseink érintik például az állattartási előírások bevezetését, vagy például a földkérdést. Valamennyi kérdéskörnek van informatikai – statisztikai érintő – vetülete. Így például már ez évre tervezték az Általános Mezőgazdasági Összeírást (ÁMÖ-t), mely csak jövőre valósul meg, de a magyar gazdaság üzemszerkezetének ismerete lényeges kérdés, így az összeírásban ez fontos helyet kapott. Az e téren nyert tapasztalatok hozzásegítenek az Unió számára megfelelő gazdaságtudományi létrehozásához. Például a tulajdonviszonyok–földhasználat kérdéskörét, vagy az östermelő fogalmát érintően, hiszen a kisterületű parcellákon folyó termelés az EU-fogalmak szerint nehezen fogható fel árutermelésként. Ezek a területek az ország termőterületének 20–25 százalékát is kitehetik, mégsem állítható, hogy Magyarországon 800 ezer farmer gazdálkodik. Vagy például az EU megkívánja a teljes gyümölcsfa- és szőlőtöke-állomány számbavételét. E téren nagy nehézségek várhatók.

A piacszabályozás gördülékenysége érdekében – állapította meg az előadó – az EU információigényei számunkra szokatlan gyorsaságot diktálnak. Vannak olyan értékesítési területek és árucikkek (például a marhahúsexport), melyekről a tagországoktól hetente, sőt naponta kellene információt kapniok. Mindezek érdekében kialakítottak egy nemzetközi adminisztrációs és ellenőrzési rendszert (IACS). A tagországok agrártermék-kvótájának megállapítása statisztikai adatokon alapul. Ehhez nem ritkán a megelőző tíz év adatait kéri és veszik alapul. Ezek a tárgyalások során fontos meghatározói a kvóták kialakításának.

A jelenleg folyó tárgyalások legfőbb tárgya a földszerezés. Az EU felfogása szerint a töke szabad áramlásának alapelvét korlátozza, ha a földszerezés elé akadályok gördülnek. Magyarország viszont a külföldiek földszerezését tíz évig korlátozni kívánja. A döntés érdekében az EU-nak a magyar földárakról, a bérleti viszonyokról, az életképes gazdaságméretekről stb. megbízható adatokat kell szolgáltatnunk.

Összegzésképpen az előadó megállapította, hogy komplex módon sikerült összegyűjteni az EU információigényének megfelelő adatokat. A magyar mezőgazdasági statisztika és az EUROSTAT közötti kapcsolat jó, ami kedvező alapot nyújt a további tárgyalásokhoz.

Franz Gölll, az osztrák Mezőgazdasági és Erdészeti Minisztérium miniszteri tanácsosa Egy új tag

ország (Ausztria) tapasztalatai című előadásában bevezetésként megállapította, hogy Magyarországon és Ausztriában az elmúlt évtizedekben igen eltérő volt az agrárstruktúra: Magyarországon az állami tulajdon volt uralkodó, míg Ausztriában a nagy magángazdaságok. Ugyanakkor mindkét országban a csatlakozás utáni feladat az EUROSTAT munkájában való részvétel. A továbbiakban e munkának tényszerű elemzését tárta a hallgatóság elé. Az osztrák szakemberek 1991-től részt vettek a csoportmegbeszéléseken. Legfontosabbnak a résztvevő országok munkatársaival való közvetlen kapcsolatteremtést ítélték, mert tapasztalatuk szerint így az adatsere görbülékényebb. Amikor áttekintették az EU statisztikai rendszerét, akkor tudatosultak a problémák. Az igazodás az EU statisztikai hivatalának struktúrájához sok nehézséget okozott. Nemkülönböztetve az egyes statisztikai felmérések harmonizálása, például az állatszámmlások egységesítése stb. El kellett dönteniük, hogy melyik intézmény illetékes a belföldi statisztikák készítésére, s kérdés az is, hogy ki jogosult az értékelések elvégzésére (Ausztriában a Gazdasági Minisztérium és nem a Központi Statisztikai Hivatal). További fontos kérdés volt, hogy ki finanszírozza az EU-projekteket. Az osztrák KSH (ÖSTAT) szeretné, ha az EU a statisztika rendelkezésére álló kasszából közvetlenül a hivatalnak fizetne. Tapasztalatuk az, hogy a csatlakozási szerződésekkor ragaszkodni kell a kivételekhez. Kölcsönös nyereség, ha az EUROSTAT működésére hatást tudnak gyakorolni, kedvező pozíciót teremt, ha sikerül valamely bizottsági elnökséget elnyerni. Tapasztalatuk azonban az is, hogy a statisztikai felmérések új, az EU által megadott időpontjai a termelők számára nem előnyösek.

A statisztikai szervezetről szólva az előadó elmondta, hogy az ún. TAPAS-programnak éppen az a célja, hogy országosan megteremtse a mezőgazdasági technikai apparátus rendszerét. Ausztriában elég zavaros helyzetet idézett elő, hogy adatokat nemcsak az ÖSTAT, hanem más adatgyűjtők is szolgáltatnak. Az új osztrák szövetségi statisztikai törvény e téren igyekszik rendet tenni. 2000 januárjától az ÖSTAT privatizációját tervezik, aminek eredményeképpen a szövetségi rendszernek lesz az egyik intézete. A kezdő munkaerők alkalmazotti munkaviszonyban lesznek és nem közszolgálatban. Üzleti alapokra helyezik az adatszolgáltatást: külön meg kell fizetni minden olyan adatot, amely nem tartozik az EU beszámolósi rendszerébe.

A konferencia második napján az ülés elnöke dr. Balogh Miklós, a Központi Statisztikai Hivatal fősztályvezetője, a Magyar Statisztikai Társaság alelnöke volt. Az ülés első előadója Nikolaus Wurm,

az EUROSTAT tagjelölt országokkal való együttműködését koordináló szervezetének vezetője volt. A statisztikai harmonizáció kérdései Európában című előadásának mondanivalóját négy részre tagolta, úgymint:

1. történeti áttekintés,
2. fogalmak meghatározása,
3. nézetek a közösségi határozatokról (acquis communautaire) és
4. ellenőrzés, kritériumok felállítása.

A történeti áttekintés során megállapította, hogy a közösségi gondolatok már igen régen, 1951-ben megjelentek, de ekkor a statisztika még nem játszott jelentős szerepet. A nyolcvanas évek második felétől a statisztika jelentőssé vált, és nemcsak témában növekedett, hanem egyre részletesebb is lett. Ezen évtized elején még nem alakult ki a harmonizált szintű munkaerő-felmérés, később ezeket a felméréseket elvégezték, és nemrég vezették be éves gyakorisággal (jelenleg pedig már negyedéves rendszerességgel végzik).

Ami a fogalmak meghatározását illeti, az előadó véleménye szerint a statisztikában fontos az összehasonlíthatóság és a helyettesíthetőség (szubszidiaritás). Az összehasonlíthatóság azt jelenti, hogy minden tagállam ugyanazokat a fogalmakat használja, a szubszidiaritás pedig azt, hogy az egyes országok szabadon választhatják meg a módszereket, melyekkel a statisztikai adatokat előállítják. Az Unió pontosan meghatározza az összehasonlíthatóság elvét. A harmonizációnak két módja létezik: az input és az output harmonizáció. Előbbinél a felvétel módszerei azonosak, utóbbinál pedig a végeredmény. A lényeg, hogy a statisztikáknak időben és térben összehasonlíthatóknak és hasonló szintűeknek kell lenniük. A belső piac kialakulásával előtérbe került a reciprocitás (a kölcsönösség) elve is. Ez azt jelenti, hogy minden tagállam elvárhatja a másiktól a hasonló minőségű és szintű statisztika előállítását. Feltehető a kérdés, hogy mit jelent a minőség tiszteletben tartása. Egyfelől az elvek tiszteletben tartását, másfelől a különböző forrásokból származó statisztikák együttes kezelését.

Az ún. *acquis communautaire* kapcsán az előadó a célok szerinti, illetve a döntések eredete szerinti csoportosításról szólt. 1992-ben előtérbe került a szolgáltatási, 1995-től pedig a kutatási, innovációs statisztikák fejlesztése. Erről gyakorlati példát is hozott az előadó az ún. SBS-szabályozás bemutatásával.

Az ellenőrzés és az ezzel kapcsolatos kritériumok gondolatkörét érintve az előadó szerint a megfélemlés egyik kritériuma az, hogy az adat milyen formában áll rendelkezésre. Korábban szinte kizárólag ezt alkalmazták az ellenőrzés során, ma már

több tényezőt is figyelembe vesznek (például a minta mérete, a válaszmegtadások aránya). További szektor-specifikus kritériumokra is szükség van. Fokozott figyelmet kell fordítani a törvények által előírt statisztikák előállítására, valamint a politikailag előtérbe helyezett témákra.

Dr. Hüttl Antónia, a KSH elnökhelyettese *Miért és hova illeszkedjen a magyar gazdaságstatisztika?* című előadásában mindenekelőtt megállapította, hogy napjainkban Magyarországon a nemzetközi elvárások sokkal határozottabbak, mint a hazai igények. Ez utóbbiak inkább ad hoc jellegűek, amire nem lehet hosszabb távon tervezni. Az előadó először is arra kereste a feleletet, hogy miért kell illeszkednie a magyar statisztikának a nemzetközi igényekhez. Válasza szerint azért, mert

- a nemzetközileg kiérlelt, elfogadott módszertan alkalmazása biztosítja a társadalmi és gazdasági tömegjelenségek megfigyelési módszertanának jelentőségét, állandóságát időben és térben;

- az „információ, mint közjószág segíti a gazdasági növekedést” tétel a globalizáció korában megköveteli az információ összehasonlíthatóságát;

- a gazdaságelméleti modellek kidolgozásához szükséges egységes adatsorok;

- szükség van a világgazdasági folyamatokért felelős nemzetközi intézmények sikerességét jelző statisztikákra;

- az Európai Monetáris Unió (EMU) közös pénzügyi politikájához szükséges információk megkövetelik a statisztikai szolgálatok centralizációját.

Az előadás címe nem utal rá, de fontos a „mit” kérdése is – hívta fel a figyelmet az előadó – azaz, mi az, amit illeszteni kell a nemzetközi elvárásokhoz. A nemzetközi követelmények közül elsősorban az Európai Unió jogszabályaiban (rendeletekben, határozatokban, irányelvekben) előírt követelményeinek teljesítésére kell felkészülni. Célszerű szem előtt tartani az OECD, az IMF és az ENSZ elvárásait is.

A „mennyit” kell harmonizálni kérdésre a következő naturális és értékbeli adatok adják meg a választ. Naturális mértékegységben: a jogszabályok száma 1999. év végén kb. 100 darab mezőgazdasági, 37 darab szakstatisztikai, 29 darab makrogazdasági jellegű. A jogszabályok közül a makrogazdasággal 14 rendelet 14 határozat 1 irányelv foglalkozott. A jogszabályok több mint 10 ezer oldalt tesznek ki.

Ezt követően az előadó az illeszkedési stratégia ütemezéséről szólt. A kötelező igények körét a tagfelvételi tárgyalásokhoz szükséges statisztikák határozzák meg, így például a mezőgazdasági, a külkereskedelmi, a makrogazdasági statisztikák és a nemzetközi vándorlás stb. A kötelező igények sorrendjét befolyásolja egyrészt az EU-szabályozás kidolgozásának deduktív sorrendje, másrészt a bevezetés időigénye, végül a rendelkezésre álló erőforrások.

A „hová” (mihez) kell harmonizálni kérdésre nincs határozott válasz, „mozgó célpont” van. A jövőbeni változások okai között szerepel az EU statisztikai rendszerében, illetve az áfa-bevallási rendszerben várható egyszerűsítési elképzelések mellett a társadalmi környezet jelentős változása is (ez utóbbiak közül kiemelhető a globalizáció, illetve az információs társadalom hatása a statisztikai szolgálatra).

Végül az előadó a minőség kérdésével foglalkozott. A statisztikának nemcsak információt, hanem minőségi információt is kell adnia. (A minőség a célra való alkalmasságot jelenti.) A minőségi statisztika kritériumai: a hivatalos statisztikák rendszerének kiépítése, az adat-előállítási folyamat minőségbiztosítása, a statisztikusok érdekeltsége, a felhasználók megelégedettsége stb. E szempontok közül az adat-előállítási folyamat minőségének biztosítását emelte ki az előadó. Ennek keretében a fontosságot, a pontosságot, a gyorsaságot, a hozzáférhetőséget, az értelmezhetőséget, valamint az összeilleszthetőséget említette.

Az ülésen elhangzott előadásokra többen reagáltak kérdésekkel, megjegyzésekkel. Az első kérdés az volt: milyen mértékben felel meg a Központi Statisztikai Hivatal az Unió elvárásainak, és hol a legnagyobb lemaradás. A válasz szerint 2002-re a magyar statisztika el fogja érni az Unió követelményeinek minimumát. Hazánkban lemaradás tapasztalható például a gazdaságszervezeti összeírásban, a lemaradás mértéke azonban nem jelentős. A tagjelölt országokkal kapcsolatban N. Wurm elmondta, hogy 1998 júliusában tettek kísérletet a hiányos területek felmérésére, melyek közül a gazdasági szervezetek összeírását említette, továbbá a mezőgazdasági statisztika és a pénzügy területét. Megjegyezte, hogy egyetlen tagállam sem teljesíti száz százalékgig a követelményeket, a felkészülést és a módszertant illetően azonban Magyarország a PHARE-országok között élen jár (az elvárások 70–80 százalékának megfelelően). Kérdésként merült fel, hogy vajon mi az a legrövidebb idő, amikortól fenntartás nélkül elfogadják az adatközlést a tagjelölt országoktól. Válaszként elhangzott, hogy Ausztria bizonyos területeken 4–5 éves derogációt kér. A tagjelölt államok várakozási ideje tehát elég hosszú, a csatlakozás után már a teljes megfelelés ideje van.

A következő hozzászóló véleménye szerint a csatlakozást tekintve a demográfia lehetne a fix pont, a demográfia ugyanis 90 százalékban megfelel az Unió igényeinek. E téren csak két probléma adódik, az egyik a régiós adatok köre, a másik pedig a vándorlás területe. Ehhez kapcsolódott az a megjegyzés, miszerint a társadalomstatisztika valóban jobb helyzetben van, mint a gazdaságstatisztika,

ugyanis a változásoknak kevésbé volt kitéve, valamint azért is, mert a nemzetközi elvárások vele szemben kevésbé szigorúak.

Végezetül az adatminőséggel kapcsolatban hangzott el kérdés: az EUROSTAT-ban az adatminőséget hogyan vizsgálják, van-e az országokban helyszíni ellenőrzés, vagy csak a módszertani leírások alapján ellenőrznek? A válasz szerint az általános statisztika terén nincs helyszíni ellenőrzés, kivétel a makrogazdasági statisztika, ahol néhány éve ellenőrzik a felhasználást–fogyasztást, s az ellenőrzés után a tagországok bizonyítványt kapnak.

Bossányi Katalin újságíró, a *Népszabadság* rovatvezetője, a Magyar Közgazdasági Társaság elnökségi tagja Információ – statisztika – nyilvánosság címmel tartott előadásának bevezetőjében kitért arra, hogy a magyar hivatalos statisztika hagyományosan Európa egyik legjobb statisztikája volt. Korábban azonban az adatszolgáltatásban kettősség volt tapasztalható, más szöveg a nyilvánosságnak, és más a pártirányításnak. A nyolcvanas évek végétől ez a kettősség megszűnt. A rendszerváltás után annyiban is megváltozott a helyzet, hogy míg korábban a vállalati adatokat az érdeklődők jól ismerhették, a makrogazdaságiakat viszont nem, addig a kilencvenes évek elejétől a növekvő számú szervezetekről hiányoztak az egyéni adatok, csupán az összesítettek álltak rendelkezésre. A mikrogazdaságról tehát jóval kevesebb adatot publikálnak, mint régen, s ezek sem adnak megfelelő tájékoztatást, a makrogazdaságról viszont (főleg a monetáris szféráról) gyakorlatilag minden ismerhető. Napjainkban a KSH nyitott, segítőkész. Jelentései, évkönyvei, havonta közzétett inflációs és egyéb adatai az újságírók számára is jól használhatóak. Meggondolatlan lépésnek tekinti ugyanakkor azt, hogy a kilencvenes évek elején a KSH megszüntette a szervezetén belül működő gazdaságtudató intézetét. Rivalizálásra utal, hogy a GDP és a GNP adatait a KSH és az MNB is közzé teszi (az MNB adatai több ízben pontosabbnak bizonyultak). Az előadó fontosnak tartotta, hogy a KSH jelentései, kiadványai mellé módszertani magyarázatot fűz, így mindenki számára világossá válik az adat tartalma. Ezt követően néhány kritikai észrevételét tárta a hallgatóság elé.

- a KSH-nak nemcsak hitelesnek kell lennie, hanem el is kell hitetnie magáról, hogy az, ugyanis ha a társadalom egy-egy csoportja teljesen mást észlel mindennapjaiban, mint amit a KSH állít, akkor megfontolandó, hogy változtatni kell vagy a mérésen, vagy a magyarázaton;

- a fogyasztási szerkezet változása és a kiskereskedelmi forgalom változása közt időnként ellentmondást érezni;

- a cégek működése és ágazati besorolásuk gyakran nem esik egybe;

- vitathatók a regisztrált munkanélküliekre vonatkozó adatokat (eltérő a KSH és a Munkaügyi Központ módszere);

- bizonytalanságot lát a demográfiában a vándorlás statisztikájának területén;

- a társadalomstatisztikát illetően hiányolja a társadalom szerkezetében bekövetkezett változások statisztikai követését.

Az előadás után vita alakult ki, melyben a felszólalók a KSH-t ért kritikákra reagálva megemlégtették, hogy a nemzetközi elvárásokat a sajtó révén lehetne a nyilvánossággal ismertetni. Ezt az előadó is elfogadta, ám – véleménye szerint – egyetlen napilaptól sem lehet elvárni, hogy módszertani kérdésekbe bonyolódjék. Arra a hallgatói kérdésre válaszolva, hogy az újságíróknak milyen igénye lenne a KSH-val szemben, Bossányi válaszként a társadalmi rétegződésre vonatkozó információkat említette.

A másfélnapos tudományos ülést dr. Szilágyi György a Magyar Statisztika Társaság elnöke rekesztette be. Zárszavában utalt rá, hogy a konferencián a nemzetközi elvárások váltak dominánssá, a hazai igények is ezek tükrében jelentek meg. Napjainkra a nemzetközi igények kikristályosodtak, ezek az elvárások egyben az Európai Unió elvárásai is. Felidézve a közelmúltat, megállapította, hogy három évvel ezelőtt a Társaság konferenciát szentelt az európai statisztikának, ennek ellenére ez az összejövetel sok újdonsággal szolgált. Az akkori konferencián más volt a megközelítés is, szakterületenként hangzottak el az előadások, míg jelenleg nem ez volt a rendező elv (az egyetlen szaktéma az agrárstatisztika volt), a hangsúlyok egészen mások voltak, mint korábban. A fő kérdés az volt, hogy a hazai igények és a nemzetközi elvárások mennyire haladnak együtt, vagy mennyire kerülnek szembe egymással. A konferenciának voltak olyan területei, ahol az összhang mellett az ellentétek is felvillantak. Voltak olyan vélemények, melyek szerint nem jók a nemzetközi módszertani előírások, nem mindig az optimumot, hanem a magvalósíthatóságot tartják szem előtt. A nemzetközi módszertan pedig nem tesz meg mindent, hogy elfogadtassa önmagát. Szilágyi György szerint a konferencia óhatatlanul beletorkollott a globalizáció problémájába. A globalizáció pedig alapvetően változtathatja meg a nemzeti statisztikai rendszereket, mivel azok a nemzeti államok határai közt folyó tevékenységre vonatkoznak. A globalizáció ennek a rendszernek az áttörése, a határok jelentéktelenné tétele.

Végezetül a minőség (a statisztika minősége) gondolatát emelte ki. A minőség minősítői maguk a felhasználók – mondta –, akik közt ma nagy szerepe van a médiának. Mivel ez igen lényeges kérdés, Szilágyi György javasolta, hogy a következő konferenciát a minőség gondolatának szenteljék.

Molnár Györgyné

SZATELLIT KONFERENCIA VARSÓBAN A STATISZTIKAI PUBLIKÁLÁSRÓL

1999. augusztus 23 és 24-én Varsóban, a Nemzetközi Statisztikai Intézet 52. ülészakát követően konferenciát szerveztek a statisztikai publikálásról. Beszámolóim kissé rendhagyó, amennyiben nem tér ki részleteiben a teljes anyagra, hanem az elsősorban a hazai érdeklődésre számot tartó témákat emeli ki. A konferencia egyik legvitatottabb kérdése volt, hogy a közpénzből gyűjtött statisztikai információ a közjavak közé tartozik-e, és szabad-e érte pénzt kérni. A válaszok abban csaknem egybehangzóan megegyeztek, hogy a statisztikai információ nyilvánossága és hozzáférhetősége az alapvető adatokat tekintve demokratikus alapkövetelmény, de bizonyos adatokért – legalábbis a könyvekért, CD-ROM-okért stb. – általában fizetni kell. Több előadó és hozzászóló hangoztatta azt a véleményét, hogy az értéknövelt szolgáltatás, a valamely felhasználó igényeire szabott információ mindenképpen abba a körbe tartozik, amiért szabad pénzt kérni. Annak oka, hogy egyes országokban a statisztikai hivatalok nyújtanak ilyet, másokban pedig nem, az eltérő törvényi szabályozás és felfogások mellett a különböző lehetőségekben is kereshető. Nyilvánvaló, hogy az értéknövelt szolgáltatásnak ki kell terjednie a felhasználó összes igényére, és ennek útjában áll, ha az adott statisztikai hivatal az adatoknak csak egy részével rendelkezik, mivel országában (például az Egyesült Államokban) az adatok begyűjtése decentralizált. Az is nehézség, ha a hivatal ezt a feladatot statisztikusokkal kívánja megoldani. A finn előadó véleménye szerint ugyanis általában a szakemberek nem nagyon alkalmasak arra, hogy szolgáltatásokat nyújtsanak. Nem szakembereknek ugyanakkor nagyon nehéz különböző szakterületekhez tartozó kérdéseket megválaszolniuk.

Jelen sorok írójának azt a kérdését, hogy mi az álláspontja a különböző kormányzati és nemzetközi intézmények közötti adatátadás pénzbeli megfizetéséről *Sibylle von Oppeln-Bronikowski* (Németország) széleskörűen értelmezte, és egy érdekes javaslatot tett: „családi körben” az egyes nemzeti statisztikai hivataloknak szigorúan belső használatra ingyenesen át kellene adniuk egymásnak internetes adatbázisaik jelszavait.

A konferencián felkérésre hozzászóltam *Bruce E. Trumbo* és *John Kavaliunas* előadásaihoz. Az előbbi a statisztikai tudományos folyóiratok Interneten való megjelenésével,¹ az utóbbi az állami sta-

tisztikai szervezetek internetes site-jaival foglalkozott. Hozzászólásom az ülés elnökének, *van den Broecknek* a bevezetőben elmondott szavaihoz kapcsolódott. Ő többek között azt fejtegette, hogy a statisztikának az Interneten való megjelenése annyiban sajtószerű más tudományok internetes megjelenéséhez képest, hogy a felhasználó igényt tarthat arra a lehetőségre, hogy a közöltek alapján saját számításon végessen.

A konferencián elhangzottak alapján levonható legfontosabb következtetés, hogy a magyar KSH Interneten való megjelenését egyes vonatkozásokban újra kellene gondolni, néhány más vonatkozásban pedig különösebb töprengés nélkül át kellene alakítani.

Át kellene gondolni az Interneten való megjelenés szervezését. A jelenlegi szervezési mód erősen centralizált, aminek kétségkívül vannak előnyei is, azonban van két hátránya:

- korlátozza a szakstatisztikusokat, nem ösztönzi őket kezdeményezésre és arra, hogy sajátjuknak tekintsék az Interneten megjelenő információikat, ami kedvezőtlenül hat az információ gazdagságára és minőségére;

- túlzott és az internetes tájékoztatás kiszélesedésével egyre inkább irreálisra váló követelményeket támaszt az ezzel foglalkozó kis csoporttal szemben.

Az Egyesült Államok Census Bureau-jának eljárása ezzel szemben az, hogy minden szakmai terület maga dönthet a saját adatainak Interneten való megjelenéséről, maga is teszi azokat föl, azonban a hivatal előír bizonyos kötelező szabványokat és irányelveket, amelyeket be kell tartaniuk. A megoldatlan kérdéseket és új alkalmazásokat egy vezető szakemberekből álló team elé viszik, amelyben képviselve van a számítógéppont, a publikáló területek, a téma más szakemberei, a tájékoztatási és a marketing terület.

Ugyancsak érdemes eltöprengeni a könyv formájú és az elektronikus – főleg internetes – tájékoztatás arányain. A konferencián elhangzottak szerint számos ország és szervezet csökkentette nyomtatott publikációinak számát és takarékosági okokból bizonyos információkat csak elektronikus formában terjeszt. Ugyanakkor különböző okok miatt a nyomtatott kiadványok még hosszú távon sem lesznek teljesen helyettesíthetők az elektronikusan terjesztett információval. Bár az elektronikus forma általában olcsóbb, mint a nyomtatott kiadvány, kérdés, hogy esetenként nem arról van-e szó, hogy a nyomtatást átteszik a statisztika termelőitől annak felhasználóihoz.

¹ Lásd például: *Hunyadi László*: Statisztikai publikációk tartalmi kérdései és az elektronikus technológia. *Statisztikai Szemle*. 1999. évi 12. sz. 1002–1004. old.

Néhány változásra minden további nélkül sort kellene keríteni. Minden Interneten megjelenő oldalnak legyen kötelező kelleke:

– az adott témában illetékes személy, vagy a kérdések megválaszolására illetékes szervezeti egység neve, telefonszáma, és E-mail címe, lehetőleg hiperhivatkozás (link) formájában (a szakértői névjegyzék jelenleg benne van a Stadatban, de csak külön fájlban);

– ugyancsak hiperhivatkozásoknak kellene vezetniük a témával kapcsolatos fontosabb meta-adatokhoz – fogalmak, számítási módszerek, tájékoztatósi naptár stb. – ezek, ha hiányosan is, de ugyancsak benne vannak a Stadatban, azonban külön fájlokban;

– a KSH emblémája, mivel a felhasználó nemcsak a honlapon keresztül juthat el egy-egy oldalra, hanem keresőgépek, másutt elhelyezett hiperhivatkozások, könyvjelzők révén is, és hasznos lehet, ha folyamatosan tudatjuk vele, hol jár, ez egyben emlékezteti is a felhasználót hogy az adatok idézése során mire hivatkozzék;

– minden adatot tartalmazó oldal alján ott kellene lennie annak a dátumnak, amikor az adott oldalt utoljára aktualizálták, ez egyben módszer lehet annak elkerülésére, ami ma még előfordulhat, hogy ugyanarra vonatkozóan előzetes és végleges adatot egyaránt tartalmazzon a KSH site-ja.

Változtatni kellene a honlap felépítésén is. A felhasználó nem szereti, ha túlságosan sokáig kell keresgélnie, amíg az őt érdeklő információt megtalálja. Ahelyett, hogy hosszú és nem nyilvánvaló elérési utakat járjon be, a legfontosabb témákat, témacsoportokat a hierarchia csúcsáról, a honlapról közvetlenül elérhetővé kell tenni (akár száznál több témát is). Ahogy elhangzott, a honlap ne a „kiadvány” címdalra, inkább tartalomjegyzéke legyen. Ezen túlmenően a honlap ellátható egy az állami statisztika internetes oldalait, vagy esetleg csak a KSH-ét figyelő keresőgéppel is. (Az általános célú keresőgépek – például Altavista, Lycos – csak nagyon rossz határfokkal találják meg a statisztikai hivatali oldalakat.)

Azt hiszem ésszerű az a javaslat is, hogy magán az Interneten hozzuk nyilvánosságra a Stadatban a pénzért adott információk árát, és azt, ki kaphat ebből kedvezményt.

Friss Péter

SZATELLIT KONFERENCIA RIGÁBAN A KISTERÜLETI BECSLÉSEKRŐL

A Nemzetközi Statisztikai Intézet (International Statistical Institute – ISI) 52. ülészakának befejezése után a Adatfelvételi technikával foglalkozó Statistikusok Nemzetközi Szövetsége (International Association for Survey Statisticians – IASS), a Lett Statisztikai Hivatal és a Lett Egyetem közösen ún. szatellit konferenciát szervezett Rigában 1999. augusztus 20-21-én a kisterületi becslésekről. A konferencián 42 országból mintegy nyolcvan vettek részt, hazánkból *Éltető Ödön*, a KSH ny. főosztályvezető-helyettese és *Tüü Lászlóné dr.*, a KSH ny. osztályvezetője. A konferencia Program Bizottságának elnöke *J. Kordos* professzor (Lengyelország) volt, a Bizottságban Magyarországot *Éltető Ödön* képviselte. A két nap meglehetősen zsúfolt programjában 16 meghívott előadás és 15 egyéni kezdeményezésű (contributed paper) előadás szerepelt, az utóbbiak a második napon és két párhuzamos ülés keretében.

A megnyitó plenáris ülésen, amelyen *Aija Zigure*, a Lett Statisztikai Hivatal elnöke elnökölt, *Vladimir Makarov*, a Lett Köztársaság gazdasági minisztere üdvözölte a konferencia résztvevőit és tartott bevezető előadást.

Az első ülésen, amelyen *Dennis Trevin*, az Ausztrál Statisztikai Hivatal vezetője elnökölt, *D. Pfeiffermann* professzor (Izrael) összefoglalta a kisterületi becslések terén az utóbbi években elért jelen-

tős eredményeket, majd *J. N. K. Rao* (Kanada), *M. Gosh* (Egyesült Államok) és *P. Dick* (Kanada) tartottak előadást. Már az első ülésen kitűnt, hogy a konferencia előadásai két nagy csoportba sorolhatók: 1. elméleti jellegű tanulmányok, amelyek különböző modellekkel és e modellekből adódó becslések tulajdonságaival foglalkoztak, 2. az egyes országok gyakorlatát bemutató előadások. Az első két előadás inkább az első csoportba tartozott, míg *P. Dick* a Kanadai Statisztikai Hivatal gyakorlatában alkalmazott kisterületi becslésekről adott ismertetőt. A két csoportba sorolható előadások természetesen nem váltak el élesen abban az értelemben, hogy az elméleti jellegű előadásokban is sokszor szerepeltek gyakorlati példák, illetve az elsősorban gyakorlati alkalmazásokkal foglalkozó tanulmányok esetenként tartalmaztak elméleti kérdéseket is. Többen hangoztatták, hogy a kisterület fogalmát célszerű a földrajzi egységeken túl, tágabb értelemben alkalmazni, olyan csoportokat értve ezen a fogalmon, amelyek csak kevés mintaelemmel szerepelnek a mintában ahhoz, hogy megbízható közvetlen becsléseket lehessen nyerni rájuk vonatkozóan, de elég fontosak ahhoz, hogy a megfigyelt jelenségek vizsgálata e csoportokra is indokolt legyen.

Az első nap délutánján, a harmadik ülés keretében hangzott el a magyar meghívott előadó, *Éltető Ödön* előadása, amelyben azt mutatta be, hogyan

változott a magyar munkaerő-felmérés mintájának struktúrája az 1998. évi mintabővítés következtében, és hogyan hatott a mintabővítés a különböző munkaerő-piaci mutatókra vonatkozó regionális becslések megbízhatóságára. Az előadás említést tett az Országos Munkaügyi Módszertani Központban (OMMK) alkalmazott modellről, amelynek segítségével a regisztrált munkanélküliek számára vonatkozó részletes területi adatok és más segédváltozók, valamint a munkaerő-felmérés adatainak felhasználásával a régióknál kisebb területi egységekre is lehet viszonylag megbízható becsléseket készíteni, legalábbis a munkanélküliek számára, illetve a munkanélküliségi rátára vonatkozóan. Éltető Ödön a következő, negyedik ülés elnökeként működött közre a konferencia munkájában.

Érdemes megemlíteni, hogy több előadás is foglalkozott a kisterületi becslési módszerek alkalmazásával gazdaságstatisztikai, nevezetesen vállal-

kozásokra vonatkozó felvételek esetén. Érdekes volt továbbá az a meghívott előadás is, amely azt ismertette, hogyan lehet a műholdfelvételek adatait felhasználni Ausztráliában a nagyon gyéren lakott területekre vonatkozó becslésekhez. A második nap végére D. Pfeffermann professzor és J. N. K. Rao értékelő összefoglalást készítettek a konferenciáról, amelyet élénk vita követett. Különös hangsúlyt kapott az a kérdés, hogyan lehet elfogadtatni a nemegyszer elég bonyolult kisterületi becslési módszereket és becslési eredményeket egy-egy ország statisztikai szolgálatának irányítóival, illetve e becslésekben érdekelt más intézményekkel. Mind a konferencia szervezői, mind a résztvevők hasznosnak, érdekesnek tartották a konferenciát, és kifejezték meggyőződésüket, hogy hasonló konferenciákra a jövőben is szükség lesz.

Éltető Ödön

AZ MTA STATISZTIKAI BIZOTTSÁGÁNAK 1999. OKTÓBER 27-EI ÜLÉSE

Az MTA Statisztikai Bizottságának 1999. október 27-ei ülését *Mellár Tamás*, a Statisztikai Bizottság elnöke vezette. A napirenden a következő kérdések szerepeltek:

- a Bizottság hároméves munkaprogramjának kialakítása, és az erre vonatkozó javaslatok megvitatása;
- az Albizottságok létrehozása.

A Bizottság 3 éves munkaprogramjára vonatkozóan az elnökség hat témára tett javaslatot, amelyet a bizottsági tagok előzőleg írásban megkaptak. Mellár Tamás a javasolt témákat részletesen indokolta, amelynek keretében külön részletezte az információs társadalom és a statisztikával szembeni kihívások témakörét, kiemelve, hogy e tárgyban 1999. november 22-én az MTA Gazdaság- és Jogtudományok osztályával közösen akadémiai ülést rendeznek. Kérte a bizottsági tagokat, amennyiben az említett tudományos ülésszak témájára van javaslatuk, azt tegyék meg, majd röviden ismertette azokat a pontokat, problémaköröket, amelyeket az előadás keretében feltétlenül érinteni szándékozik.

A megvitatásra szánt témákkal kapcsolatban több észrevétel illetve javaslat hangzott el. Például a GDP-számítások pontosításával kapcsolatban, de felmerültek egyéb (ökonometriai modellek, matematikai–statisztikai módszerek, társadalomstatisztika) konkrét témák is. A felszólalók új témaköröket is megfogalmaztak például a statisztikai alaplátszámítások kérdései, a rejtett gazdaság statisztikai megfigyelése stb.

A Bizottság munkarendjével kapcsolatban felvetődött, hogy célszerű, ha a Bizottság a megvitatandó témákkal differenciáltan foglalkozik. Egyrészt fontos, hogy egyes alapvető statisztikai kérdésekben, szülessen akadémiai szintű bizottsági állásfoglalás, másrészt célszerűnek látszik különböző fontos elméleti, illetve gyakorlati kérdések bizottsági megvitatása is. E két felvetéssel kapcsolatban az a vélemény alakult ki, hogy a bizottsági ülésen elsősorban általában „akadémiai” (állásfoglalást igénylő) témát vitassanak meg és csak ezt követően kerüljön területekre egy másik, gyakorlati jellegű kérdéskör is.

Az észrevételek figyelembevételével kialakított témajegyzék szerint a Bizottság az 1999–2001-es akadémiai ciklusban a következő problémakörök áttekintését tervezi.

- Az információs társadalom problémái; a statisztikával szembeni kihívások, a statisztikai információk iránti igények változása, a statisztikai adatok felértékelődése, az adatok tudományos, módszertani megalapozottságának fokozott szükségessége.
- Az éves GDP-számítás és a nemzeti számlák rendszerének problémái. A negyedéves GDP-számítás módszertani, adatközlési és korrekciós kérdései.
- Az ökonometriai modellek gyakorlati alkalmazásának egyes kérdései az ECOLINE-modell alapján.
- A regionális statisztikai információs rendszer kialakításának módszertani alapjai – nemzetközi tapasztalatok.
- Matematikai statisztikai módszerek és alkalmazási területeik.
- A nemválaszolási statisztikai kezelése, súlyozási, inputálási problémák, illetve megoldási módok.

- A rejtett gazdaság statisztikai mérése.
- A demográfiai, társadalmi folyamatok és a deviáns jelenségek közötti kapcsolat mérésének módszertani problémái.
- A népesség életkor, családi állapot és iskolai végzettség szerinti megoszlásának változása, hatása a társadalmi folyamatokra.
- A statisztikai alapműveltség kérdései.

A Statisztikai Bizottság foglalkozott az Albizottságok kérdéseivel és a vezetőség állásfoglalása alapján, figyelembe véve az elmúlt időszak tapasztalatait is, Mellár Tamás két (Oktatási, tudományos kutatási, illetve Nemzetközi) Albizottság létrehozására tett javaslatot. Egyúttal az Oktatási, tudományos kutatási Albizottság vezetőjének *Herman Sándort*, a Nemzetközi Albizottság elnökének *Szilágyi Györ-*

győt javasolta. A Bizottság egyetértett a javasolt Albizottságok létrehozásával. A felkért személyek az Albizottságok vezetését elvállalták. Mellár Tamás, a Bizottság elnöke, ezután felkérte az Albizottságok vezetőit, hogy alakítsák meg az Albizottságokat, amelynek során célszerű külső, nem bizottsági tagok bevonása is a munkába, és az Albizottságok névsorát küldjék meg a Bizottság titkárnak.

A Statisztikai Bizottság jövőbeni munkájának kapcsán Herman Sándor felvetette a nyitás fontosságát a társtudományok felé, valamint meghatározott témák közös megvitatását, amellyel a jelenlévő bizottsági tagok egyetértettek.

Csahók István

VAJDA ÁGNES EMLÉKÉRE

„Ebben a táblában valami nem stimmel” – mondta, és akkor tudtuk, hiába a legkörülményesebb adatfelvétel, a leg gondosabb módszertan: bizonyosan tévedtünk. Előbb-utóbb kiderült: hiba van a számításban. A legmeglepőbb kifogásoknál sem kellett arra gondolnunk, hogy ő téved, csupán sürgősen neki kellett látnunk olykor az egész munkát újra kezdeni. Épp ilyen tévedhetetlen pontossággal látta – a szakmában valamennyiünket megelőzve –, melyek az új, az adott pillanatban még senki által fel nem ismert vagy éppen jelentéktelennek tartott társadalmi jelenségek, amelyek megfigyelése, elemzése a statisztika feladata.

Vérbeli társadalomstatistikus volt, érzékenysége, kitartása példaképeihez, a hajdani székesfővárosi hivatal legjobbjaihoz hasonlítható, azokéhoz, akik a századfordulón és a századelőn megteremtették a társadalomstatistika alapjait és hosszú évtizedekig élen jártak Európa legfejlettebb országai között is.

Az igazi munkaötleket szinte mindig tőle származtak, a szakmai sikereket – nem egyszer – mások aratták le. Mégis, a dicsőret akkor volt igazi, ha tőle kaptuk, a sikernek akkor lett igazi értéke, ha az ő szemében is az volt. Tőle elfogadtuk, hogy (gyakran vaskos) tévedéseink bírálatok sem megsértődni kell, hanem munkánkban, magunkban kell keresni a hibát.

Immár jóvátehetetlen, hogy – mint néhányat a legjobb statisztikusok közül – a Hivatal őt sem tudta megtartani. Több mint húsz év után kellett itthagynia a tehetségéhez legméltóbb, legszelebb lehetőségeket nyújtó és általa is szeretett terepet. Bár ezután sem tudott megválni a statisztikától, mégis a törés ekkor következett be, és talán ekkor támadt fel a betegség is.

A kollégák közül számosan magunkra maradtunk mindabban, amiben mindig hozzá fordultunk, és biztos támaszt, gyors segítséget kaptunk. Ezentúl egyedül kell kiigazítanunk a hibát a táblákban, egyedül kell eligazodnunk a látszat és a valóság megkülönböztetésében, a tisztesség és a hamisság közötti választásban. Nélküle sokunknak ez már nehezen fog sikerülni.

F. E. J.

VAJDA ÁGNESNEK A STATISZTIKAI SZEMLÉBEN MEGJELENT MŰVEI

A nők beilleszkedése a foglalkozási struktúrába, 1949–1970. 1976. évi 7. sz. 672–688. old.

Nagyvárosi és falusi lakásformák. 1986. évi 8–9. sz. 852–863. old.

A kisiparosok és a kiskereskedők mobilitása. 1987. évi 4. sz. 335–350. old., 6. sz. 539–554. old.

(*Farkas E. János – Harcsa István*): Csehszlovákia és Magyarország társadalmi jelzőszámainak összehasonlítása. 1988. évi 12. sz. 1108–1121. old.

(*Farkas E. János*): A lakásstatistikai adatközlések, 1920–1990. 1990. évi 1. sz. 67–73. old., 2. sz. 156–168. old., 3. sz. 239–253. old.

Mezőgazdasági kistermelés. 1990. évi 2. sz. 169. old.

Lakókörnyezetünk minősége. 1990. évi 2. sz. 169. old.

A bányászok foglalkozásváltoztatási lehetőségei. 1990. évi 6. sz. 514. old.

Lakásformák és lakásköltségek. 1990. évi 8–9. sz. 716–717. old.

Az 1990-es országgyűlési képviselő választások jelöltjei és megválasztott képviselői. 1991. évi 1. sz. 77–78. old.

A kisvállalkozások működési feltételei. 1991. évi 8–9. sz. 721–722. old.

A családi vállalkozások. 1991. évi 8–9. sz. 722. old.

Az 1990-ben megválasztott képviselők és polgármesterek. 1991. évi 10. sz. 774–788. old.

A lakosság egészségi állapota. 1992. évi 1. sz. 78–79. old.

Nők a politikai életben. 1992. évi 3. sz. 270–271. old.

(*Farkas E. János – Vita László*): A budapesti lakáspiac kutatása. 1995. évi 3. sz. 242–265. old.

A szervezett munkaerőpiacon kívüli munkavégzés, 1980–1990. 1996. évi 4. sz. 304–331. old.

A nonprofit szervezetek vállalkozásairól. 1999. évi 8. sz. 625–638. old.

MAGYAR SZAKIRODALOM

ALKOTÁS A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK HATÁRÁN

ELTE Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest. 1999. 253 old.

A Magyar Tudományos Akadémia felolvasótermében 1999. október 8-án megtartott köszöntő ünnepség keretében adta át az Eötvös Loránd Tudományegyetem rektorhelyettese azt az Emlékkötet a 80 éves Kovacsics József tiszteletére című kiadványt, amelyet *Prof. Em. dr. Kovacsics Józsefnek* ez alkalomból készítettek tanár kollégái, külföldi és hazai tisztelői, pályatársai.

Az Emlékkötet megjelenését a Magyar Tudományos Akadémia, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Jogi Továbbképző Intézet, a Szakszervezetek Együttműködési Fóruma, a Belügyminisztérium és *Prof. dr. Herbert Batliner* úr anyagi támogatása tette lehetővé. A kötet címe, Alkotás a társadalomtudományok határán, igen találóan jellemzi a több területen is újat, kiemelkedő és maradandó értékeket teremtő kutató tudományos életpályájának lényegét. Hüen tükrözi ezt a sokoldalúságot a kötet tartalma is, amely az eredményekben gazdag szakmai életutat röviden felvázoló biográfián kívül 22 tanulmányt – melyből 8 külföldi szerzőtől származik – és 8 rövid köszöntést, értékelést, valamint a nemzetközileg is elismert professzor publikációinak teljes bibliográfiáját tartalmazza.

Kovacsics József pályáját a Központi Statisztikai Hivatalban kezdte, ahol érdeklődése igen hamar a községek, városok statisztikailag mérhető jelenségeinek kutatása felé fordult. Dolgozott az 1950-ig működő Országos Községi Törzskönyvbizottságban, majd az általa szervezett Közigazgatás-statisztikai osztály vezetőjeként 1954-ben megírta első könyvét Város- és községstatisztika címen. Irányítása alá tartozott a lakás- és kommunális statisztika, egy ideig a megyei igazgatóságok felügyelete is. Mindemellett az igazságügyi statisztika megszervezésével is érdemeket szerzett. 1954-ben került a Hivatal akkor országos szakkönyvtárrá alakuló könyvtára élére, ahol – az Országos Levéltárral együttműködve – elindította a történeti statisztikai kutatásokat.

Egyetemi oktatómunkáját a Budapesti Műszaki Egyetemen kezdte 1952-ben, meghívott előadóként,

a városépítészek és a közigazgatásban működő építészek számára tartott előadásokkal. Később a mérnök-közgazdászok számára oktatott általános statisztikát és településstatisztikát. 1957-ben hívták meg a Pécsi Tudományegyetem Statisztikai Tanszékére tanszékvezetőnek, mellékállású docensként. 1959-ben került az Eötvös Loránd Tudományegyetemre, ahol főállásban 1989-ben történt nyugdíjba vonulásáig, tehát 30 éven keresztül vezette a Statisztikai Tanszék munkáját.

Kandidátusi disszertációját 1957-ben, akadémiai doktori téziseit pedig 1972-ben védte meg. Egyetemi működése során különösen a közigazgatási statisztika, a történeti demográfia, az igazságügyi statisztika és informatika oktatása és kutatása terén ért el jelentős, az Emlékkötetben több tanulmányban manifestált eredményeket. Több mint 300 munkája jelent meg, köztük 36 könyv, 67 idegen nyelvű tanulmány.

Alkotó tevékenységét számos ismertetés, értékelés, kritika mutatja be. Válogatott történeti demográfiai munkái az International Bibliography of Historical Demography című CD-ROM lemezen is megjelentek Belgiumban.

Munkásságának szakterületeit az Emlékkötetben Az életpálya a tanítvány szemével c. írásában volt tanítványa és első demonstrátora, *Dr. Horváth Imre* főtanácsos (Pécs) veszi sorra, megállapítván, hogy Kovacsics József „...szolgálatnak fogta fel a tudományt...” (15. old.). *Glatz Ferenc* akadémikus pedig ehhez csatlakozva azt írja, hogy „Kovacsics József történeti statisztikai tanulmányai nemcsak a magyar településtörténet, a társadalomtörténet, hanem a magyarországi nemzeti kisebbségek történetére is alapvető forrásanyagot képeznek”. (113. old.)

A közigazgatás-statisztika területén kifejtett tevékenységének jelentőségét köszöntőjében a legkifejezettebben *Prof. Dr. Lőrincz Lajos* akadémikus értékelte megállapítván, hogy „...a magyar közigazgatás-tudomány prominens tudósai között...” tartja számon Kovacsics Józsefet, mert a „közigazgatási informatikai rendszer kiépítésének megtervezésében, az alpinformációk körének meghatározásában, a hatékonyság-vizsgálatok megtervezésében és a tanulmányok általánosított leírásában a II. világháborút követő évtizedekben egészen napjainkig munkássá

ga úttörő jellegű és a legmagasabb színvonalú.” (227. old.)

Az ünnepeltek az utóbbi tíz év során a Központi Statisztikai Hivatalban végzett tudományos és tudományszervezői tevékenységét a Magyarország Történeti Statisztikai Helységnévtára sorozat szerkesztése mellett olyan konferenciák megrendezése és művek kiadása fémjelzi, amelyeket az Emlékkötet több szerzője is megemlít. Így *Prof. dr. Takács Imre* (ELTE) hivatkozik az 1994-ben megjelent Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája (1910–1990) tanulmánykötetére (201. old.), *Györffy György* akadémikus köszöntő soraiban a Magyarország történeti demográfiaja 1997. évi kiadásáról emlékezik meg (229. old.), *Kápolnai Iván* pedig az utóbbi időben előtérbe került kistérségi szemlélet alapján végzett kutatásról tudósít a nyomdai előkészületek alatt álló Szentgottárd és környéke c. helytörténeti lexikon kapcsán (182. old.).

Az Emlékkötet tanulmányai már a címek, első áttekintésekor is a professzor és tisztelői érdeklődési körének sokszínűségét jelzik. Érdemes tehát azokat – amennyire lehetséges – témájuk szerint csoportba gyűjteni.

Az ünnepelt által is művelt közigazgatás-statisztika területén íródott *Prof. Erhard Hruschkanak*, a Hamburgi Egyetem professzorának, a Nemzetközi Statisztikai Intézet egyik kiemelkedő tisztségét betöltő tagjának *The use of social indicators as a basis for administrative measures and political decisions* címmel közreadott írása, mely az adminisztratív eszközök és a politikai döntések társadalmi mutatóiról szól. A közigazgatás-statisztika és a szervezéstudomány határterületét érinti *Dr. Horváth Imre*: Szervezés és közigazgatás c. munkája. *Dr. Horváth Béla* ny. főépítész (Miskolc) Meghatározó tényezők egy korszerű lakáspolitikai kialakításához című esszéje részint közigazgatás-statisztikai, részint demográfiai vonatkozású.

A modern demográfia kérdésköréből merít *Prof. Dr. Hoóz Istvánnak* (Pécs) a fejlett országok népességi folyamatainak egyik központi dilemmáját megfogalmazó népesedéseméleti tanulmánya Milyen mértékben csökkenhetnek még a születési arányszámok? címmel.

A népesség összetételének egyik, többek közt a politikában is sok érdeklődésre számot tartó nézőpontját tárgyalja dr. Takács Imre professzor Kisebbségi jogok, nemzetiségi statisztika c. publikációja. Itt említhető Glatz Ferencnek, az MTA elnökének, Tézisek a kisebbségi kérdéstről c. írása, amely a Magyar Tudományos Akadémián 1998. április 27-én tartott előadásának legfontosabb gondolatait foglalja

össze. A szlovákiai nemzetiségpolitika egy kritikus korszakát tárja fel *Poppély Gyula* pozsonyi ny. középiskolai tanár történeti tárgyú írása: A „cseh-szlávok demokrácia” jellege az impériumváltás után.

A tanulmányok között a történeti statisztikai és történeti demográfiai munkák vannak túlsúlyban.

Különös figyelmet érdemel *Étienne Helin* liègei professzornak, és *Paul Deprez* Kanadában élő belga professzornak az írása, mindketten az ünnepelt iránti tiszteletüket és Magyarországhoz való kötődésüket magyar vonatkozású tanulmányban juttatták kifejezésre. Prof. Etienne Helinnek, a történeti demográfia jeles képviselőjének az írása egy belga katonatisztnak a visszaemlékezéseit idézi az 1819. évi tokaji szüretéről, levéltári források alapján. Deprez a gazdasági krízist és a családösszetétel változásait egy 17. századi osztrák-magyar példán mutatja be.

A történeti Magyarországot felölelő ismeretanyagot méltón gazdagítja két kolozsvári történész akadémikusnak a kötetben közzétett cikke. *Prof. dr. Csetri Elek* – a megelőző korszakra vonatkozó kutatásai folytatásaként – a történeti demográfus szemével tárja elénk az erdélyi magyarság helyzetének alakulását Kolozsvár népessége az utolsó két évszázad alatt (1784–1995) c. munkájában. Az értekezések sorában egyéni színfoltot képvisel *Prof. dr. Imreh Istvánnak*, A reformkori erdélyi országotakról készített műve. Ez a közlekedési hálózatot mint a gazdaság működésének sarkalatos pontjaként jelentkező infrastruktúra múlt századi alapelemét statisztikai megközelítésmódban tárgyalva felvillantja a történeti statisztika kimeríthetetlenül gazdag téma-világát.

Prof. Antoinette Fauve-Chamoux asszony (Párizs) a XV–XVIII. századi családról írott tanulmányával, mint a Nemzetközi Történeti Demográfiai Bizottság titkára tisztelte meg az ünnepeltet.

Dr. Kápolnai Iván tudományos kutató Statisztika és helytörténetírás címen a statisztikai adatforrásoknak a helytörténetírásban betöltött szerepét tekintti át. *Prof. Dr. Blazovich László* levéltár-igazgató (Szeged) a helytörténeti kutatásokhoz hasznosítható történettudományi cikke A „kert” a rideg állattartás üzemhelye a középkorban címen új megvilágításba helyezi elődeink állattartási szokásait.

Dr. Kuntár Lajos ny. iskolaigazgató (Szentgottárd) Hűség a szülőföldhöz, a lakóhelyhez címet viselő visszatekintő gondolatsorai baráti közvetlenséggel szólnak arról, hogy miként tükröződik az ünnepelt, valamint elődei, pálya- és honfitársai honoráriumi munkásságában az egyik legnemesebb érték, a hazaszeretet.

Prof. Pavla Horská prágai szociológus francia nyelvű tudományelméleti értekezése a különféle eu

rópai társadalomtudományi iskoláknak a cseh társadalomtudományokra gyakorolt hatását vizsgálja. Szintén tudományelméleti megközelítésben íródott *Prof. dr. Szilágyi Péternek* (Budapest) a statisztikatudományt is felölelő államtan fogalmi kérdéseit tárgyaló esszéje: Az államelmélet mint valóságtudomány.

A kötet témagazdagságát kriminálstatisztikai vonatkozású cikkek teszik teljessé. *Dr. Dörnyei Lászlónak*, a Legfőbb Ügyészség statisztikai osztályvezetőjének (Budapest) Néhány mondat az ügyészségi statisztikai és informatikai rendszerekről c. elemzése felvázolja az ügyészségi munka informatikai (statisztikai) hátterének alapjait, megemlítve az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztikai rendszer kiépítésének jelentőségét és eredményeit. Igen érdekes üzenettel bír a tanulmány mottója: „A statisztikusok alapvetően bátor emberek, mert évszázadok óta szembesítik a vágyálmokat a valósággal s ez sokszor nem nyeri el a hatalmasok tetszését. Ilyenkor beszélnek általában 'szakszerűtlen és hamis' statisztikáról, amelyeket meg kell reformálni (regulázni?)”. *Prof. dr. Vavró István* igazságügyi minisztériumi főosztályvezető, címzetes egyetemi tanár (Budapest) Jogerősen elítélt fiatalok és *dr. Vass Lucia* adjunktus (Budapest) Gon-

dolatok a bűnmegelőzésről c. tanulmánya napjaink feszítő kérdéseit teszik vizsgálat tárgyává a szakember szemével.

Dr. Györgyi Kálmán legfőbb ügyész (Budapest) Kozma Sándor királyi főügyész munkássága, eszmeiségének hatása napjainkban címmel írt sorainak az ünnephez való kapcsolódását az alábbi Kozma idézet tanúsítja: „nem mulaszthatom el, hogy az ügyész uraknak a kimutatások készítésében különös figyelmet és pontosságot ne ajánljak. A nulla dies sine linea – itt legfőbb segítség. A statisztika, ha nem szabatos – semmi; ha pontosan készítik – valódi szövétnéke a kutató tudománynak.”

A tanulmányokat számos köszöntés és baráti levél követi, amelyek az egykori iskolatársak, a barátok, a munkatársak és a szülőföld üdvözlését tolmácsolják. Közülük legfőképpen a már említett Györfly György akadémikusnak a személyes üzeneten túlmutató soraira hívnám fel az érdeklődők figyelmét.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az Emlékkötet nemcsak az ünnepi alkalmat tükröző köszöntések és értékelések, hanem egyben a statisztikai tudomány története szempontjából is figyelemre méltó forrásmunkák gyűjteménye.

Kígyósi Attila

STATISZTIKAI HÍRADÓ

SZEMÉLYI HÍREK

Címadományozás. *Dr. Mellár Tamás*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke 1999. december 1-jei hatállyal *dr. Kapros Tibornénak*, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Igazgatóság igazgatóhelyettesének, *Kölber Istvánnak*, az Iparstatisztikai főosztály főosztályvezető-helyettesének, *dr. Kővári Lajosnak*, a Budapesti és Pest Megyei Igazgatóság főigazgató-helyettesének, *Németh Zoltánnak*, a Baranya Megyei Igazgatóság osztályvezetőjének *statisztikai főtanácsadói*; *Pap Imrénak*, az Informatikai főosztály informatikai tanácsadójának *informatikai főtanácsadói*; *Bartháné Kuti Évának*, a Budapesti és Pest Megyei Igazgatóság főosztályvezető-helyettesének, *Börcsök Áronnak*, a Hajdú-Bihar Megyei Igazgatóság osztályvezetőjének, *Branyiczkiné Géczy Gabriellának*, a Népesedés-, Egészségügyi és Szociális Statisztikai főosztály titkárának, *Bruckner Józsefnének*, a Pénzügystatisztikai főosztály főtanácsosának, *Csorba Lászlónak*, a Pénzügystatisztikai főosztály titkárának, *Kaszóné dr. Ágó Erzsébetnek*, a Bács-Kiskun Megyei Igazgatóság osztályvezetőjének, *Magyar-széky Zsoltnak*, a Szolgáltatásstatisztikai főosztály szakfőtanácsosának, *Malakucziné Póka Máriának*, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Igazgatóság osztályvezetőjének, *Pástiné Illa Juditnak*, a Vas Megyei Igazgatóság osztályvezetőjének, *Sánta Józsefnek*, a Népszámlálási főosztály főtanácsosának, *Szűcs Annának*, a Békés Megyei Igazgatóság

főtanácsosának, *Telegdi Lászlónak*, az Iparstatisztikai főosztály főtanácsosának *statisztikai tanácsadói*; *Petőné Horváth Irénnek*, a Komárom-Esztergom Megyei Igazgatóság osztályvezetőjének *pénzügyi tanácsadói*; *Kulcsárné Kiss Anitának*, a Heves Megyei Igazgatóság titkárának *címzetes tanácsosi* címet adományozott.

Elnöki dicséret. *Dr. Mellár Tamás*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke *Laczkó Sándornét*, a Mezőgazdasági főosztály főosztályvezetőjét, *dr. Novák Zoltánt*, a Baranya Megyei Igazgatóság igazgatóját, *Horváth Csabánét*, a Baranya Megyei Igazgatóság igazgatóhelyettesét, a Magyar Statisztikai Társaság 1999. évi konferenciájának előkészítésében és lebonyolításában végzett kiemelkedő munkájáért; *dr. Balogh Miklóst*, a Területi és Koordinációs főosztály főosztályvezetőjét, a Hivatal 2000. évi adatgyűjtési programjának megalapozása érdekében végzett kiemelkedő szakmai munkájáért; *Radnai Györgyöt*, az Informatikai főosztály osztályvezetőjét az IBM nagyszámítógépek hatékonyságát javító projektek kidolgozásában végzett eredményes munkájáért, színvonalas vezető-irányító tevékenységéért; *Bárany Tibor Ferencet* és *Veres Andrást*, az Informatikai főosztály főmunkatársait, az IBM nagyszámítógépen végzett több évtizedes, magas színvonalú szakmai munkája elismeréseként *elnöki dicséretben* részesítette.

SZERVEZETI HÍREK – KÖZLEMÉNYEK

KSH Szolgálatáért aranygyűrű. A Központi Statisztikai Hivatal elnöke *KSH Szolgálatáért aranygyűrűt* adományozott a hivatal következő dolgozóinak: *Andorka Árpádnak* (Tolna Megyei Igazgatóság), *Dvorák Ferencnek* (ny. osztályvezető), *Fekete Istvánnak* (KSH Heves Megyei Igazgatóság), *dr. Hunyadi Lászlónak* (ny. főosztályvezető-helyettes), *Kalas Zoltánnak* (ny. igazgató), *Kálvin*

Gáspárnak (KSH Bács-Kiskun Megyei Igazgatóság), *Lakatos Máriának* (*Statisztikai Szemle Szerkesztőség*), *Molnár Endrénének* (ny. főosztályvezető-helyettes), *dr. Mosdósi Lászlónak* (KSH Baranya Megyei Igazgatóság), *Nagy Orbánnak* (Népszámlálási főosztály), *Palkó Jánosnének* (KSH Vas Megyei Igazgatóság), *Simkó Gyulának* (Tájékoztatási főosztály), *Számely Kornélnak* (Iparstatisztikai

főosztály), *Ungvári Bélánénak* (Budapesti és Pest Megyei Igazgatóság), *Végh Gusztávnénak* (KSH Fejér Megyei Igazgatóság), *Végyvári Jenőnek* (ny. elnökhelyettes).

Nemzetközi konferencia Berlinben. 1999. október 18. és 20. között az EUROSTAT főigazgatójának és a Német Szövetségi Statisztikai Hivatal elnökének meghívására *dr. Mellár Tamás*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke nemzetközi konferencián vett részt, melyet *Policies and Statistics in the European Union: Challenges and Responses* címmel Berlinben rendeztek. A rendezvényen a finn, a svéd, a dán, a spanyol, a francia és a svájci statisztikai hivatalok elnökei is részt vettek. Az elhangzott előadások az információs társadalom igényeivel, a regionális és szerkezetátalakítási, a szociális és munkaerő-piaci, valamint a gazdasági és monetáris politika időszzerű kérdéseivel foglalkoztak.

Tudományos tanácskozás. Az Idősek Nemzetközi Éve alkalmából a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete 1999. november 25-én tudományos tanácskozást rendezett. *Dr. Vukovich Gabriellának*, a Központi Statisztikai Hivatal elnökhelyettesének megnyitója után a résztvevők a következő előadásokat hallgatták meg:

Spéder Zsolt: A nyugdíjas társadalom tagoltsága.

Szivós Péter: Harmadik kor – hánnyadik decilis.

Köllő János: A generációk munkaerő-piaci átértékelődése Magyarországon.

Havasi Éva: Az idősek anyagi helyzete.

Az ülés második részében hangzott el

Daróczy Etelka: Az idősek halandóságának alakulása.

Valkovics Emil: A demográfiai öregedés fogalma, mérete és tényezői.

Hablicsek László: A demográfiai öregedés távlati (egy holland-magyar összehasonlítás eredményei) c. előadása.

A délutáni ülés első részének előadásai:

Széman Zsuzsa: A civil szervezetek és az idősek.

Monostori Judit: Az idősek segélyezése.

Lakatos Miklós: A családi kapcsolatok és a fizikai aktivitás szerepe az idősek életében.

A második részben hangzott el

Iván László: A geriátria helyzete Magyarországon.

Kopp Mária: Az idősek lekiállapota.

Gabányi József: Egészségfejlesztés időskorban

c. előadása.

Az előadásokat élénk vita követte, majd *Spéder Zsoltnak*, a Népeségtudományi Kutató Intézet

igazgatójának zárszavával fejeződött be a tudományos tanácskozás.

Konferencia az Információs társadalom technológiájáról. Az Információs Társadalom Technológiai (Information Society Technologies – IST) 1999. évi rendezvényét az Európai Bizottság Információs Társadalom Főigazgatósága (Information Society Directorate General of the European Commission) és a Finn Nemzeti Technológiai Intézet (Finnish National Technology Agency – TEKES) szervezésében november 21. és 25. között tartották Helsinkiben.

A mintegy 80 országból érkezett, több mint 1500 résztvevő 1000-nél több intézményt képviselt. A 32 fős magyar küldöttség tagja volt *Faluvégi Albert*, a KSH osztályvezetője is, aki 1998 óta közreműködik a GIS (Geographical Information System) szeminárium térinformatikai projektjében, amely közigazgatási határadatokat szolgáltat a közép- és kelet-európai országoknak (ABDS-projekt).

A nyitó plenáris ülés előadásait *Martti Maenepää* a TEKES főigazgatója és *Erkki Tuomioja*, a finn kereskedelmi és ipari miniszter tartották, majd a konferencia több szekcióban folytatta munkáját. Ezek mellett ún. speciális szekciókban és munkacsoportüléseken is folytattak megbeszéléseket. A záró plenáris ülésen a résztvevők összegezték a jelenlegi helyzet jellemzőit, felvázolták a stratégiai irányokat, megfogalmazták az új munkaprogramokat és kialakították a 2000-re szóló javaslatokat.

A halandóság földrajzi különbségei Magyarországon, 1998 című kiadvány a magyarországi kedvezőtlen demográfiai-egészségügyi helyzetet vizsgáló több évre kiterjedő kutatóprogram eredményei közül, a halandóság területi különbségeit összegzi. A kötet a halandósági táblák adatait tartalmazza az 1998. évre. A koréves halandósági táblák adatai az össznépesség, a férfi, illetve a női népesség általános halandóságának tisztított mutatóit tartalmazzák. A rövidített halandósági táblák a férfi, illetve női népesség területi halandósági különbségeiről tájékoztatnak. A kötet adatai felhasználhatók a döntéshozásban, mindenekelőtt az egészségügyben, és a tudományos kutatás számára is értékes információkat tartalmaznak. A fejezetek címei, a táblafejek és a módszertani megjegyzések angol nyelven is olvashatók a kötetben.

(A halandóság földrajzi különbségei Magyarországon 1998. Geographical mortality differentials in Hungary. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1999. 119 old.)

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

KÜLFÖLDI STATISZTIKAI IRODALOM*

A STATISZTIKA ÁLTALÁNOS ELMÉLETE ÉS MÓDSZERTANA

MARTIN PODEHL, M.:

ADATBÁZISOK PUBLIKÁLÁSA AZ INTERNETEN

(Database publishing on the Internet.) – *Statistical Journal of the United Nations ECE*. 1999. 2–3.sz. 145–153. p.

Az Internet fontos adatterjesztési eszközként 1995-től jelent meg a nemzeti statisztikai hivataloknál (NSH), és ma már a jövő fő adatterjesztési eszközeinek tekinthető. A statisztikai hivatalokat bemutató első, weboldalak megjelenése után az ügyfelek visszajelzései alapján az Internet olyan statisztikai információs helyé vált, amely változatos formában hivatalos statisztikai adatokat szolgáltat sokféle ügyfélnek. A cikk áttekinti a Kanadai Statisztikai Hivatal általános és a gyakorlatban jelenleg alkalmazott publikációs rendszerét és módszerét.

Az Internet mint adatterjesztési csatorna előnyei:

- olyan hely (az NSH Internetje), ahonnan az NSH által publikált számos információ időtől és távolságtól függetlenül elérhető;
- a legfrissebb információ azonnal közlésre kerül, és késedelem nélkül eljut a felhasználókhoz;
- lehetőség arra, hogy mélységében több információt publikáljanak, mint papíron;
- lehetőség arra, hogy a hiperhivatkozások felhasználásával az információt összefüggéseiben – például részletek, magyarázatok, előzőleg közölt információ, minőségjelzések, alátámasztó módszertan stb. – publikálják;
- költségkímélő, mivel a papíralapú közlésnél minden további példány növeli a nyomtatási, szállítási, számlázási stb. költségeket; az Interneten egy már meglévő információ újabb felhasználó általi elérése szinte semmibe sem kerül.

Az utolsó pontban említettek igazak ugyan, de az internetes hálózat fenntartása, az adattartalom

naprakészvé tétele jelentős összeget tesz ki. Kanada statisztikájának 60 000 webhelye van. Egy-egy weboldal kézi létrehozása, majd karbantartása 4-5 órát vesz igénybe. Módszereket kell kidolgozni, hogy egy szervezett információhalmazból – azonos módon – dinamikus, de ugyanakkor automatizált „sablonokkal” hogyan kell készíteni és/vagy karbantartani weboldalakat. Ezt nevezik adatbázis-publikálásnak.

Az adatbázis-publikálás fő elve az, hogy az információ karbantartása és tartalmi megjelenítése a HTML-oldalokon elkülönül egymástól.

Ezt kétféleképp lehet megvalósítani:

- amint az új információ bekerül az adatbázisba, az új vagy a módosított HTML-oldalakat kézi vagy kódolási beavatkozás nélkül automatikusan lehet generálni,
- a két funkció szétválasztásával a fejlesztéseket mindkét funkcióra el lehet végezni anélkül, hogy azok szükségszerűen egymásra hassanak.

A Kanadai Statisztikai Hivatal az adatbázis-publikálás fogalmát internetes adatszolgáltatásának alapvető tervezési elvévé tette. A hivatal webhelyein az információkat kategóriákba, ún. „információ-tartókba” csoportosították. A tanulmány a következőkben ezekből a tartókból részletesen ismerteti néhányat, és bemutatja, hogy milyen adatbázis-publikációs módszereket használnak ahhoz, hogy elérhetőek legyenek, és a hivatal internetes helyéhez láncolódjanak.

A *Napi hírek* a hivatal legnépszerűbb webhelye, első, hivatalos statisztikai adatainak és publikációinak megjelenítési eszköze, újonnan kiadott, forrásinformációval ellátott adatokat szolgáltat. Az elkövetkezendő főbb események hírnaptárát, heti, illetve

Megjegyzés. A *Statisztikai Irodalmi Figyelő* rovatot a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat állítja össze. A rovat minden hónapban *Külföldi Statisztikai Irodalom* fejezetet (külföldi statisztikai és demográfiai könyvek és cikkek ismertetését), páratlan hónapban *Bibliográfiát* (a könyveket az MSZ 3423/2–84, az időszaki kiadványokat az MSZ 3424/2–82 szabvány szerinti feldolgozásban), páros hónapokban *Külföldi folyóiratszemlét* tartalmaz.

havi időbeosztásban tartalmazza, nyomtatásban még meg sem jelenő új termékeket és új szolgáltatásokat mutat be. A média számára készítik, de a kormányzati és ipari elemzők is nagy figyelemmel kísérik. A Napi hírek nagymértékben strukturált és alaposan szerkesztet dokumentáció. A lényeges statisztikák, statisztikai grafikonokkal és összegző táblákban kiemelten jelennek meg az Amajor.Release@ rovatban. A további statisztikákat pár soros bevezetésekben közlik. A Napi hírek hiperhivatkozásokat tartalmaz, amelyek révén a megjelenítettnél sokkal részletesebb adatokhoz juthat az érdeklődő. Minden leközölt Napi hírek bekerül a már előzőleg közölték tárházába. Ez az állandóan növekvő kiadványhalmaz adatbázisként szolgál, s minden régi kiadás kulcszavas kereséssel lekérdezhető. Ezenkívül bármely Napi hírekre hiperhivatkozással a hivatal más internetes oldalairól is rá lehet csatlakozni. Technikai oldalról nézve ez azt jelenti, a Napi híreket minden nap SGML- (Standard Generalized Mark-up Language) dokumentumként állítják elő, majd különféle adatterjesztési és megjelenítési formákra (webes HTML dokumentum, e-mail üzenetek 1500 előfizetőnek, hanggá alakított szolgáltatás, ASCII formátummal alakított szöveg további feldolgozáshoz) „fordítanak le”. A Napi hírek esetében az adatbázis-publikálás azt jelenti, hogy minden nap olyan strukturált dokumentumot jelentetnek meg, amelyből minden terjesztésre kerülő formát elő lehet állítani, s minden ilyen új kiadás „új rekordként” bekerül a tárházba azért, hogy később is elérhető legyen.

A CANSIM a hivatal idősoros, közvetlen elérhető adatbázisa. A CANSIM-ban minden fontos társadalmi-gazdasági statisztikai adat részletesen, változatos hosszúságú és gyakoriságú idősorokban tárolódik, közülük néhány 1914-től kezdődik. Az adatbázist naponta frissítik, és a legfrissebb mutatókat ugyanakkor bocsátották ki, amikor az összefoglalásukat megjelentették a Napi hírekben. A CANSIM jelenleg mintegy 700 000 idősort tartalmaz. 1973-tól 1996-ig a felhasználók a CANSIM adatait a hivatal engedélyével kereskedelmi adatbázis-szolgáltatókon keresztül érték el.

1996-ban a hivatal létrehozta saját kereskedelmi, közvetlen hozzáférésű adatterjesztési szolgáltatását úgy, hogy egy CANSIM-másolatot tett fel a hivatal Internet helyére. A naponta frissített adatbázis a következő két szolgáltatás forrásává vált.

– Közvetlen hozzáférés az idősorokhoz: a felhasználók csatlakozási felületen keresztül megkeresik a CANSIM-könyvtár metaadatait, kiválasztják a kívánt idősorokat, meghatározzák az áthozási paramétereket, egy elektronikus kereskedelmi szolgáltatáson keresztül hitelkártyával fizetik az áthozatali költségeket, fogadják a képernyőre tervezett

vagy a különféle formában mikro-számítógépeikre letöltendő idősorokat. Mostanában a dinamikus grafikus megjelenítés került be a rendszerbe. Ez a csatlakozási felület az elemző szakértőknek hagyományos közvetlen elérési szolgáltatást is nyújt.

– Statisztikai táblák naprakészé tétele az Interneten: más statisztikai hivatalokhoz hasonlóan a kanadai is saját weblapján Kanada statisztikája néven, összegző táblákban elkezdte publikálni Kanada statisztikai áttekintését a kanadai népességről és intézményrendszeréről. Ezek a statisztikai táblák négy témakört tartalmaznak: a gazdaság, a föld, a népesség, az állam.

Kanada statisztikája 10 táblával indult 1995-ben, jelenleg 300 táblája van. Minden tábla egy bizonyos tárgykört tartalmaz, megjelenése képernyőre optimalizált, azaz ahol lehetséges, elkerülik a képernyő görgetését. Kezdetben kézzel hozták létre, és kézzel tartották karban a táblákat, hamar nyilvánvalóvá vált azonban, hogy a kézi karbantartás nem tartható fenn. Mivel a statisztikai adatok többségét a CANSIM-ben tartják karban, azt a megoldást találták, hogy Kanada statisztikáját a CANSIM-ből az Internetre másolt adatbázisból automatikusan frissítik fel. Ugyanezt az eljárást használják a Gazdasági és Pénzügyi táblákhoz, amelyek naponta aktualizálódnak, és megfelelnek az International Monetary Fund's (Nemzetközi Valuta Alap) Dissemination Standards Bulletin Board (Adatterjesztési Szabványok Hirdetménye) által leírt adatoknak.

A Kanada statisztikája tábla frissítési módja kitűnő példája az adatbázis publikálásának. Következő előnyei vannak:

- nem igényel emberi beavatkozást a táblák frissítéséhez,
- minden tábla elrendezése azonos marad,
- a számok valóságtartalma biztosítva van, mivel azok ellenőrzött és hiteles adatbázisból származnak,
- az adatok időben kerülnek kiadásra és mindig aktuálisak.

Kanada statisztikájának táblái a Napi hírek után hivatal a második legnépszerűbb webhelye.

Felbátorodva annak sikerén, hogy az elektronikus publikálás adatforrásként a meglévő CANSIM-adatbázist használták, további fejlesztéseket kezdtek a CANSIM szerepének megerősítéséhez, nevezetesen:

CANSIM II: a CANSIM alapjául szolgáló adatbázis-szoftvert továbbfejlesztették (RDBMS szoftver használatával) többdimenziós táblák befogadására. A CANSIM II adattárházává válik minden olyan makroadatnak, amely a hivatal internetes helyén közvetlenül elérhető.

Táblakészítő szoftver: a legtöbb papíron megjelenő publikáció táblákat tartalmaz. Mivel ezek az adatok a CANSIM II-ben kerülnek tárolásra, majd ezek a publikációk újra feldolgozva elektronikus publikációvá válnak az Interneten, kézenfekvő, hogy

a publikációs táblákat a CANSIM II-ből automatikusan hozzák létre. E folyamathoz a hivatalban kifejlesztettek egy szoftvert, amely az SGML-en alapul, és az internetes megjelenítés számára HTML formában készíti elő a táblákat.

Felhasználói publikációhoz szolgáltatás: a tapasztalat szerint a klasszikus publikációk eladása csökken és egyre nagyobb az igény a felhasználói szolgáltatásokra. Az adatbázis-publikálást fel lehet használni olyan felhasználó által készített, adattáblákat létrehozó publikációk létrehozására, amelyekben az adattáblák adatforrását a CANSIM II-ből a statisztikai forrás-programok készítették fel. Mivel a hivatal már rendelkezik elektronikus kereskedelmi csatlakozási ponttal, a rákapcsolódási költségeket a felhasználó igényeihez igazodva lehet számlázni és fizettetni.

A hivatal két metaadatbázist működtet, amelyek elérhetők a hivatal Internethelyén.

Az első metaadatbázis a hivatal által nyújtott valamennyi termék és szolgáltatás átfogó katalógusa. Az IPS-ben egy rekord egy meghatározott termékre vagy szolgáltatásra vonatkozik, s legfeljebb 60 mezőt használ fel arra, hogy azt részletesen leírja. Ezt az adatbázist egy belső fájl szerverten Oracle DBMS-ben tartják fenn két hivatalos nyelven (angol és francia) és folyamatosan karbantartják. Naponta egyszer a legutóbbi változtatások átkerülnek a hivatal külső Internethelyére és HTML-oldalként tárolódnak (egy rekord egy lap). Jelenleg ezek a HTML-lapok képviselik a hivatal IPS-adatbázisát az Internet helyen, amelyeket az információt kereső ügyfelek közvetlenül vizsgálhatnak, s amelyek más a hivatal Internet helyén lévő információtartókból, mint például a Napi hírek, Kanada statisztikája, a CANSIM-hivatkozásokon keresztül szintén elérhetők. Az IPS-rekordok csatlakoznak a termékek elektronikus (például az Internethelyről való letöltés) vagy fizikai rendelésének folyamatához is. A jövőben azt tervezzük, hogy a tényleges IPS-rekordokat SGML-adatbázisban tárolják az Internet helyen, s hogy „élő” HTML-lapokat akkor generálnak, amikor az IPS-rekordot kérik akár keresés, akár hiperhivatkozás útján. Az IPS-rekordok hiperhivatkozásokat tartalmaznak más információtartókra és viszont. Az IPS-rekordok feltüntetik minden termékről és szolgáltatásról a megfelelő információt és hiperhivatkoznak olyan műveletekre, mint amilyen egy elektronikus változat letöltése vagy egy nyomtatott publikáció megrendelése. Mindezek a hiperhivatkozások automatikusan állnak elő, amikor a hivatal Internethelyére új információ kerül.

A második metaadatbázis a statisztikai eseményekre vonatkozó fogalmak, definíciók, témák, vál-

tozók, módszerek és minőségjelzők átfogó leírása. Ez a bázis 1981-ben SDDS-ként (Statistical Data Documentation System – Statisztikai adatok dokumentációs rendszere) készült. Most kerül bővítésre és javításra, hogy IMDB-vé (Integrated Meta-Database – Integrált metaadatbázis) váljon. Ebben a bázisban egy rekord olyan statisztikai forráseseményre vonatkozik, mint amilyen például az áttekintés, az adminisztratív adatszerzési program vagy a népszámlálás. Származtatott statisztikai programokat, így például különféle nemzeti számla programokat is átfed, amelyek az elsődleges vagy a másodlagos adatforrásból statisztikát készítenek. Minden rekordnak egyedi száma van (az SDDS-szám), és legfeljebb 120 olyan mezőt tartalmaz, amelyben a forrásprogramról különféle metainformáció van tárolva. 1998 őszétől az SDDS/IMDB a hivatal Internethelyén közvetlenül (böngészés és szókeresés), és a hiperhivatkozásokon keresztül más, az SDDS-számot használó információtartókból és viszont is elérhető.

A hivatal régóta azt a politikát folytatja, hogy információt nyújt minden közölt statisztikai adat minőségéről és módszertanáról. (Nyomtatott publikációk esetén ez általában minden publikáción belül egy külön fejezet formájában történik.) Mivel az Internet az adatok növekvő hányadának terjesztési eszközévé vált, ki kellett dolgozni annak a gyakorlatát, hogy ez a követelmény az Internettel terjesztett statisztikára is kiterjedjen. Ilyen minőségjelző és módszertani információ csatolandó minden IMDB-rekordhoz. Mint korábban említettük, ilyen információk már léteznek szöveges formában a publikációkban. Ezért elhatározták, hogy legalább is rövid távon külön dokumentumok készülnek az Interneten lévő minden publikáció minőségi fejezetéről, hiperhivatkozásként a különféle statisztikai tartókhoz az Internethelyen. Így például a Napi hírekben egy adott revízióhoz adott szövegnek lehet olyan befejező része, hogy „ide kattintson az adatminőségre, koncepcióra vagy módszertanra vonatkozó információért” és a hiperhivatkozás felhossa a vonatkozó SDDS/IMDB-rekordot és/vagy a minőségjelző információt tartalmazó dokumentumot.

Hasonlóan más nemzeti statisztikai hivatalhoz, a kanadai is elkezdte a kiadványok csak papíralapú terjesztését átalakítani elektronikus úton (Internetről letölthető HTML- vagy PDF-forma) való terjesztésre. Ezt önmagában nem lehet adatbázis-publikálásnak nevezni. Ha viszont az Internethelyet egy strukturált adatbázis egy fajtájának tekintjük, akkor minden publikáló közlése egy rekordnak tekinthető a publikációtartóban. Hasonlóan a Napi hírekhez, minden, a múltban megjelent publikációra,

ez a publikációtartó is kulcsszavas kereshető, és hiperhivatkozásokat lehet használni a publikációs rekordok más tartókban lévő rekordokhoz való láncolásához.

Az adatbázis-publikáció megköveteli a használt adatbázisok, rendszerek és adatbázisok egyszeri kifejlesztésében a szakértői forrásokat. Alkalmankénti vagy kevésbé publikált programhoz egyszerűbb és olcsóbb lehet szoftver eszközöket használni a szövegfeldolgozott szövegekből, űrlapkezelőkben lévő adatokból HTML-lapok kézi előállításához. A HTML átalakító eszközök használata könnyűvé vált. Az ilyen kézi eljárás és az automatizált adatpublikációs eljárás előnyeinek összehasonlítását esetenként kell elvégezni. Ha viszont az adatbázis létezik, új lehetőségek nyílnak, amelyek az adatbázis nélkül nem lennének kifizetődők.

Szigorú minőségellenőrzési eljárásokat kell bevezetni az információ pontosságának ellenőrzésére, mielőtt az bekerül az adatbázisba. Ez az adatokra és a metaadatokra is vonatkozik. Abszolút módon biztosnak kell lenni, hogy az adatbázisban lévő adatok korrektek, és hogy az automatikus adatbázis-publikáció az adatminőség további kézi ellenőrzése nélkül elkészül. Több olyan eset volt, amikor a hivatal Internetoldalainak látogatói valódi vagy vélt inkonzisztenciát mutattak ki a hivatal CANSIM-ből automatikusan generált Kanada statisztikája tábláiban. Ennek a pozitív vonása az, hogy ha az adatbázisban ilyen hibákat találnak és javítanak ki, akkor az adatbázisból készített újabb eredménytáblák helyesek lesznek (a széles körben terjesztett nyomtatott publikációkban ezt nem lehetett kijavítani).

Az adatbázisból kiveendő adatok és a felhasználó képernyőjén történő bemutatásuk közötti csatolófelületnek erőteljesnek és szabványosítottnak kell lennie, hogy bármilyen technológiai változtatás az Interneten történő bemutatásban ne igényeljen változtatást az adatbázis elérési felületen. A hivatalnak jó tapasztalatai vannak ezen a területen az SGML-

lel. Amennyire lehetséges az SGML – mint az információátvitel belső formája – felhasználásával ilyen elérési felületeket épít ki a hivatal az információ átvitelére az adatbázisból a bemutatásig.

A technológiai változások sebessége rendkívüli. Folyamatosan új Internet elérési és bemutatási formák keletkeznek, különösen „plug-in” formában. Természetesen ki kell használni ezeket az általánosan hozzáférhető formákat. Sok felhasználónak viszont lehet, hogy nincs meg a szükséges felülete (csak 16 bites géppel rendelkezik a 32 bites helyett) vagy nincs meg a technikai készsége, hogy bonyolult letöltéseket végezzen el. Így egyensúlyt kell teremteni az előre tekintő tervezés és a hagyományos felhasználói készségek és az infrastruktúra között.

Az Internet a nemzeti statisztikai hivatalok hivatalos statisztikai adatgyűjtésének és publikációjának útját alapjaiban kezdte megváltoztatni. Az Internet lehetőségeket ajánl fel több ügyfél több információval, alkalmasabb időben történő elérésére, és végső soron a teljes adatgyűjtési folyamat költségeit mérsékli. Az alacsony költség csak akkor érhető el, ha annyi lépést automatizálnak, amennyit csak lehet abban a folyamatban, amelyben a begyűjtött adatokból készített statisztikákat a felhasználó rendelkezésére bocsátják.

Ebben a folyamatban a publikált vagy publikálható statisztikák (makroadatok) adattárháza mint központi alkalmazási terület kulcsszerepet játszik; a feldolgozó vagy egyéb statisztikai programok értékeléseiket elhelyezik ebbe az adattárházba, a különféle eljárások elviszik az adatokat az adattárházból, hogy a legkülönbözőbb formában és szétosztási utakon terjesszék azokat, a jövőben legelsőként az Interneten.

Az adattárháznak tartalmaznia kell numerikus adatként mind az aktuális értékeket, mind pedig a statisztikával összefüggő jelöléseket, magyarázatokat, minőségjelzőket, módszertani megjegyzéseket stb.

(Ism.: *Perjés Zoltánné*)

GAZDASÁGSTATISZTIKA

FASCHING, M.:

AZ EURÓPAI UNIÓ
MUNKAERŐFELVÉTELE, 1998

(Arbeitskrafteerhebung der EU 1998.) – *Statistische Nachrichten*. 1999. 6. sz. 411–421. p.

1998 márciusában negyedik alkalommal végeztek éves munkaerőfelvételt (Arbeitskrafteerhebung – AKE) Ausztriában. Az AKE a foglalkoztatottsággal és a munkanélküliséggel kapcsolatos kérdések széles ská-

láját tartalmazza, olyan speciális nézőpontokból is, mint például a korábbi munkaviszony, a másodlagos tevékenység, az iskolai és szakmai képzettség, az egy évvel korábbi foglalkozási státussal való összehasonlítás stb. Ezt a felmérést (amit 1983 óta évente elvégznek az Európai Unióban, és a tagországok számára kötelező) az EUROSTAT iránymutatása szerint reprezentatív adatfelvétel formájában hajtják végre, és az eredményeket egyedi, anonimizált adatállományként juttatják el az EUROSTAT-nak.

Ausztriában minden évben márciusban kerül sor az átfogó munkaerőfelvételre, mert ekkor van a negyedéves Mikrocensus felvétel, ami segítséget ad az AKE-hez is. A felvétel csak a magánháztartásokra vonatkozik és minden ausztriai lakosra kiterjed, de az intézmények nem tartoznak bele.

Az AKE a következő témákat öleli fel:

- demográfiai háttér (7 kérdés),
- első foglalkozás (21 kérdés),
- másodállás, mellékfoglalkozás (6 kérdés),
- a munkaviszonyban nem állók korábbi munkaviszonyára vonatkozó adatok (7 kérdés),
- munkakeresés (13 kérdés),
- iskolai és szakmai képzés (9 kérdés),
- összehasonlítás az egy évvel a felvétel előtti helyzettel (7 kérdés).

Az EUROSTAT a hozzá eljuttatott adatállományt feldolgozza, és azt átfogó elemzéseként nyilvánosságra hozza.

A reprezentatív adatfelvétel keretében 23 000 háztartásban végeztek kérdőíves felvételt, a 15 éven felüli válaszadók 6 558 200 főt képviseltek.

Az 1998. márciusi felvétel során a 3,7 millió munkaviszonyban állóból 3,2 millió alkalmazottat és 0,5 millió önálló tevékenységet végzőt, illetve segítő családtagot jegyeztek fel. Ennél a csoportosításnál a férfiak és nők közötti hagyományos szereposztás érvényesül: a segítőknél magas a nők aránya, az önálló tevékenységet folytatóknál pedig a férfiak aránya a nagyobb. Az aktív munkavállalók között a férfiak aránya összesen 56,5 százalék. A munkanélküliségi ráta 5,2 százalék volt.

A felvétel képzettségre vonatkozó becslései szerint a 6,6 millió 15 év feletti megkérdezett közül 2,2 millió adták meg legmagasabb iskolai végzettségüként a kötelező általános iskolát, 2,3 millió lakosnak volt ezen felül valamilyen szakképzése. Közép- és felsőfokú, illetve akadémiai végzettséggel összesen 1995 ezren rendelkeztek, míg 80 ezer embernek (1,3%) semmilyen iskolai végzettsége nem volt. Az előző évhez képest 7 százalékkal, 35 000-rel nőtt a BHS- (Berufsbildende höhere Schule – Szakmai Főiskola) vizsgát tettek száma, a végzettség nélküliek száma is 10 000-rel nőtt az előző évhez képest.

A 15 év fölötti népesség összesen 42,2 százalékánál van valamilyen alacsony szintű szakmai végzettsége (Lehrabschluss), 3,8 százalékuk mestervizsgával, 14,6 százalékuk szakmai főiskolai végzettséggel rendelkezik. A férfiaknak 45, a nőknek 26,2 százaléka jelölte meg legmagasabb végzettségéeként az alacsony szintű szakmai vizsgát.

A gazdasági tevékenységek rendszere a 3,7 millió foglalkoztatott ágazati tevékenység szerint cso-

portosítja. Az adatok szerint 6,4 százalékuk a mező- és erdőgazdaságban, 29,1 százalékuk a termelő szektorban, 64,2 százalékuk pedig a szolgáltató szektorban dolgozott. Ez utóbbiban kissé nőtt a foglalkoztatottak száma, míg az előbbi két ágazatban némi csökkenés tapasztalható. 1997 óta az aktív népesség száma összesen 1,2 százalékkal nőtt. Továbbra is a kereskedelemben dolgozók száma a legnagyobb: 578 300 fő.

A munkaviszony szerinti megoszlást vizsgálva: az alkalmazotti munkaviszonyban állók aránya összesen 51,7 százalék, ezen belül a nők 61,1, a férfiak 37,9 százalékkal részesedtek. A munkások aránya 31,7, a nő-férfi arány itt 32,3, illetve 67,7 százalék. Az önálló munkaviszonyban állók között több a férfi, míg a segítőknél a nők aránya magasabb.

Az egy évvel korábbi munkaerő-piaci státussal való összehasonlítás azt mutatja, hogy a nem önálló foglalkoztatottak körében kisebb a változás: 98 százalékuk már egy évvel korábban is alkalmazott volt, míg az önálló/segítő tevékenységet folytatóknál ez a szám 91,6 százalék. Az aktív népesség 3,8 százaléka másik munkát keres, legtöbben a 30–39 évig terjedő korosztályból.

A munkaidőre vonatkozó adatok szerint a rész-munkaidőben dolgozók aránya 15,7 százalék, 1997-ben ez az arány csak 14,9 százalék volt, ami azt mutatja, hogy nőtt a részmunkaidős állások utáni kereslet.

A 3 153 300 nem önálló foglalkoztatottnak 4,1 százaléka meghatározott idejű munkaviszonyban áll. További 3,5 százalékuk gyakornok, az ő munkaszerződésük is meghatározott időre szól. Összesen 245 300-an állnak meghatározott idejű munkaviszonyban.

A 200 700 munkanélküli 44 százaléka tartós munkanélkülinek tekinthető (több mint fél éve állást kereső), ezzel arányuk 1,5 százalékponttal nőtt az 1997. évi adatokhoz képest. Közöttük a nők vannak többségben: 48 százalék az arányuk, a férfiaké 40,4 százalék. A munkanélküliek száma jelentős eltérést mutat az AKE és az AMS adatai szerint. Míg az összes munkanélküli az AMS adatai szerint 60 200-zal több, a tartós munkanélküliek száma az AKE szerint nagyobb, 14 100-zal. (Tartós munkanélküli az AKE szerint az, akinek 6 hónapnál hosszabb ideje nincs munkája; az AMS-nél a 6 hónapig vagy tovább tartó regisztrált munkanélküli tartozik ebbe a kategóriába.)

Az AKE-kérdőíven szerepelt, ha a megkérdezett munkanélküli, regisztráltatta magát az AMS-nél. Az erre adott válaszokat és az AMS adatait összehasonlítva kiténik, hogy a regisztrált munkanélküliek száma az AMS adatai szerint 23 700-zal több. Ebből arra lehet következtetni, hogy az AKE alulbecsüli a 6 hónapnál rövidebb ideje munkanélküliek számát.

Az ellátottak aránya (ellátott minden regisztrált munkanélküli, aki vagy munkanélküli segélyt, vagy szociális segélyt kap) az AMS szerint 91,5, míg az AKE szerint 83,3 százalék. Ez azt jelenti, hogy a munkanélküliek többsége kap valamilyen segélyt.

Az inaktív népesség a harmadik fő kategória a foglalkoztatottak és a munkanélküliek mellett, az AKE adatai szerint számuk 1998-ban 2 703 800 volt. Ők azok, akik nem foglalkoztatottak, de nem is keresnek munkát a következő okok miatt: 59,2 százalék nyugdíjas, 15,5 százalék iskolai vagy szakmai képzés alatt álló, 14,7 százalék személyes vagy családi okokra hivatkozva, 3 százalék betegség, munkaképtelenség miatt, 0,9 százalék mert nem talált megfelelő munkát, 0,7 százalék épp belépés előtt áll, 6 százalék egyéb okokra hivatkozva.

A munkaerő-felvétel alapján megállapítható, hogy a 2,7 millió inaktív lakosból, akik a felvétel időpontjáig nem kerestek munkát, 330 800 fő (12,2 százalék) szívesen munkába állna.

(Ism.: *Waffenschmidt Jánosné*)

BARCIKOWSKI, B. – DÍTMAN, M. – FRONK, M.:

A LENGYEL SZOLGÁLTATÁSTATISZTIKA
EURÓPAI SZABVÁNYOKHOZ IGAZÍTÁSA

(The adjustment statistics of services to European standards in Poland.) – *Statistics in Transition*. 1999. 2. sz. 165–180. p.

A cikk a gazdaság két szektorában a belföldi kereskedelem és a szállítás terén lezajló, a piacgazdaságra való átmenettel együtt járó változásról szól. A lengyel statisztikusokat az készítette új adatfelmérési módszertani eljárások keresésére, hogy az országban az utóbbi években sok ezer új vállalkozás alakult, amelyeknek jelentős része a régebbi nagy, állami vállalatok privatizációjának eredményeként jött létre. A Lengyel Statisztikai Főhivatal (a továbbiakban PCSO) úgy döntött, hogy az EUROSTAT által a közép-európai országoknak javasolt szolgáltatás-statisztikai együttműködés programjához alkalmazkodva valósítják meg a szükséges változtatásokat, egyúttal harmonizálják a kapott adatokat, és összehasonlíthatóvá teszik az Európai Unió országai, illetve az EUROSTAT által publikáltakhoz. A program két kísérleti felvételt (pilot survey) foglalt magában, amelyeket PHARE-támogatásból finanszíroztak.

A belföldi kereskedelemről végzett kísérleti felvétel három szakaszból állt:

– a közép-európai országok kiskereskedelméről szóló publikáció kifejlesztése és alkalmazása,

– a havi gyakorisággal történő kiskereskedelmi felmérések alkalmazása,
– a nagykereskedelmi vállalkozásokra vonatkozó strukturális felmérések kifejlesztése, alkalmazása és eredményeinek elemzése.

Az első szakasz az EUROSTAT „Retailing in the Central European Countries” publikációjával zárult le, amely két részből áll. Egyrészt leírja a közép-európai országok kereskedelmének általános helyzetét, feltételeit és lehetőségeit, valamint összehasonlítja ezeket az Európai Unió országaival, továbbá bemutatja a nagyvállalatok Közép-Európába történő behatolását. Másrészt 11 ország kiskereskedelmének speciális jellemzőit ismerteti néhány évre visszamenőleg.

A második szakasz fő célja havi kiskereskedelmi felmérések fejlesztése és alkalmazása az Európai Unióban alkalmazott megoldásokkal összhangban, amely végül egy európai szintű adatgyűjtési integrált rendszer létrehozásához vezet.

Az EUROSTAT a hatékonyság javítása érdekében létrehozott egy Központi Irodát (Central Agency), amely a módszertanhoz, a felmérések szervezéséhez, és az adatfeldolgozáshoz értő szakemberekből állt. Célja a második szakaszban leírt feladat valamennyi lépésének előkészítése, koordinálása, és az azok végrehajtásában, elemzésében, továbbfejlesztésében, dokumentálásában történő segítség nyújtása.

A felmérés a kiskereskedelmi vállalkozásokra koncentrált, a megfigyelt változók között szerepelt a teljes forgalom (havonta), és az alkalmazottak száma (negyedévente). A felmérés a NACE osztályozásnak megfelelő 10 üzletcsoportba aggregált vállalatokat vizsgált, és törzsmintából álló reprezentatív megfigyelés formájában valósult meg, amely minta Lengyelországban 3 000 kiskereskedelmi vállalatot foglalt magában. A felmérés az 1996 januárjától az 1997 decemberéig tartó időszakra vonatkozott.

A minta kiválasztása (amely több szakaszból állt), a kísérleti felmérés, valamint (a megfelelő szoftver beszerzése és üzembe állítása után) az eredmények kiértékelése az EUROSTAT szakembereinek közreműködésével, segítségével, illetve az egyes lépések felügyeletükkel, jóváhagyásukkal valósultak meg. A kiskereskedelem dinamikájára és trendjére vonatkozó eredményeket a „Statistical Bulletin”-ben jelentették meg. A lengyel statisztikusok a felmérések közvetlen eredményén kívül számos olyan tapasztalatot gyűjtöttek, amelyeket a jövőben elvégzett munkáik alkalmával is figyelembe kell venni. Jelenleg a PCSO olyan új módszerek adaptálásával foglalkozik, amelyek segítségével jobban meg lehetne határozni (az alkalmazottak száma alap-

ján megállapított) vállalatok nagyságától függően a statisztikai kötelezettségeiket.

A harmadik szakasz, amely a nagykereskedelmi vállalatok strukturális elemzéséből áll, szintén az EUROSTAT által felállított szakértői csoport, ezen belül francia szakértők mint közvetlen tanácsadók segítségével valósult meg. Így biztosították, hogy a kapott adatok megfeleljenek az Európai Unió standardjainak. A kérdőíveket olyan struktúrában alakították ki, hogy igen sok szempont szerinti (például jogi, szervezeti, elhelyezkedés, tevékenységi forma, lekötött tőke nagysága stb.) adatfeldolgozást, elemzést tett lehetővé.

E felmérés során is igen sok tapasztalatot gyűjtöttek a lengyel statisztikusok. Az adatgyűjtés és feldolgozás befejeződött, és a francia szakemberekkel jelenleg közösen dolgoznak egy jelentésen, mely tartalmazni fogja a felmérés szervezésének, az adatok módszertanának, feldolgozásának leírását, valamint az eredmények analitikus bemutatását.

A szállításstatisztikai adatok felmérésére az „Intersecretariat Working Group on Transport Statistics” elnevezésű munkacsoportot 1991-ben állította fel az EUROSTAT, Az European Conference of Ministers of Transport (ECMT), és az UN/ECE titkársága azzal a céllal, hogy a szervezetek által publikált szállításstatisztikai adatok nemzetközi szinten is összehangoltak legyenek. A munkacsoport elkészített egy tájékoztatót, valamint kidolgozott egy kérdőívet belföldi szállításstatisztikai adatok gyűjtésére. Ezeket elsőként az 1993. évi és az 1994. évi adatoknak gyűjtésére (valamint az előző évek felülvizsgált adatainak közlésére) használták. Az EUROSTAT javasolt munkaprogramja szerint minden segítséget megad a kelet-közép-európai országoknak egy harmonizált szállításstatisztika kialakítása céljából. Az 1996. és az 1997. évre a következő, két fázisra osztható programot javasolja, amelyek megvalósításában az érdekelt országok aktív részvételére is számít.

Az első fázis, amely az éves kérdőíveken gyűjtött szállítási statisztikát foglalja magában, a földi szállítás különféle esetei trendjeinek elemzését is tartalmazza. Maga az első fázis is két részre osztható. Az első az alapadatok (mint például: terület, lakosság, népsűrűség, foglalkoztatottság, a szállításnak a GDP-ben kifejezett százaléka, az infrastruktúra, a nemzetgazdasági szintű áru- és utasszállításokon belül a szállítási módok arányai stb.) meghatározását, a második a változó adatok (mint valamennyi szállítási módra utas- és áruszállítás elhatárolása jelenleg, és az idő során bekövetkező változások) gyűjtését és feldolgozását jelenti. A közösen (UN-ECE/EU/ECMT) kidolgozott kérdőíven a szállító-

eszközökre, a megtett kilométerekre, és a szállított áruk „volumenére” vonatkozó kérdések vannak.

Az EUROSTAT a kelet-közép-európai országok által szolgáltatott adatokat közlésre alkalmassá tette azzal a céllal, hogy bekerüljenek a „Statistical Yearbook covering CE countries” című kiadványba, amely így kiegészítené az EUROSTAT által évente megjelentetett, az EU-országok adatait tartalmazó statisztikai évkönyvet (Statistical Yearbook).

A második fázis az áruk közúti szállításának mintavételes felmérései alkalmával történő adatgyűjtésekre vonatkozik. A cél az, hogy a jelenleg az EU-országok által gyűjtöttekhez hasonló információk álljanak rendelkezésre.

A felmérés hatékony végrehajtása érdekében az EUROSTAT olyan szakértőket választott ki, akiknek feladatkörébe tartozott a résztvevő országok képviselőinek tájékoztatása a felmérés módszertanáról és szervezeti kérdéseiről, valamint gondoskodtak azok megfelelő képzéséről is.

A kísérleti felmérés 1997. január 27-én kezdődött, és mint reprezentatív megfigyelést, az ezután következő 52 hét alatt bonyolították le. Célja az volt, hogy olyan információkat kapjanak, amelyek hasonló formában vannak, mint az Európai Unió tagországai által gyűjtött adatok. Olyan statisztikai összeállításokat szerettek volna készíteni, amelyek összehasonlítható formában képet adnak a közúti áruszállításról Lengyelországban. A felmérés 15 207 szállítóeszközt foglalt magában, nagyrésztben teherautókat. A mintát, amelynek kiválasztása igen körültekintően, négylépéses folyamatban történt, olyan szállítóeszköz-regiszterekből nyerte a PCSO, amelyeket az ország 36 régiójából kaptak. Valamennyi kiválasztott szállítóeszköz egy héten át vett részt a felmérésben. A résztvevő szállítóeszközök tulajdonosait vagy használóit olyan kérdőívek kitéltésére kötelezték, amelyek a vállalkozásra, a szállítóeszközre, az üzemanyag-felhasználásra, a megtett távolságokra, a szállítás szervezeti formájára, valamint több egyéb pontra vonatkozó kérdéseket tartalmaztak. A kísérleti felmérés 1998. január 25-én fejeződött be. A válaszolók 14 830 kérdőívet töltöttek ki, amelyekből 10 020-at regisztráltak, 4 787-et nem, 1 944 esetben a megkérdezettek visszautasították az együttműködést, 2 843 esetben pedig kommunikációs nehézségek miatt maradtak ki a kérdőívek.

A programot a FoxPro 2.0 adatbázis sorozatának alapján kifejlesztett két szoftvercsomag támogatásával valósították meg. A kérdőívekből kapott információkat két adatbázisba töltötték (Az egyik a szállítóeszközökre vonatkozó adatokat, a másik az ezen eszközök által teljesített szállítások adatait tartalmazta.) Az adatokat végeredményben olyan mó-

don dolgozták fel, hogy valamennyi régióra vonatkozóan tartalmazza a következő információkat is: a mintában részt vevő szállítóeszközök, a visszaküldött kérdőívek, a nemválaszolások száma.

1999 júniusában, a cikk megjelenésének idején, a PCSO a felmérés általánosabb kiterjesztésén és az eredménytáblák közlésének előkészítésén dolgozik. A megkötött szerződés szerint az eredménytáblákat a záró beszámolóval együtt 1999. június végéig elküldik az EUROSTAT-nak. A felmérés és eredményeinek további folytatásaként a PCSO azt tervezi, hogy a szükséges ellenőrzések végrehajtása után további hasonló mintavételes felméréseket fog végezni.

Összességében megállapítható, hogy a felmérés igen hasznos volt olyan szempontból, hogy lehetőséget adott az EUROSTAT-ban és más országok statisztikai hivatalaiban, valamint a nemzetközi szervezetekben alkalmazott szervezeti és munkaszervezési eljárások megismerésére, és hozzájárult ahhoz, hogy a PCSO által készített statisztikák nagyobb mértékben megfeleljenek az Európai Unió tagországaiban alkalmazott normáknak.

(Ism.: *Korányi László*)

KOUFEN, S.:

NÉMETORSZÁG
KÜLKERESKEDELMI FORGALMA 1998-BAN

(Aussenhandel 1998 nach Ländern.) – *Wirtschaft und Statistik*. 1999. 4. sz. 312–317. p.

A szerző a világereskedelem fejlődésének alakulását tekintve erősödő liberalizálódást tapasztal, amit világméretben elősegítenek a GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) és a WTO (World Trade Organization) keretében létrejött megállapodások, az EU országaiban pedig az egységes belső piac és a valutaunió kedvező hatásai. A más országokban kialakult válságok az 1998. évi német kivitel és behozatal alakulására is hatottak, különösen az év második felében. Az ország kivitele 6,9 százalékkal, behozatala 6,3 százalékkal haladta meg az előző évit, értéke 1998-ban 950, illetve 821 milliárd márka volt. A konjunkturális hatásokat jelzi, hogy 1998. első negyedévében a növekedés még 15, illetve 13 százalék volt, a negyedik negyedévben viszont a német kivitel és behozatal dinamikája 1, illetve 2 százalékra esett vissza. A márka dollárhoz viszonyított árfolyama erősödött, az első negyedévi 1,82-ről a negyedik negyedévben 1,66 márkára változott és ennek hatására a kivitel növekedése érzékelhetően fékeződött.

A cikk kiemeli, hogy Németországot a nyersanyagok nettó importőreként előnyösen érintette a jelentős árcsökkenés: az előző évihez képest az importárak 1998-ban átlagosan 2,9 százalékkal csökkentek (1991. évi bázison), ezen belül a nyersanyagok és félkészárúk árcsökkenése 14,8 százalék volt. A külkereskedelmi mérleg kiviteli többlete az 1997. évi 116,4 milliárd márkáról 1998-ban 128,6 márkára nőtt. A német egyesülés óta ez a legnagyobb export-többlet és hosszabb időszakot tekintve ez a második legnagyobb aktív szaldó. Az ország fizetési mérlegének más összetevőiben deficit mutatkozott, különösen a munka- és tőkejövedelmek mérlegében, itt az előző évi 4,2 milliárd márkányi deficit 1998-ban 23,6 milliárd márkára nőtt, és összességében 8,7 milliárd márkával nőtt Németország folyó fizetési mérlegének deficitje.

Az 1998. évi német kivitelben az európai országok mintegy 74 százalékkal részesedtek, ezen belül az EU valutauniójába tartozó országok aránya 43 százalék, a többi EU-tagországé 12 százalék. A német behozatalban az európai országok mintegy 72 százalékkal részesednek. Az EU-tagországok közötti áruforgalomban nőtt a német kiviteli többlet (1997-ben 69, 1998-ban 95 milliárd márka volt), ez adja az ország áruforgalmi aktívumának háromnegyedét.

A piacgazdaságra áttérő közép- és kelet-európai országok aránya a német kivitelben mintegy 11 százalék (több mint 100 milliárd márka értékkel) és az országcsoport részesedése egyezik a 3 NAFTA-országba, valamint Ausztráliába és Óceániába irányuló exportéval. Az orosz válság visszavetette az év elején tapasztalt gyors fejlődést, az 1998. első negyedévre jellemző 33 százalékos exportbővülés (az előző év azonos időszakához képest) a negyedik negyedévben 4 százalékra esett vissza a térség egészét tekintve.

A német külkereskedelmi statisztika szerint közép- és kelet-európai országok:

- a 3 balti ország (Észtország, Lettország, Litvánia),
- a Visegrádi országok (a Cseh Köztársaság, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia),
- Románia, Bulgária, Albánia,
- az egykori Jugoszlávia utódállamai (Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Jugoszláv Szövetségi Köztársaság, Macedónia, Szlovénia,
- a szovjet utódállamok (Azerbajdzsán, Fehéroroszország, Grúzia, Kazahsztán, Kirgizisztán, Moldova, Oroszország, Örményország, Tadzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán, Ukrajna).

Az EFTA-országokkal (elsősorban Svájjal és Norvégiával) folytatott külkereskedelem részesedése mintegy 6 százaléknyi, miután az EU tagja lett Ausztria, Finnország és Svédország, a német kivitel

előző évihez viszonyított növekedése ebbe a 4 országba (Izlandot és Lichtensteint is ideszámítva) 8 százalék, ezzel elérte az 52 milliárd márkát; a kiviteli többlet az 1997. évi 2 milliárd márkáról 1998-ban 5,7 milliárd márkára nőtt.

A 3 NAFTA-országgal folytatott német külkereskedelem aktívuma az 1997. évi 23,3 milliárd márkáról 1998-ban 28,6 milliárd márkára nőtt annak hatására, hogy 1992. óta a német gazdaság gyorsabban nőtt, mint az Egyesült Államoké, Kanadáé és Mexikóé, és a márka árfolyama is gyengült a dollárhoz viszonyítva. A NAFTA-országokba irányuló német kivitel bővülése lassult az év második felében, ennek egyik oka az erősödő márkaárfolyam, de az egyre erősebb világgazdasági verseny hatásai is mutatkoznak, például az Kelet- és Délkelet-Ázsia országai-ban bekövetkezett válság árfolyam-módosító hatása az említett térség amerikai exportjában az egyébként is kedvező versenypozíciók javulását eredményezte.

A gazdasági bizonytalanság, valamint az adósságválság hatása mutatkozik a Latin-Amerika országaival folytatott kereskedelem viszonylag lassú fejlődésében, a német behozatal az előző évinél csak 3,5 százalékkal volt nagyobb (15 milliárd márkáértékben), a német kivitel 1998-ban 13,7 százalékkal (21 milliárd márkáértékben) nőtt. Az országcsoport a német külkereskedelemben mintegy 2 százalékkal részese-dik, ezért kevésbé érintették a német export dinamikáját az egyes dél-amerikai országokban mutatkozó válságok, mint az Egyesült Államok külkereskedelmét, de közvetett fékező hatások észlelhetők.

Lényegében lezárult az ASEAN-országok korábbi rendkívül gyors fejlődése, és ez Kelet-, valamint Délkelet-Ázsia egészének külkereskedelmét hátrányosan érintette, a német külkereskedelemben a térség aránya az előző évi 13-ról 12 százalékra esett vissza. Az ázsiai országcsoportba irányuló 1998. évi német kivitel 13 százalékkal csökkent az előző évi-hez képest (értéke 92 milliárd márkáértékben). Ugyanakkor a német behozatal 5 százalékos növekedéséből eredően a behozatali többlet az 1997. évi 8,5 milliárd márkáról 1998-ban 28,3 milliárd márkára nőtt.

A cikk összefoglaló táblázata az 1996 és 1998 közötti időszak éveire közli a német kivitel és behozatal értékeit, valamint a változás mértékeit országcsoportok szerint. Eszerint a közép- és kelet-európai országcsoportba irányuló német kivitel 1995-ben 61 milliárd márkáértékben, 1998-ban 103 milliárd márkáértékben, az összes német behozatal ennél kisebb (58 milliárd márkáértékben és 85 milliárd márkáértékben) volt.

A szerző bemutatja az EU 11 országa 1999. január 1-jétől hatályba lépett valutauniójának hatását a német külkereskedelemben. Eszerint 1998-ban a másik 10 országba irányuló kivitel 8,8, a behozatal 4,3

százalékkal haladta meg az előző évit, a további 4 EU-tagország (Dánia, Egyesült Királyság, Görögország és Svédország) megfelelő adatai (7,7 és 2,0%) kisebb dinamikájúak. Németország legfontosabb kereskedelmi partnere Franciaország, az ide irányuló export 12 százalékkal (106 milliárd márkáértékben) a német behozatal 11,3 százalékkal (90 milliárd márkáértékben) nőtt. Ennél is gyorsabban bővült 1998-ban a Finnországba és Spanyolországba irányuló német kivitel (15,5, illetve 1,2 százalékkal, 9 illetve 38 milliárd márkáértékben).

A cikk kiemeli, hogy az EU-belépés előtt álló Cseh Köztársaság, Lengyelország és Magyarország a német külkereskedelem legdinamikusabban fejlődő piacai, 1998-ban már az első 15 ország mezőnyébe tartoztak. Ezt a három közép-európai országot viszonylag alacsony bérek mellett jól képzett munkaerő jellemzi, a szállítás költségei nem nagyok és a nyugati gazdaságokkal szemben kellően nyitottak. Optimális keretfeltétel a külföldi (ezen belül a német) befektetések számára az is, hogy ezekben az országokban bízni lehet a politikai és gazdasági stabilitásban, és a növekvő vásárlóerő egyre vonzóbbá teszi ezt az értékesítési piacot.

A szerző áttekinti az orosz adósságválság közvetlen és közvetett hatását a külkereskedelem alakulására, arra tekintettel, hogy 1998. második félévében nagymértékben leértékelődött a rubel, a márka a júliusi árfolyamhoz képest decemberben 3,5-szeres mennyiségű rubelre volt átváltható. Az orosz kőolaj és földgáz ára az adósságválságra visszavezethetően csökkent, ami a német behozatal értékét csökkentette. Az Oroszországba irányuló német kivitel 1998. negyedik negyedévében 53 százalékkal elmaradt az 1997. negyedik negyedévitől (az első negyedévi adatok viszont még 43 százalékos növekedést mutattak). A 3 balti országban és Ukrajnában is csökkent a német kivitel az orosz válság hatására. A magyar és a szlovák partnerek 1998-ban 34, illetve 45 százalékkal nagyobb értékű német exportot fogadtak, mint az előző évben.

A cikk részletes adatokkal elemzi az Észak-Amerika, Latin-Amerika és Ázsia országaival folytatott német külkereskedelem fejlődését befolyásoló tényezőket. A Japánnal folytatott kereskedelem behozatali többlete (22,4 milliárd márkáértékben) sokszorososa az 1997. évinek, annak következményeként, hogy Japánból 8,5 százalékkal nagyobb értékben vásároltak, a német kivitel viszont 10,7 százalékkal csökkent a meggyengült yen és a meglehetősen lanya japán belföldi kereslet hatására. Különös figyelmet érdemel a német-kínai kereskedelem alakulása, hiszen Kína (Tajvan és Hong Kong nélkül) Japán után a második helyen áll az ázsiai partnerek sorában. A

német kivitel 1998-ban 12,0, a behozatal 6,6 százalékkal nőtt az előző évihez képest és a kínai kiviteli többlet az 1997. évi 10,9 milliárd márkáról 1998-ban 11,1 milliárd márkára nőtt.

Afrikával nem jelentős a német külkereskedelem, Németország külkereskedelme Afrika egészével 1998-ban lépte át a 2 milliárd márka értéket. A földrész néhány országára összpontosul a forgalom: Dél-Afrikára, valamint a Földközi-tenger parti országaira. Dél-Afrika részesedése az afrikai országokban keletkezett összes német kiviteli többletben mintegy 60 százalék, a földrészből érkező import 28

százalékát ez az ország adja és a német kivitel egyharmadát fogadja.

A cikk utal egy németországi felmérésorozat eredményére, amely a német exporttal kapcsolatos év eleji várakozásokat jelzi (a rendszeres felvételt a DIHT Német Kereskedelemkutató Intézet végzi). Az 1998. februári felvételen a megkérdezettek 41 százaléka, 1999. februárban már csak 28 százaléka várta az export növekedését, az export csökkenését valószínűsítők aránya ugyanakkor 7-ről 17 százalékra nőtt.

(Ism.: *Nádudvari Zoltán*)

TÁRSADALOMSTATISZTIKA – DEMOGRÁFIA

ALLAFI, S.:

AZ 1998. ÉVI MIKROCENZUS ELSŐ EREDMÉNYEI

(Erste Ergebnisse des Mikrozensus 1998.) – *Wirtschaft und Statistik*. 1999. 3. sz. 163–170. p.

A német mikrocenzus mint a legfontosabb, a népesség és a foglalkoztatás alakulását érintő, hivatalos reprezentatív felmérés 1957 óta évenként számos adatot szolgáltat a népesség alakulásáról, és lehetővé teszi a demográfiai szerkezet, valamint a munkaerőpiac változásainak megfigyelését a korábbi szövetségi tartományokban, és 1991-től a keleti területeken, valamint Kelet-Berlinben is. A két ország-részben tapasztalható lényeges eltérések miatt a szerző mind a keleti, mind pedig a nyugati tartományok adatait ismerteti.

A reprezentatív népességi adatfelvételhez közel 7 000 kérdezőbiztosot alkalmaznak és képeznek ki. Ezek a biztosok a népesség 1 százalékát kérdezik meg minden év májusában, az utolsó áprilisi munkaszüneti nap nélküli munkahetét illető helyzetéről. Közel 370 ezer háztartást, azon belül mintegy 800 ezer embert keresnek fel ilyenkor. A mikrocenzushoz kapcsolódóan, az Európai Unió számára is folyik adatgyűjtés.

1998 áprilisában Németország lakossága 82 millió fő volt, 2,2 millióval több, mint 1991-ben: a keleti országrészben a lakosság 595 ezer fővel 15,3 millió főre, a korábbi szövetségi tartományokban 2,8 millióval, 66,7 millió főre növekedett. Ebben az időszakban a volt Német Szövetségi Köztársaság területén a 20 és 65 év közötti, tehát a munkavállalási korú népesség az 1991. évi 40,7 millióról 820 ezer fővel, 41,5 millióra főre emelkedett. A keleti tartományokban ezzel szemben az ebbe a korcsoportba tartozó népesség 270 ezer fővel csökkent, az 1991. évi 9,8 millióról 9,5 millió főre.

A 65 éves, illetve ennél idősebb lakosok száma ugyanebben az időszakban 1,5 millió fővel (12,7%), 13,6 millióra emelkedett, míg a 21 évesnél fiatalabb korosztály létszáma 1998-ban 1991-hez viszonyítva csupán fél százalékkal nőtt. A változás az ország nyugati és keleti részében ellentétes irányú volt: az adott időszakban a nyugati tartományokban mintegy 842 ezer fővel (6,4%) több, míg a keleti tartományokban 747 ezerrel (18,5%) kevesebb 20 évesnél fiatalabb lakost számláltak.

1998 áprilisában 7,2 millió külföldi állampolgár élt Németországban. Az összlakosságon belüli arányuk 1991-ben 7,1 százalék (5,6 millió fő) volt, részesedésük 1996 óta nem változott, 8,8 százalékot tett ki. A külföldi állampolgárok átlagéletkora alacsonyabb volt mint, az átlag. A külföldiek aránya a 20 évesnél fiatalabb korosztályon belül 12,3, a 20 és 40 év közöttiekénél 12, a 40 és 65 év közöttiek körében 7,4 százalék volt, míg a 65 évesnél idősebb népességen belüli arányuk nem érte el a 2 százalékot.

Az ott-tartózkodások időtartamára vonatkozó kérdésre válaszoló külföldi állampolgárok negyedrésze (25,3%) Németországban született, további negyedük (26,9%) 20 éve, vagy annál régebben él ott. A külföldiek 15 százaléka a 10-20 éve, míg közel harmaduk (32,9%) kevesebb mint 10 éve tartózkodott Németországban. A külföldiek egyötöde (19,5%) 1993 és 1998 között költözött Németországba.

Németországban a gazdaságilag aktív népesség, tehát a mikrocenzus megfigyelési hetében kereső tevékenységet folytatók, illetve munkahelyet keresők száma 1991 és 1998 között 0,4 százalékkal, 40,09 millióról 40,26 millió főre, ezen belül a munkanélküliek száma 66,6 százalékkal, 2,64 millióról 4,4 millió főre emelkedett.

A nyugati országrészben a nők körében nőtt a gazdaságilag aktívák száma. 1998-ban 13,58 millió-

an, 787 ezerrel (6,2%) többen voltak, mint 1991-ben. A keleti tartományokban ezzel szemben számuk 350 ezerrel (8,4%) csökkent, és 3,82 milliót tett ki. A férfi lakosság körében a nyugati tartományokban az aktív népesség csupán kismértékben, 67 ezer fővel (0,4%) 18,5 millió főre csökkent, míg a keleti tartományokban számuk 195 ezerrel (4,3%) volt kevesebb, mint 1991-ben, és 4,36 milliót tett ki.

Az aktivitási ráta 1998-ban a munkavállalási korú (15-65 éves) népesség körében a férfiaknál 80,2, a nőknél 63,0 százalék volt. Míg a férfiak esetében ez a mutató az ország keleti és nyugati részében gyakorlatilag megegyezett, a nők körében jelentősen eltért: a volt Német Szövetségi Köztársaság területén 60,5, míg a volt Német Demokratikus Köztársaság területén 73,5 százalékot tett ki. A keleti tartományokban a 60-65 éves férfiak 18,2 százaléka, míg a nyugati országrészben 32,9 százalék folytatott kereső tevékenységet. Az ugyanebbe a korcsoportba tartozó nők foglalkoztatottsági rátája 1998-ban a keleti tartományokban csupán 5,6, míg a nyugati tartományokban 13,8 százalék volt.

A volt Német Szövetségi Köztársaság területén az aktivitási arány az 1991. évi 70,5 százalékhoz képest nem változott. Emögött azonban a nők gazdasági aktivitási rátájának 58,4-ről 60,5 százalékra történt növekedése, míg a férfiaknál 82,2-ről 80,5 százalékra történt csökkenése állt. A keleti tartományokban ez az arány összességében 81,6-ről 76,9 százalékra esett vissza: a férfiak körében 86,0-ről 80,2 százalékra, a nőknél 77,2-ről 73,5 százalékra.

A korábbi időszakban a nyugati tartományokban jellemző volt, hogy a 25-45 éves nők aktivitási aránya – az ún. családi szünet miatt – alacsonyabb szintre esett vissza, mint a többi korosztályé. Ez a jellemző vonás az utóbbi időben is megmaradt, de „gyermekszünetre” redukálódott. A keleti tartományokban nem tapasztalható ez a jelenség: a 30-35 éves nők 93,2 százaléka foglalkoztatott vagy munkát kereső volt, a 35-45 éves nők pedig 95 százalékos arányszám mellett szinte teljes mértékben a gazdaságilag aktív csoportjába tartoztak. A korábbi Német Szövetségi Köztársaságban a 30-40 éves nők aktivitási rátája kissé 75 százalék alatt maradt, a 40-45 éves korosztályé némileg meghaladja azt.

A Németországban élő külföldi állampolgárok körében a 15-65 éves korosztályon belül a gazdaságilag aktívák száma 1991 és 1998 között 581 ezerrel 3,49 millióra emelkedett. Az aktivitási rátájuk ezzel szemben jelentősen, 69,0-ről 64,9 százalékra csökkent, miközben a német állampolgárok körében csupán kismértékű, fél százalékpontos visszaesés következett be. A külföldi férfiaknál a ráta 82,2-ről 78,0 százalékra, a nőknél 52,3-ről 49,7 százalékra

módosult. Összehasonlításképpen: a német nők foglalkoztatottsági rátája ebben az időszakban 62,9-ről 64,3 százalékra nőtt, a férfiaké 83,0-ről 80,4 százalékra esett vissza.

1998 áprilisában Németországban a foglalkoztatottak száma 35,86 millió fő volt; 29,32 millió a nyugati, és 6,54 millió a keleti tartományokban. Az 1991-98-as időszakban számuk összesen 1,59 millióval csökkent, a volt Német Szövetségi Köztársaságban 368 ezer fővel (1,2%), a volt Német Demokratikus Köztársaság területén 1,22 millió fővel (15,7%).

Az előző évhez viszonyítva a keleti országrészben a foglalkoztatottak száma 61 ezer fővel (0,9%) csökkent, az ország nyugati részén ezzel szemben 117 ezerrel nőtt. Ez az emelkedés kizárólag a nők körében ment végbe, a foglalkoztatott férfiak száma 1997-hez képest nem változott.

A foglalkoztatottaknak a munkavállalási korú lakosságon belüli aránya az 1991. évi 67,8 százalékkal szemben 1998-ra 63,8 százalékra csökkent. Ugyanez az arányszám a férfiak körében 78,4-ről 71,7 százalékra, a nők körében 57,0-ről 55,5 százalékra változott. Míg a korábbi Német Szövetségi Köztársaság területén a nők foglalkoztatottsági rátája 1998-ban – az 1991. évi 54,6 százalékról – kismértékben, 55,3 százalékra emelkedett, a volt Német Demokratikus Köztársaság területén ugyanezen időszakban mintegy 10 százalékponttal, 66,7-ről 56,4 százalékra esett vissza.

1991 és 1998 között a keleti tartományokban 67 ezer nő került ki a foglalkoztatottak köréből, és ezáltal a foglalkoztatásban álló nők száma 18,6 százalékkal, 2,94 millióra csökkent. A nyugati tartományokban ezzel szemben számuk 451 ezer fővel (3,8%) 12,42 millióra nőtt. A foglalkoztatott férfiak száma a nyugati országrészben 818 ezerrel (4,6%) 16,4 millióra, a keleti országrészben 574 ezerrel (13,2%) 3,61 millió főre csökkent.

A ténylegesen ledolgozott munkaórák adatai azt mutatják, hogy a nyugati tartományokban élő nők heti munkaóráinak száma az 1991. évi 31,9 órától 1998-ra 29,2 órára csökkent. A keleti tartományokban a nők heti ledolgozott óraszámát ingadozás jellemezte, értéke 1991 és 1993 között 32,7-ről és 37,2 órára nőtt, majd 1994-től folyamatosan csökkent, és 1998-ban 35,5 órát tett ki. A férfiak heti munkaóráinak száma a keleti országrészben az 1991. évi 38,6-ről 1998-ra 42,0 órára emelkedett. Ez az érték másfél órával több, mint a nyugati tartományok férfilakossága heti munkaóráinak száma, ami 1991 óta alig változott.

1998 áprilisában 5,88 millió ember, az alkalmazásban állók 18,5 százaléka részmunkaidőben dol-

gozott. Közülük 5,12 millióan (87%) nők voltak. Az alkalmazásban élő nők csoportján belül a részmunkaidősök aránya 1998-ban 36,4 százalék volt, mintegy 6 százalékponttal több, mint 1991-ben. A férfiak aránya a részmunkaidősben foglalkoztatottak körében 1991 és 1998 között 8,5-ről 13 százalékra nőtt. Számuk 1998-ban elérte a 765 ezret, ami közel kétszerese az 1991. évinek.

A korábbi szövetségi tartományokban – és ez a ledolgozott heti óraszám adataiban tükröződik – a részmunkaidős foglalkoztatás népszerűbb, mint a keleti országrészben. Míg nyugaton 1998 áprilisában az alkalmazásban állók ötöde (20,0%) részmunkaidősben dolgozott, addig arányuk a keleti tartományokban 11,8 százalék volt. 1997-hez viszonyítva a részmunkaidősben foglalkoztatott nők száma a keleti országrészben 4,7 százalékkal (27 ezer fő) 598 ezerre, a férfiaké 12,9 százalékkal (12 ezer fő) 105 ezerre nőtt. Az ország nyugati területén a növekedés a nők körében 3,1 százalékos volt, ami az előző évhez viszonyítva 134 ezerrel több, összesen 4,52 millió főt jelentett, míg a férfiaknál a részmunkaidősök száma 8,6 százalékkal (52 ezer fővel) 660 ezerre emelkedett.

A kiegészítő foglalkoztatás (geringfügige Beschäftigung) a részmunkaidős foglalkoztatás mellett az a forma, amelyben a nők szintén erőteljesen érdekeltek. 1998 áprilisában a kiegészítő foglalkoztatás még nem volt járulékköteles, de a munkavállaló által ledolgozott heti óraszám nem haladhatta meg a 15 órát, a kapott jövedelem pedig a 620 márkát a nyugati és az 520 márkát a keleti országrészben. Azok a tevékenységek is ebbe a körbe tartoznak, melyeknél felső jövedelemhatár nem volt meghatározva, viszont a munkavégzés időtartama nem haladhatta meg a két hónapot, vagy éves szinten az 50 munkanapot.

A kiegészítő foglalkoztatás statisztikai mérését nehezíti az ebbe a körbe sorolt munkák sokfélesége, a rendszertelen heti beosztás, vagy bizonyos havi határidőkhöz kapcsolódás, valamint az, hogy az éves rendszerességgel megrendezésre kerülő események, mint például vásárok, kiállítások csak akkor jelennek meg, ha azokat a vonatkozási héten rendezték.

A mikrocenzus adatai szerint 1998 áprilisában mintegy 2,15 millió ember, azon belül 1,62 millió nő és 530 ezer férfi végzett kiegészítő foglalkozást a vonatkozási héten. Ez a németországi foglalkoztatottak 6,0 százalékát jelentette. A külföldi állampolgárok aránya a kiegészítő foglalkozást végzőkön belül 9,6 százalék volt, kissé magasabb, mint a foglalkoztatottak körében (7,9%).

Az előző évi eredményekhez hasonlóan, a kiegészítő foglalkoztatásban részt vevők háromnegye-

de (75,3%) 1998-ban nő volt. Ezen a csoporton belül, háromnegyedük (74,6%) férjezett, 15,5 százalékuk hajadon volt. Az így foglalkoztatott férfiak körében viszont alig tapasztalható eltérés a házások (44,3%) és a nőtlenek (49,1%) között.

A szerző szerint az életkori megoszlás arra mutat, hogy a nőknél a kiegészítő foglalkoztatás inkább „többletjövedelmet” jelent, míg a férfiaknál a teljes munkaidősben történő elhelyezkedést előzi meg. A kiegészítő foglalkozást végző férfiak 40,8 százaléka, a nőknek pedig csak 19,4 százaléka volt 30 évesnél fiatalabb. Az ebben a formában foglalkoztatott nők több mint fele (52,0%) ezzel szemben 30 és 50 éves korosztály közel azonos arányban, 22,3 százalékban, de jóval kisebb számban képviseltette magát. A kiegészítő foglalkozást végző férfiak közel negyedrésze (24,0%) volt 30 és 50 év közötti.

A kiegészítő foglalkoztatás jövedelemkiegészítő jellegét támasztja alá, hogy az ilyen formában alkalmazott nők közel fele (47,9%) eltartottnak vallotta magát.

A kiegészítő foglalkoztatás 1998-ban főképp a kereskedelemre és a vendéglátásra, valamint a szolgáltatásokra volt jellemző. Ebben az évben az összes kiegészítő foglalkoztatott 29,3 százaléka a kereskedelemben és a vendéglátásban, 29,5 százaléka a szolgáltatások területén dolgozott.

1998-ban a legfontosabb jövedelemforrásként a munkajövedelmet a népesség 40,3 százaléka jelölte meg, ami hosszú távon némi visszaesést takar: 1991-ben a megkérdezettek 44,5 százaléka jelölte azt a legfontosabb jövedelemforrásnak. A régebbi szövetségi tartományokban azoknak az aránya, akiknek a munkajövedelem jelentette a legfontosabb forrást, az 1991. évi 43,7 százalékkal szemben 1998-ban 40,2 százalékot tett ki. A volt Német Demokratikus Köztársaság területén az elsősorban munkajövedelemből élők részesedése hasonló, 40,8 százalék volt 1998-ban. A munkanélküli segélyből, illetve támogatásokból élők aránya ebben az országrészben 9,4 százalék volt, jóval magasabb, mint az ország nyugati részében (2,7%). Az ország egészét tekintve, a munkanélküli segélyt, illetve támogatást fő jövedelemforrásként megjelölők aránya – az 1991. évi 2,2 százalékkal szemben – 1998-ban 4,0 százalékot tett ki. Ezzel egyidőben a családtagok által eltartottak aránya 31,4-ről 30,7 százalékra módosult. 1998. évi részesedésük a korábbi szövetségi tartományokban közel egyharmados (32,9%), a volt Német Demokratikus Köztársaság területén 21,9 százalékos volt. Az eltartott férfiak (23,0%) és nők (38,0%) arányában is számottevő eltérés tapasztalható.

A népesség jövedelemforrásai között további jelentős tételt jelentettek a nyugdíjak, járadékok és

egyéb jövedelmek. Németországban 1998-ban ezekből élt a lakosság negyede (25,1%), míg 1991-ben arányuk még csak 21,9 százalék volt. A nyugdíjból, járadékból és egyéb jövedelmekből élők aránya keleten 28,6, a nyugati országrészben 24,2 százalék volt.

Miközben a foglalkoztatottak száma 1998-ban az előző évihez viszonyítva kissé nőtt, 1998 áprilisában 4,4 millió munkanélküli volt Németországban: ebből 2,76 millió a nyugati és 1,64 millió a keleti országrészben. A munkanélküliek közül a nyugati tartományokban 1,6 millió volt férfi és 1,16 millió nő. A volt Német Demokratikus Köztársaságban a nemek megoszlása fordított, 751 ezer munkanélküli férfival szemben 887 ezer nő állt.

A keleti országrészben az érintettek négyötöde (79,5%) elbocsátás miatt vált munkanélkülivé, míg a nyugati tartományokban ez az indok „csupán” 46 százalékkal részesedett. A volt Német Szövetségi Köztársaságban a 67 ezer férfi (4,2%) és 72 ezer (6,2%) nő önként mondott fel, és itt a nők további 6,2 százaléka szüneteltette a keresőtevékenységét. A volt Német Demokratikus Köztársaságban az önként felmondók aránya alig haladta meg a 2 százalékot: ebből 16 ezren voltak férfiak és 20 ezren nők. „Egyéb” indokot a nyugati tartományokban az álláskeresők egyharmada (33,7%), a keleti országrészben csupán 13,2 százaléka jelölt meg.

(Ism.: *Baghy Eleonóra*)

BIBLIOGRÁFIA

A *Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat*hoz az alábbi fontosabb könyvek érkeztek be:

STATISZTIKAI ÉVKÖNYVEK

Agenda estadística / Instituto Nacional de Estadística Geografía e Informática. - México : INEGI, 1998. - 155 p.
Mexikó statisztikai zsebkönyve, 1998.

I-073-D-0003/1998

Annual statistical abstract / Central Statistical Office. - Kuwait : CSO, 1999. - XXXVIII, 426 p.
Kuvait statisztikai évkönyve, 1998.

I-128-B-0001/1998

Anuario estadístico de la República Argentina / Instituto Nacional de Estadística y Censos. - Buenos Aires : INDEC, 1999. - 569 p.
Argentína statisztikai évkönyve, 1999.

I-080-B-0050/1999

Anuário estatístico : Continente, Açores e Madeira = Annuaire statistique / Instituto Nacional de Estatística. - Lisboa : INE, 1999. - 368 p.
Portugália statisztikai évkönyve, 1998.

I-035-B-0001/1998

Azərbaycanın statistik göstəriciləri = Statistical yearbook of Azerbaijan / Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. - Bakı : Azstat, [1999]. - 435 P.
Azerbajdzsán statisztikai évkönyve, 1999.

I-042-C-0491/1999

Comparative city statistics : Major cities of Scandinavia, Tallinn and St. Petersburg / City of Helsinki Information Management Centre. - Helsinki : IMC, 1999. - 72 p.
Összehasonlító városstatistika: főbb skandináv városok, Tallinn és Szentpétervár, 1999.

I-043-B-0236/1999

Latvijas statistikas gadagramata = Statistical yearbook of Latvia / Latvijas Republikas Valstsstatistikas komiteja. - Rīga : VSK, 1998. - 1 CD
Lettország statisztikai évkönyve, 1998.

CD-0034/003

Lithuania's statistics yearbook = Lietuvos statistikos metraštis / Lithuanian Department of Statistics. - Vilnius : Lietuvos ukis, 1999. - 591 p.

Litvánia statisztikai évkönyve, 1999.

I-042-C-0268/1999

Maly rocznik statystyczny / Glówny Urząd Statystyczny. - Warszawa : GUS, 1999. - 519 p., [1] térk.
Lengyelország statisztikai zsebkönyve, 1999.

I-042-D-0018/1999

Regiony Rossii : Informacionno-statisticheskij sbornik / Gosudarstvennyj komitet Rossijskoj Federacii po statistike. - Moskva : Goskomstat, 1998. - 797 p.

Orszország régióinak információs-statisztikai gyűjteménye, 1998.

I-042-B-0287/1998/2

Rossija v cifrah : Kratkij statisticheskij sbornik / Gosudarstvennyj komitet Rossijskoj Federacii po statistike. - Moskva : Goskomstat, 1999. - 416 p.

Orszország számokban. Statisztikai zsebkönyv, 1999.

I-042-D-0086/1999

Statistical information / Central Bureau of Statistics. - Zagreb : CBS, 1999. - 69 p.

Horvátország statisztikai tájékoztatója, 1999.

I-046-C-0039/1999

Statistical yearbook: Thailand / National Statistical Office. - Bangkok : NSO, 1999. - 431 p., 13 t.fol.
Thaiföld statisztikai évkönyve, 1998.

I-058-B-0001/1998

Statistichki godishnjak Beograda / Grad Beograd Zavod za statistiku. - Beograd : GZS, 1999. - VIII, 333 p., [10] t.

Belgrád statisztikai évkönyve, 1998.

I-046-C-0022/1998

Statistika aastaraamat = Statistical yearbook / Eesti Statistikaamet. - Tallin : ESA, 1999. - 383 p.
Észtország statisztikai évkönyve, 1999.

I-042-B-0268/1999

Statistisk tårsoversigt. Tema om indvandrere i Danmark / Danmarks Statistik. - Kobenhavn : Danmarks Stat., 1999. - 175 p.

Dánia tízéves statisztikai áttekintése, 1999.

I-039-B-0008/1999

Tableaux de l'économie française / Institut National de la Statistique et des Études Économiques. - Paris : INSEE, 1999. - 199 p.

A francia gazdaság adatai, 1999–2000.

I-033-C-0199/1999-2000

Ukrajina u cifrah u 1996 rocih : Korotkij statistichnij dovihdnik = Ukraine in figures for 1996 / Ministerstvo statistiki Ukraini. - Kijiv : Tekhnika, 1997. - 174 p.

Ukrajna számokban, 1996.

I-042-D-0062/1996

ÁLTALÁNOS STATISZTIKAI MUNKÁK

Statistical sources and methods. Occupational injuries : A technical guide to series published in the Bulletin of labour statistics and the Year book of labour statistics / [ed. by the International Labour Organisation]. - Geneva : ILO, 1999. - XXII, 393 p.

Statisztikai források és módszerek. Munkahelyi balesetek.

823137

Actes des journées de méthodologie statistique : 17 et 18 mars 1998. - Paris : INSEE, 1999. - 344 p.

Az INSEE által rendezett hatodik statisztikai módszertani napok előadásai.

I-033-B-0420/84-86

Annual report on international statistics / publ. by the International Statistical Institute ... in cooperation with the Institut national de la statistique et des études économiques ... - Voorburg : ISI ; Paris : INSEE, 1999. - 139 p.

Éves jelentés a nemzetközi statisztikai intézményekről.

472791/6

GAZDASÁGSTATISZTIKA

Abstract of statistics on agriculture, forestry and fisheries : Japan / Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries. - Tokyo : Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries, 1999. - XII, 112 p.

Japán mezőgazdasági, erdőgazdálkodási és halászati statisztikája, 1998.

I-051-B-0054/1998

Agricultural policies, markets and trade : Monitoring and outlook : In the Central and Eastern European countries, the new independent states and China / Centre for Co-operation with European Economies in Transition, Organisation for Economic Co-operation and Development. - Paris : OECD, 1999. - 302 + 116 p.

Mezőgazdasági politika, piac és kereskedelem a közép-és kelet-európai országokban, a függetlenné vált államokban és Kínában, 1999.

I-033-C-0223/1999/1-2

Annual report on the family income and expenditure survey / Statistics Bureau Management and Coordination Agency. - [Tokyo] : Stat. Bureau, 1999. - 485 p.

Jelentés Japán családi jövedelmeinek és kiadásainak éves felméréséről, 1998.

I-051-C-0016/1998

Annual report on the income and expenditure survey for one-person households / Statistics Bureau Management and Coordination Agency. Tokyo: Stat. Bureau, 1999. 119 p.

Jelentés Japán egyfős háztartásai jövedelmének és kiadásainak éves felméréséről, 1998.

I-051-B-0048/1998

Annual report on the retail price survey / Statistics Bureau Management and Coordination Agency. - [Tokyo] : Stat. Bureau, 1999. - 31, 703 p.

Japán kiskereskedelmi áralakulásának felmérése, 1998.

I-051-C-0043/1998

Bank profitability : Statistical supplement : Financial statements of banks = Rentabilité des banques : Comptes des banques / Organisation for Economic Co-operation and Development. - Paris : OECD, 1999. - 346 p.

Bankjövödelmezőség. Az OECD-országok bankjainak pénzügyi helyzete, 1999.

I-033-B-0467/1999

Coffee trade statistics / International Coffee Organization. - London : ICO, 1999. - VIII, 166 p.

A kávé világereskedelmi statisztikája, 1993–1998.

I-036-B-0375/1993-1998

Les comptes de l'agriculture française pour 1998. - [Paris] : INSEE, 1999. - 199 p.

A francia mezőgazdaság elszámolásai, 1998.

I-033-B-0387/1998

Comptes nationaux. Comptes des administrations publiques / Institut des comptes nationaux, Banque nationale de Belgique. - Bruxelles : ICN : BNB, 1999. 129 p.

Belgium nemzetgazdasági elszámolásai, 1998.

I-038-B-0231/1998/2

Comptes régionaux : Croissance économiques des régions, provinces et arrondissements : Période 1985-1997 / Institut des comptes nationaux, Banque nationale de Belgique. - Bruxelles : ICN : BNB, 1999. - 204 p.

Belgium regionális nemzetgazdasági elszámolásai, 1985–1997.

I-038-B-0232/1985-1997

Economic accounts for agriculture = Comptes économiques de l'agriculture / Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris : OECD, 1999. 336 p.

Az OECD-országok mezőgazdasági elszámolásai, 1999.

I-033-B-0466/[1999]

Economic survey of Japan. Preparing for creative development / Economic Planning Agency Japanese Government. - Tokyo : EPA, 1999. - 298 p.

Japán gazdasági helyzetének felmérése, 1997–1998. Felkészülés a fejlődésre.

I-051-C-0041/1997-1998

Einkommensteuerstatistik. Wien : ÖStZ, 1999. - 224 p.

Ausztria jövedelemadó statisztikája, 1996.

I-002-B-0220/1996

Electricity information / International Energy Agency. - Paris : OECD IEA, 1999. - 765 p.

Az OECD Nemzetközi Energiaügynökségének éves villamosenergia jelentése, 1998.

I-033-B-0477/1998

Employment status survey. Employment structure of Japan : Summary results and analyses : Time series / Statistics Bureau Management and Coordination Agency. - Tokyo : Stat. Bureau, 1999. - 400 p.

Japán foglalkoztatottsági felmérése, 1997.

I-051-C-0018/1997/[1]

- Energiebilanzen = Energy balance sheets = Bilans de l'énergie. - Luxembourg : EUROSTAT, 1999. - 286 p.
Az Európai Közösségek energiámérlege, 1996-1997.
I-030-B-0069/1996-1997
- Energy : Statistical yearbook = Energie = Énergie. - Luxembourg : EUROSTAT, 1999. - XXX, 79 p.
Az Európai Közösségek energiastatisztikai évkönyve, 1997.
I-030-B-0011/1997
- Energy balances and electricity profiles / United Nations. - New York : UN, 1999. - XXXIII, 472 p.
A világ országainak energia- és villamosenergia mérlegei, 1996.
I-072-B-0444/1996
- Energy balances of OECD countries : IEA statistics = Bilans énergétiques des pays de l'OCDE / International Energy Agency. - Paris : OECD IEA, 1999. - IX, 73, 356 p.
Az OECD-országok energiámérlegei, 1996-1997.
I-033-B-0299/1996-1997
- Estatísticas agrícolas : Continente, Açores e Madeira = Statistiques agricoles / Instituto Nacional de Estatística. - Lisboa : INE, [1999]. - 131 p.
Portugália mezőgazdasági statisztikája, 1998.
I-035-B-0075/1998
- Estatísticas da pesca : Continente, Açores e Madeira = Statistiques de la pêche / Instituto Nacional de Estatística. - Lisboa : INE, 1999. - 96 p.
Portugália halászati statisztikája, 1998.
I-035-B-0082/1998
- European Agreement concerning the international carriage of dangerous goods by road (ADR) and protocol of signature done at Geneva on 30 September 1957. Agreement, Protocol of signature, Annex A and appendices to Annex A with amendments thereto up to 1 January 1999 / Economic Commission for Europe Inland Transport Committee. - [3. rev. ed.]. - New York [etc.] : UN, 1998. - XXIX, 582 p., [2] t.föl.
A veszélyes áruk nemzetközi közúti szállításáról szóló európai megállapodás (ADR). Az A. melléklet és az A. mellékleten 1999. január 1-ig végrehajtott változtatások.
823297
- European Agreement concerning the international carriage of dangerous goods by road (ADR) and protocol of signature done at Geneva on 30 September 1957. Annex B with amendments thereto up to 1 January 1999 / Economic Commission for Europe Inland Transport Committee. - [3. rev. ed.]. - New York [etc.] : UN, 1998. - VII, 492 p.
A veszélyes áruk nemzetközi közúti szállításáról szóló európai megállapodás (ADR). A B. melléklet és a B. mellékleten 1999. január 1-ig végrehajtott változtatások.
823298
- European marketing data and statistics. - London : Euromonitor, 1999. - XI, 483 p.
Az európai országok piaci adatai és statisztikája, 1999.
I-036-C-0116/1999
- Facts on foreign trade of the Czech Republic / publ. by Ministry of Industry and Trade, Czech Statistical Office, Centre for Foreign Economic Relations. - Prague : Min. of Industry and Trade : CSO : CFER, 1999. - 251 p.
Tények Csehország külkereskedelméről, 1999.
I-020-C-0069/1999/A
- FAO trade yearbook = Annuaire FAO du commerce = Anuario FAO de comercio. Rome : FAO, 1999. XXXI, 398 p.
A FAO kereskedelemstatisztikai évkönyve, 1997.
I-032-B-0172/1997
- Finanzen und Steuern. Rechnungsergebnisse der kommunalen Haushalte / Statistisches Bundesamt. - Stuttgart : Metzler-Poeschel, 1999. - 233 p.
A Német Szövetségi Köztársaság pénzügyei és adói. A községi költségvetési elszámolások eredményei, 1997.
I-004-B-0316/1997
- Finland. - Paris : OECD, 1999. - 133 p., [1] fol.
Finnország gazdasági áttekintése, 1998-1999.
I-033-C-0250/1998-1999
- Foreign trade according to the Standard International Trade Classification (SITC-Rev.II): Special trade. Statistisches Bundesamt. Stuttgart [etc.] : Kohlhammer, 1999. 420 p.
A Német Szövetségi Köztársaság külkereskedelme a SITC-módosítások szerint, 1997.
I-004-B-0096/1997
- Foreign trade statistics of Asia and the Pacific = Statistiques du commerce extérieur de l'Asie et du Pacifique / Economic and Social Commission for Asia and the Pacific. - New York : UN, 1997. - XI, 627 p.
Ázsia és a Csendes-óceáni térség külkereskedelmi statisztikája, 1990-1994.
I-058-B-0027/1990-1994
- Handel, Gastgewerbe, Reiseverkehr. Beschäftigung, Umsatz, Wareneingang, Lagerbestand und Investitionen im Einzelhandel / Statistisches Bundesamt. - Stuttgart [etc.] : Kohlhammer, 1999. - 70 p.
A Német Szövetségi Köztársaság kereskedelme, vendéglátóipara és idegenforgalma. A kiskereskedelem foglalkoztatottsága, készletgazdálkodása, áruforgalma, 1997.
I-004-B-0160/1997
- Hotel- und Kurbetriebe in der Schweiz : Angebot und Nachfrage im Zeitvergleich = Les hotels et les établissements de cure en Suisse. - Bern : BFS, 1999. - 73 p.
Svájc szálloda- és gyógyüdülési statisztikai évkönyve, 1998.
I-031-B-0286/1998
- Les investissements antipollution / Ministère de l'industrie, des postes et télécommunications et du commerce extérieur. - Paris : SESSI, 1999. - 297 p.
Franciaország környezetszennyezést gátló beruházásai, 1996-1997.
I-033-C-0235/1996-1997
- Korea. - Paris : OECD, 1999. - 189 p., [1] fol.
Korea gazdasági áttekintése, 1998-1999.
I-033-C-0226/1998-1999
- L'évolution des salaires : Jusqu'en 1997. - Paris : INSEE, 1999. - 129 p.
A munkabérek alakulása Franciaországban, 1997.
I-033-B-0505/1997
- Land- en tuinbouwcijfers = Agricultural and horticultural data / Landbouw-economisch Instituut, Centraal Bureau voor de Statistiek. - 's-Gravenhage : LEI ; Voorburg [etc.] : CBS, 1999. - 295 p.
Hollandia mezőgazdasága, 1999.
I-037-C-0075/1999
- Landbrugsstatistik = Agricultural statistics / Danmarks Statistik. - København : Danmarks Stat., 1999. - 298 p.
Dánia mezőgazdasági statisztikája, 1998.
I-039-C-0051/1998
- Löhne und Gehälter. Löhne, Gehälter und Arbeitskosten im Ausland / Statistisches Bundesamt. - Stuttgart : Metzler-Poeschel, 1999. - 107 p.
Bérek és fizetések. Bérek, fizetések és munkaköltségek külföldön, 1998.
I-004-B-0322/1998

- Manufacturing industry Australia / Australian Bureau of Statistics. - Canberra : ABS, 1999. - 53 p.
Ausztrália feldolgozóipari statisztikája, 1997-1998.
I-091-B-0067/1997-1998
- National accounts of the Netherlands / Statistics Netherlands. - Voorburg : CBS, 1999. - 230 p.
Hollandia nemzetgazdasági elszámolásai, 1998.
I-037-B-0142/1998/A
- National Bank of Greece. Annual report. - Athens : NBG, 1999. - 131 p.
A Görög Nemzeti Bank éves jelentése, 1998.
470718/1998
- National income and expenditure / compil. by the Central Statistics Office. - Dublin : CSO, 1999. - XXII, 63 p. + 1 mell. (floppy)
Írország nemzetgazdasági elszámolásai, 1998.
I-036-C-0129/1998
- OECD financial statistics. Financial accounts of OECD countries. France = Statistiques financières de l'OCDE / Organisation for Economic Co-operation and Development. - Paris : OECD, 1999. - 71 p.
Az OECD-országok pénzügyi statisztikája. Franciaország, 1982-1997.
I-033-B-0436/1982-1997
- OECD financial statistics = Statistiques financières de l'OCDE. Financial accounts of OECD countries. Luxembourg, Netherlands, Switzerland / Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris : OECD, 1999. 77 p.
Az OECD-országok pénzügyi statisztikája. Luxemburg, Hollandia, Svájc, 1982-1997.
I-033-B-0437/1982-1997
- Öffentliche Finanzen der Schweiz = Finances publiques en Suisse / Bearb. von der Eidgenössischen Finanzverwaltung. - Bern : Eidg. Finanzverwaltung, 1999. - XII, 158 p.
Svájc állami pénzügyei, 1997.
I-031-B-0235/1997
- Preise. Internationaler Vergleich der Preise für die Lebenshaltung / Statistisches Bundesamt. - Stuttgart [etc.] : Kohlhammer, 1999. - 116 p.
Árak a Német Szövetségi Köztársaságban. A megélhetési költségek nemzetközi összehasonlítása, 1998.
I-004-B-0075/1998
- Produzierendes Gewerbe. Betriebe, Beschäftigte und Umsatz des Verarbeitenden Gewerbes sowie des Bergbaus und ... / Statistisches Bundesamt. - Stuttgart [etc.] : Kohlhammer, 1999. - 113 p.
A Német Szövetségi Köztársaság ipara. A bányászat és a feldolgozóipar vállalatai, foglalkoztatottsága és forgalma a foglalkoztatottak nagyságrendje szerint, 1998.
I-004-B-0236/1998
- Produzierendes Gewerbe. Beschäftigung und Umsatz der Betriebe des Verarbeitenden Gewerbes sowie des Bergbaus und ... / Statistisches Bundesamt. - Stuttgart [etc.] : Kohlhammer, 1999. - 92 p.
A Német Szövetségi Köztársaság ipara. Foglalkoztatottság és forgalom a bányászati és feldolgozóipari vállalatoknál szövetségi tartományok szerint, 1998.
I-004-B-0271/1998
- Rocznik statystyczny handlu zagranicznego = Yearbook of foreign trade statistics. - Warszawa : GUS, 1999. - XXII, 573 p., [4] t.
Lengyelország külkereskedelmi statisztikai évkönyve, 1999.
I-022-C-0024/1999
- Das schweizerische Bankwesen im Jahre 1998 / Schweizerische Nationalbank. - Zürich : Füssli, 1999. - 47, A266, B40 p.
A svájci bankok adatai, 1998.
470037/1998
- Skatter og afgifter : Oversigt = Taxes and duties / Danmarks Statistik. - København : Danmarks Stat., 1999. - 234 p.
Dánia adó- és vámstatisztikája, 1999.
I-039-B-0035/1999
- Soluble coffee trade statistics / International Coffee Organization. - London : ICO, 1999. - 36 p.
Az instant kávé világkereskedelmi statisztikája, 1993-1998.
I-036-B-0384/1993-1998
- Sozialleistungen. Wohngeld / Statistisches Bundesamt. - Stuttgart : Metzler-Poeschel, 1999. - 103 p.
Szociális juttatások a Német Szövetségi Köztársaságban. Lakbér támogatás, 1997.
I-004-B-0183/1997
- Statistical yearbook of Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries : Japan. - Tokyo : Min. of Agriculture, Forestry and Fisheries, 1998. - 23, 615 p.
Japán Mezőgazdasági, Erdőgazdálkodási és Halászati Minisztériumának statisztikai évkönyve, 1996-1997.
I-051-B-0053/1996-1997
- Statistiche del turismo : Anno 1997 / Istituto Centrale di Statistica. - Roma : ISTAT, 1999. - 65 p. + 2 mell.
Olaszország idegenforgalmi statisztikája, 1997.
I-032-B-0230/1997
- Statistiche dell'attività edilizia / Istituto Nazionale di Statistica. - Roma : ISTAT, 1999. - 253 p., [14] t.
Olaszország építőipari statisztikája, 1996.
I-032-C-0246/1996
- Statistics of the foreign trade of India by countries. Imports / Directorate General of Commercial Intelligence and Statistics. - Calcutta : DGCI&S, 1998. - V, 1710 p.
India külkereskedelme országok szerinti bontásban, 1998.
I-053-B-0065/1998/2
- Statistiké tourismou kai metanasteusés = Tourism, migration and travel statistics. - [Nicosia] : Min. of Finance, 1999. - 151 p.
Ciprus idegenforgalmi statisztikája, 1998.
I-048-C-0006/1998
- Statistique fiscale des revenus. Soumis à l'impôt des personnes physiques et à l'impôt des non-résidents - Soumis à l'impôt des personnes physiques : Exercice 1998 - revenus de 1997. - Bruxelles : INS, 1999. - 227 + 127 p.
Belgium jövedelemadó-statisztikája, 1998. Természetes személyek és külföldi munkavállalók jövedelemadó statisztikája.
I-038-B-0220/1998/[1]-[2]
- Statistiques de la construction et du logement / Institut national de statistique. - Bruxelles : INS, 1999. - 210 p.
Belgium építőipari és lakásstatisztikája, 1998.
I-038-B-0174/1998
- Strassenverkehrsunfälle in der Schweiz = Accidents de la circulation routière en Suisse. - Bern : BFS, 1999. - 172 p.
Svájc közúti közlekedési baleseti statisztikája, 1998.
I-031-B-0237/1998
- Sweden. - Paris : OECD, 1999. - 175 p., [1] fol.
Svédország gazdasági áttekintése, 1998-1999.
I-033-C-0139/1998-1999

- Switzerland. - Paris : OECD, 1999. - 180 p., [1] fol.
Svájc gazdasági áttekintése, 1998-1999.
I-033-C-0134/1998-1999
- Transport statistics = Statistické metaforon. - Nicosia :
Min. of Finance, 1999. - 301 p.
Ciprus szállítási statisztikája, 1998.
I-048-B-0008/1998
- Turkey. Paris : OECD, 1999. 170 p., [1] fol.
Törökország gazdasági áttekintése, 1998-1999.
I-033-C-0121/1998-1999
- Ulkomaankauppa = Utrikeshandel = Foreign trade /
Tullihallitus. - Helsinki : Tullihallitus, 1998. - IX, 100 p.
Finnország külkereskedelmi statisztikai évkönyve,
1996.
I-043-B-0009/1996/2
- United Kingdom balance of payments. - London :
HMSO, 1999. - 202 p.
Nagy-Britannia fizetési mérlege, 1999.
I-036-B-0152/1999
- United Kingdom national accounts. - London : HMSO,
1999. - 292 p.
Nagy-Britannia nemzetgazdasági elszámolásai, 1999.
I-036-B-0091/1999
- Utenrikshandel = External trade. - Oslo [etc.] : Stat.
Sentralbyrå, 1999. - 150 p.
Norvégia külkereskedelmi statisztikai évkönyve, 1998.
I-040-B-0079/1998
- Wholesale and retail trade statistics = Statistické
hondrikou kai liamikou emporiou. - [Nicosia] : Min. of
Finance, 1999. - 294 p.
Ciprus nagy- és kiskereskedelmi statisztikája, 1997.
I-048-B-0013/1997
- Wirtschaftsrechnungen. Einnahmen und Ausgaben
ausgewählter privater Haushalte / Statistisches Bundesamt .
- Stuttgart [etc.] : Kohlhammer, 1999. - 239 p.
A Német Szövetségi Köztársaság gazdasági elszámolá-
sai. Kiválasztott háztartások bevételei és kiadásai, 1998.
I-004-B-0194/1998
- World drink trends : International beverage alcohol
consumption and production trends / Produktschap voor
Gedistilleerde Dranken. - Oxon : NTC ; Schiedam : PGD,
1997. - 173 p.
Az alkoholfogyasztás és -termelés világhadatai, 1997.
I-037-D-0006/1997
- World economic outlook / International Monetary
Fund. - Washington : IMF, 1999. - IX, 222 p.
Világgazdasági kilátások, 1999.
471642/1999/1
- Yearbook of fishery statistics = Annuaire statistique
des pêches = Anuario estadístico de pesca. - Rome : FAO,
1999. - XI, 188 p.
A FAO halászati statisztikai évkönyve, 1997.
I-072-B-0096/85
- TÁRSADALOMSTATISZTIKA –
EGÉSZSÉGÜGY – KULTÚRSTATISZTIKA
- Arbetsjukdomar och arbetsolyckor = Occupational
diseases and occupational accidents / Arbetskyddsstyrelsen.
- Stockholm : SCB, 1999. - 297 p.
Foglalkozási megbetegedések és foglalkozási balesetek
Svédországban, 1997.
I-041-B-0087/1997
- Bildung im Zahlenspiegel / Statistisches Bundesamt. -
Stuttgart [etc.] : Kohlhammer, 1999. - 219 p.
A Német Szövetségi Köztársaság oktatása a számok
tükrében, 1999.
I-004-B-0279/1999
- Bildung und Kultur. Finanzen der Hochschulen /
Statistisches Bundesamt. - Stuttgart [etc.] : Kohlhammer,
1999. - 137 p.
A Német Szövetségi Köztársaság oktatásügye és műve-
lődésügye. A felsőoktatás pénzügyei, 1997.
I-004-B-0291/1997
- Données sur la situation sanitaire et sociale en France /
Ministère de l'emploi et de la solidarité. - Paris : La Doc.
française, 1999. - 316 p.
Franciaország egészségügyi és szociális helyzetének
adatai, 1999.
I-033-C-0259/1999
- Estatísticas de protecção social, associações sindicais e
patronais : Portugal / Instituto Nacional de Estatística. -
Lisboa : INE, 1999. - 73 p.
Portugália társadalombiztosítási statisztikai adatai,
1997.
I-035-B-0071/1997
- Gesundheitsbericht für Deutschland : Gesundheits-
berichterstattung des Bundes = Health report for Germany /
hrsg. vom Statistisches Bundesamt. - Stuttgart : Metzler-
Poeschel, 1998. - XXVI, 529 p. : ill.
A Német Szövetségi Köztársaság egészségügyi helyzet-
jelentése.
I-004-B-0352
- Gesundheitsstatistisches Jahrbuch. - Wien : ÖStZ,
1999. - 325 p.
Ausztria egészségügyi statisztikai évkönyve, 1997.
I-002-B-0283/1997
- Gesundheitswesen. Diagnosedaten der
Krankenhauspatienten / Statistisches Bundesamt. - Stuttgart
: Metzler-Poeschel, 1999. - 165 p.
A Német Szövetségi Köztársaság egészségügye. A kór-
házi diagnosztikus adatai, 1997.
I-004-B-0343/1997
- Refugees and others of concern to UNHCR : 1998
statistical overview / United Nations High Commissioner
for Refugees. - Geneva : UNHCR, 1999. - II, 84 p.
Az UNHCR statisztikája a menekültekről, kivándorlók-
ról, áttelepülőkről, 1998.
I-031-B-0303/1998
- Sociale verzekering, pensioenverzekering,
levensverzekering = Social security, pension funds and life
insurance / Centraal Bureau voor de Statistiek. - Voorburg :
CBS, 1999. - 19 p.
Hollandia társadalombiztosítási, nyugdíjalap- és élet-
biztosítási statisztikája, 1995-1998.
I-037-B-0185/1995-1998
- Statistiche della sanità / Istituto Nazionale di Statistica.
- Roma : ISTAT, 1999. - 315 p., [10] t. + 1 mell. (floppy)
Olaszország egészségügyi statisztikája, 1996.
I-032-B-0169/1996
- Statistics of road traffic accidents in Europe =
Statistiques des accidents de la circulation routière en
Europe = Statistika dorozhno-transportnykh proisshestvij v
Evrope / Economic Commission for Europe. - New York :
UN, 1999. - 137 p.
Európa és Észak-Amerika közötti közlekedési baleseti
statisztikája, 1999.
I-031-B-0097/1999

V&B annual report / Department of Vaccines and Other Biologicals. - Geneva : WHO, 1999. - X, 78 p.

A WHO-részlegének (Department of Vaccines and Other Biologicals) éves jelentése a védőoltásokról és megelőző munkáról, 1998.

473453/1998

TÁJÉKOZTATÓ
ÉS BIBLIOGRÁFIAI KIADVÁNYOK

Directory of Community legislation in force and other acts of the Community institutions. Analytical register : Official journal of the European Communities. - Brussels [etc.] : EC, 1999. - XXIV, 1278 p.

Az Európai Közösségek jogalkotási jegyzéke és intézményeinek más jogszabályai, 1999. Részletes regiszter.

472533/1999/1/33

Directory of Community legislation in force and other acts of the Community institutions. Chronological index ; Alphabetical index : Official journal of the European Communities. - Brussels [etc.] : EC, 1999. - V, 257 p.

Az Európai Közösségek jogalkotási jegyzéke és intézményeinek jogszabályai, 1999. Időrendi, betűrendes index.

472533/1999/2/33

Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States : A political and economic survey. - London : Europa Publ., cop. 1998. - XIV, 1004 p.

Kelet-Európa és a Független Államok Közösségének évkönyve, 1999.

473448/1999

Répertoire des entreprises contrôlées majoritairement par l'État au 31 décembre 1997. - Paris : INSEE, 1998. 95 p.

Franciaország állami tulajdontöbbségű vállalatainak listája 1997. december 31-én.

I-033-B-0422/1997

Közljük kedves Olvasóinkkal, hogy a *Statisztikai Szemle* februári és márciusi száma összevontan, az angol nyelvű különszámmal együtt márciusban jelenik meg.

TÁJÉKOZTATÓ A KSH KÖNYVTÁR ÉS DOKUMENTÁCIÓS SZOLGÁLAT ON-LINE „TEXTPAC” BIBLIOGRÁFIAI ADATBÁZISÁRÓL

A „TEXTPAC” bibliográfiai adatbázis, amely a KSH IBM nagygépes rendszerén 1977 óta épült, 1999 szeptembere óta a Könyvtárban on-line hozzáférést Windows NT-s környezetben Oracle adatbázis-kezelő rendszerre kifejlesztett alkalmazásként működtetik. Az adatbázis 1999 végén már több mint 145 000 rekordot tartalmaz. A Könyvtár gyűjtőkörének megfelelően jelenleg mintegy 280 magyar és külföldi szakfolyóirat, szakkönyvek illetve tanulmányok megfigyelésén alapuló analitikus feltárást ad 22 témakörben.:

Statisztikai módszerek, matematikai statisztika;
Közgazdaságtudomány, ökonometria;
Magyarország. Gazdaság és társadalom;
Szociálpolitika, egészségügy;
Életszínvonal, fogyasztás, életmód, életminőség;
Munkaügy, foglalkoztatáspolitikai, munkanélküliség;
Kutatás-fejlesztés, műszaki színvonal;
Külkereskedelelem, külkereskedelmi politika;
Gazdaságpolitika, gazdaságirányítás;
Népesedés, népesedéspolitika;
Társadalompolitika, társadalmi szerkezet, társadalmi mobilitás;
Mezőgazdaság, élelmiszer-gazdaságtan;
Európai országok: gazdaság és társadalom;
Ökológia, környezetvédelem;
Vállalati gazdálkodás, vállalkozás, vegyes vállalat;
Informatika, számítástechnika;
Belföldi és nemzetközi pénzügyek;
Infrastruktúra, közlekedés, szolgáltatás;
Ipar, építőipar, beruházás
Regionális politika, urbanizáció;
Oktatás, szakképzés, kultúra, művelődés;

Az analitikus feltárást a következő információkat nyújtja az egyes tanulmányokról:

a tanulmány címe és eredeti címe,
a tanulmány nyelve,
források: a folyóirat címe, megjelenési éve, szám, oldalszám,
szerző(k),
a folyóirat könyvtári raktári jelzete,
a földrajzi hely, amelyre a tanulmány vonatkozik,
milyen időintervallum elemzését adja a cikk,
a cikk tartalmát jelző tárgyszavak,
átfogó témaköröket jelölő kategóriák.

Visszakeresési lehetőségek:

szerző szerint,
a címben és az eredeti címben, annotációban előforduló szavak ún. szabad szöveg szerint,
tárgyszavak szerint,
kategóriák szerint.

A fontos információk nyeresét elősegítő szűkítő lehetőségek:

szabad szövegben nyolc kifejezés kapcsolhatósága „or” lehetőséggel,
tárgyszó, kategória kapcsolhatósága „or” lehetőséggel,
időhatár, nyelv és ország, illetve országcsoportok szerinti szűkítés.

A találatok megtekintése, illetve kinyomtatása:

a keresés eredményességét jelzi a találatok száma, mely lekérdezhető; amennyiben ez a mennyiség nem igényel további keresési szűkítést vagy bővítést, a keresés végrehajtható; a találati listák kétféle formátumban jeleníthetők meg és nyomtathatók ki; a találati listát a bibliográfiai leírások mennyisége szerint célszerű megválasztani.

Szolgáltatások az adatbázisból:

– hivatali és külső felhasználók részére tájékoztatás a felsorolt témakörökből, a találatok megtekintése után a felhasználó kérésére a bibliográfiai leírások nyomtatott formájú megjelenítése;
– bibliográfiai összeállítás és kiadása a 22 témakörben negyedévente;
– a KSH szervezeti egységeinek igénye szerint összeállított keresőprofil alapján rendszeres témafigyelés;
– külső megrendelések alapján témafigyelések végzése.

Hivatali felhasználás esetén a szolgáltatások térítésmentesek, külső megrendelők részére a kinyomtatott anyag térítéses.

Bővebb tájékoztatást illetve segítséget nyújt a *KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat Bibliográfiai osztály* (Szemerédyné Galamb Sarolta osztályvezető). 1024 Budapest, II., Keleti Károly u. 5. Tel.: 345-6406, 345-6041